

UNIVERZITA PALACKÉHO OLMOUC

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka

Diplomová práce

Bc. Michaela Skálová

**Uplatnění literárně zaměřené exkurze ve výuce na druhém stupni
základní školy**

Olomouc 2016

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Jana Sladová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Uplatnění literárně zaměřené exkurze ve výuce na druhém stupni základní školy vypracovala samostatně a použila jsem jen prameny, které cituji a uvádím v příloženém seznamu literatury.

V Olomouci dne 22. 4. 2016

Michaela Skálová

.....

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla velmi poděkovat vedoucí mé diplomové práce Mgr. Janě Sladové, Ph.D. za trpělivost, ochotu, cenné rady, podněty a za odborné vedení této práce.

Závěrem vyjadřuji upřímné poděkování svým rodičům a manželovi, kteří mi byli po celou dobu studia velkou oporou.

OBSAH

ÚVOD.....	6
1 KURIKULUM.....	7
1.1 Vymezení pojmu	7
1.2 Tvorba kurikula	8
1.3 Transformace kurikula v České republice	9
2 KURIKULÁRNÍ DOKUMENTY.....	14
2.1 Obecná škola	14
2.2 Občanská škola.....	15
2.3 Základní škola	17
2.4 Národní škola.....	18
2.5 Vzdělávací program 3+3+3	20
2.6 Reálná škola.....	20
2.7 Rámcový vzdělávací program	21
2.8 Vymezení pojmu školní vzdělávací program	26
2.9 Tvorba Školního vzdělávacího programu.....	26
3 ORGANIZAČNÍ FORMY VÝUKY	29
3.1 Frontální vyučování v systému vyučovacích hodin	30
3.2 Skupinové a kooperativní vyučování	31
3.3 Individualizované a diferencované vyučování	32
3.4 Systém různých organizačních forem uplatňovaných při realizaci projektů a integrovaných učebních celků	33
3.5 Domácí učební práce žáků.....	34
3.6 Exkurze.....	35
4 SROVNÁNÍ DVOU ŠKOLNÍCH VZDĚLÁVACÍCH PROGRAMŮ.....	37
4.1 Srovnání struktury vybraných ŠVP	37
4.1.1 Identifikační údaje	37
4.1.2 Charakteristika školy	37
4.1.3 Charakteristika školního vzdělávacího programu	39
4.1.4 Učební plán.....	41
4.1.5 Učební osnovy	41
4.1.6 Hodnocení a autoevaluace školy	42

4.1.7 Celkové zhodnocení struktury ŠVP.....	42
4.2 Srovnání obsahu vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura ve vybraných ŠVP ...	43
4.2.1. Využití exkurzí	43
4.2.2 Obsahové vymezení českého jazyka a literatury	44
4.2.3 Šestý ročník	45
4.2.4 Sedmý ročník.....	48
4.2.5 Osmý ročník	50
4.2.6 Devátý ročník	53
4.2.7 Celkové zhodnocení obsahu vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura s ohledem na využití exkurzí	56
5 NÁVRHY EXKURZÍ	58
5.1 Putování za Boženu Němcovou.....	58
5.1.1 Přípravná fáze exkurze	59
5.1.2 Popis exkurze.....	63
5.1.3 Metodické pokyny k pracovním listům	65
5.1.4 Zhodnocení exkurze	66
5.2 Po moravských stopách Jiřího Wolкера	69
5.2.1 Přípravná fáze exkurze	69
5.2.2 Popis exkurze.....	70
5.2.3 Metodické pokyny k pracovním listům.....	72
5.2.4 Zhodnocení exkurze	73
5.3 Cesta za poznáním Franze Kafky	75
5.3.1 Přípravná fáze exkurze	76
5.3.2 Popis exkurze.....	80
5.3.3 Metodické pokyny k pracovním listům.....	82
5.1.4 Zhodnocení exkurze	82
ZÁVĚR.....	85
SEZNAM ZKRATEK	87
POUŽITÁ LITERATURA	88
INTERNETOVÉ ZDROJE	91
SEZNAM PŘÍLOH	92
PŘÍLOHY	93
ANOTACE.....	114

ÚVOD

Život každého člověka je ovlivněn a formován učením. Prvními „učiteli“ člověka se stávají jeho rodiče. Následně vstupují do procesu učení další jedinci a instituce. Nejčastěji bývá pojem učení spojován se školou. Vzdělávání i samotná škola jako instituce se stále vyvíjí. Je to i díky tomu, že na ně působí mnoho činitelů, např. vývoj společnosti, výsledky vědeckého bádání, politická situace v zemi aj.

V současné době je možné považovat za novinku v českém školském systému zavedení třístupňového systému vzdělávacích programů (Národní vzdělávací program, Rámcový vzdělávací program a Školní vzdělávací program). Vzdělávání podle tohoto systému posiluje autonomii škol a umožňuje jejich profilaci. Každá škola si vytváří sama na základě Rámcového vzdělávacího programu svůj vlastní školní vzdělávací program, ve kterém se odráží její „filozofie“ a směr.

Nejenom programy a normy, podle kterých se žáci a studenti vzdělávají, procházejí změnami. Organizační formy a metody výuky jimi procházejí také. Nejčastěji a nejvíce využívanou organizační formou výuky i z hlediska historického je hromadná, někdy označována také jako frontální organizační forma výuky. V současnosti existuje pestrá škála organizačních forem výuky, ze kterých může každý vyučující vybírat a zpestřovat si tak svoji výuku. Za komplexní organizační formu výuky je možné považovat exkurzi. Exkurze umožňuje žákům přímý kontakt s danou problematikou v reálném světě a tím je více podněcuje k učení a bádání. Ale z hlediska přípravy a organizace je exkurze velmi náročná, proto se ve školní praxi nevyužívá tak často jako jiné ostatní organizační formy výuky.

Tato diplomová práce si stanovuje tři cíle. Prvním cílem je teoretické vymezení vzdělávacích programů pro základní školy využívaných v České republice od roku 1993 do současnosti. Druhým cílem je porovnání dvou vybraných školních vzdělávacích programů. Srovnána bude struktura školních vzdělávacích programů, obsahové vymezení Českého jazyka a literatury a možnost zařazování exkurzí do výuky Českého jazyka a literatury. Posledním, třetím, cílem je vytvoření tří návrhů exkurzí, které jsou uplatnitelné ve výuce Českého jazyka na druhém stupni základních škol.

1 KURIKULUM

První kapitola se bude zabývat obecnou problematikou kurikula. Nejprve bude zpracováno vymezení pojmu kurikulum a jeho různé druhy. Následně bude věnována pozornost způsobu jeho tvorby. V poslední části bude podán nástin transformace kurikula v České republice.

1.1 Vymezení pojmu

V naší pedagogice je pojem kurikulum relativně nový, ale v zahraničí se stal už běžným a zejména od 60. let 20. století je mezinárodně uznávaný. Považuje se za komplexní a rámcový, z toho vyplývá, že je obtížně definovaný a mnoho významový. (Walterová, 2004)

Etymologický původ slova se nachází v latině, kde význam „*curriculum*“ znamená „*běh, průběh, závodistiště, závodní vozík*“. Původní definice podle Oxford English Dictionary kurikulum chápe jako vzdělávací program ve škole nebo na univerzitě (Jackson, 1992). Poprvé byl se vzděláním použit v 17. století pro označení univerzitního vzdělávacího programu. Zavádění kurikulární praxe na nižší stupně škol sahá do 18. století. V průběhu 20. století bylo kurikulum označované jako vzdělávací program podrobeno kritice, jelikož nemá dostatečně široký záběr. (Walterová, 2004) V publikaci E. Walterové jsou uvedeny ukázky různých definic kurikula. Obecně je však možné sledovat dvě základní definice:

- a) kurikulum je chápáno jako plán, projekt (psaný dokument), který zahrnuje strategie dosahování cílů vzdělávání. Jedná se o užší pojetí kurikula, jelikož se na něj pohlíží jako na projekt, který postupuje od začátku do konce a má svůj daný řád. (Walterová, 2004)
- b) druhou možností je využít širší definice, která definuje kurikulum jako veškerou zkušenost žáků, kterou získávají v rámci vzdělávání. Z definice vyplývá, že tento pohled na kurikulum zahrnuje všechno, co se děje ve škole zároveň i při neformálním učení mimo školu. (Walterová, 2004)

V souvislosti s užitím širšího pojetí kurikula jsou následně definovány ještě jeho další roviny. Jedná se o:

Plánované (projektové, zamýšlené) kurikulum obsahující například cíle vzdělávání, obsahy, časový rozvrh, organizace výuky, strategie výuky, které jsou v oblasti výuky vzdělávacího systému vždy určitým způsobem fixovány a korigovány ve formě oficiálních dokumentů. (Walterová, 2004)

Realizované (prezentované) kurikulum ve vztahuje při své realizaci přímo ke konkrétním podmínkám školy a třídy, čímž ji neurčitým způsobem modifikuje. Jednoduše se dá říci, že realizované kurikulum obsahuje prakticky všechno to, co se mají žáci naučit. Jeho součástí bývají charakteristiky žáků a učitelů a jejich vzájemné vztahy, prostředí, klima školy a třídy a další formy, které ovlivňují učební situaci ve třídě. (Walterová, 2004)

Skryté kurikulum popisuje souvislosti života školy, které obvykle nejsou vyjádřeny explicitně v programech: étos školy, preferované hodnoty školou. (Walterová, 2004)

„Dosažené (osvojené) kurikulum obsahuje veškerou zkušenost žáka, kterou si odnáší z procesu vzdělávání výchovy.“ (Walterová, 2004, s. 227)

V různých odborných publikacích je možné se setkat s pojmy neformální a formální kurikulum. Neformální kurikulum zahrnuje aktivity a zkušenosti vztahující se ke škole (mimotřídní, mimoškolní aktivity organizované školou například exkurze, výlety, soutěže) zároveň i domácí přípravu, úkoly a přípravu žáků na vyučování. Formální kurikulum obsahuje komplexní projekt cílů, obsahů, prostředků a organizace vzdělávání, realizace projektového kurikula ve vzdělávacím procesu a způsobu jeho kontroly a výsledků vzdělávacího procesu. Je možné se také setkat s pojmem nulové „*chybějící*“ kurikulum, jedná se o to, čemu se ve vyučování nevěnuje pozornost, co pro školu jakoby neexistuje nebo nestojí za řeč. Příkladem může být cenzura našich učebnic za minulého režimu. (Kalhous, Obst, 2002)

1.2 Tvorba kurikula

Tvorba kurikula se vymezuje jako čtyřetapový model, který zahrnuje vlastní vývoj, design, implementaci a evaluaci kurikula. Do tvorby kurikula se promítají teoretické přístupy (například: behaviorální, manažerské, akademické, systémové pojetí kurikula

a další), dále je jednoznačná vazba na různá rozhodnutí, aktivity a vlastní názory autorů kurikula. Ovšem každý model musí zahrnovat základní komponenty jako jsou cíle a obsahy vzdělávání, strategie učení, metody a učební materiály, participanty, kteří se účastní procesu tvorby kurikula na různých úrovních (třída, škola, region, stát). (Walterová, 2004)

Kurikulum je možné strukturovat různými způsoby. Je možné rozlišit čtyři základní modely jako tvorby:

Kurikulum strukturované podle obsahu je nejvíce rozšířené a nejčastěji používané. Mohou být různé varianty struktury: podle vyučovacích předmětů (nejstarší, směřuje k verbálnímu předávání poznatků, opomíjí potřeby, zájmy a zkušenosti žáků, tendence k pasivnímu učení); podle vědeckých disciplín (mírně směřuje od vernalizace k tomu, aby žáci dospěli k hlubšímu porozumění, pochopili základní logiku a koncept dané disciplíny); podle širokých obsahových okruhů (umožňuje vytvářet integrované tematické celky místo fragmentace obsahů podle vyučovacích předmětů); design založený na podpoře mezipředmětových vztahů (omezuje fragmentaci obsahu kurikula, ale zachovává samostatné vyučovací předměty). (Walterová, 2004)

Kurikulum strukturované podle potřeb žáka se nejčastěji objevuje v elementárních školách. Jedná se o kurikulum založené na potřebách a zájmech žáků, integruje obsahové okruhy z různých oborů podle potřeb porozumění žáka a řešení jeho sociálních situací. (Walterová, 2004)

„Konstrukce kurikula orientovaná na problémy zdůrazňuje význam běžných současných životních problémů jak individuálních, tak sociálních.“ (Walterová, 2004, s.247) Je předem plánováno, ale obsah překračuje hranice předmětů. (Walterová, 2004)

Tvorba kurikula orientovaná na životní situace vychází ze Spencerovy pedagogiky a podtrhuje význam společnosti a společenských změn. Toto kurikulum má žáky vést k pochopení cest, jak zlepšit společnost, zároveň jim umožňuje přímo se podílet na takových změnách. (Walterová, 2004)

1.3 Transformace kurikula v České republice

Pojem kurikulum byl v české pedagogice do 80. let 20. století téměř neznámý. S pronikáním pojmu kurikulum do české pedagogiky je spojeno hlavně jméno Elišky

Walterové. Od počátku 90. let se pojem začíná používat v širším měřítku v souvislosti s návrhy na vzdělávací formu a to i v odborném vzdělávání, později byl přidán i do Malého pedagogického slovníku.

V ČR respektive v Československu existovalo do roku 1989 jednotné, unifikované a uniformní kurikulum, které bylo centrálně projektováno, centrálně probíhala jeho regulace a kontrola. „Školy pracovaly podle jednotných učebních plánů, osnov a učebnic považovaných za závaznou normu.“ (Walterová, 2004, s. 246) Úkol tvorby kurikula náležel centrálně nominované skupině, odpovědné politickému centru. Dá se říci, že tvorba kurikula na úrovni školy de facto neexistovala. Předmětové komise vytvářely tématické plány, nedostatečně nebo až skoro vůbec nepodporovaly tvořivou činnost učitele daného předmětu. Role učitele byla spíše v pozici vykonavatele kurikula než tvůrce. Zároveň i na žáka se pohlíželo jako na subjekt vzdělávání a jeho zkušenosti byly přehlíženy. (Walterová, 2004)

Výrazné změny v kurikulu se začaly vytvářet od roku 1989. Inovace pocházely z výzkumů kurikula realizované už v 80. letech, ze zahraničních přístupů a aktivity iniciovaných skupin (neformální skupiny a organizace, skupiny působící v externích institucích, týmy škol a učitelů podílejících se na tvorbě experimentálních a alternativních kurikulárních programech). (Walterová, 2004)

Iniciačním obdobím změn kurikula byl rok 1990, kdy byl legislativně otevřen prostor pro první kroky transformace stávajícího kurikula. Změny se hlavně týkaly uvolnění uniformity kurikula, posílení humanitní, estetické a jazykové složky obsahu, učebních osnov občanské výchovy, dějepisu a literatury. Proces změn lze charakterizovat jako mnohostranný, extenzivní, dynamický a liberalizační pocházející „zdoła“¹. Mezi základní posuny v kurikulu v tomto období jsou považovány podle E. Walterové:

- uvolnění uniformity kurikulární normy – schválení rámcových učebních plánů stanovujících základní povinné předměty a jejich časovou dotaci; skupiny povinných předmětů s celkovým podílem v učebním plánu; volitelné předměty, jejichž zařazení a kombinace umožňuje profilaci škol
- posílení diverzity obsahu – školy dostaly možnost rozhodovat o časových dotacích některých povinných předmětů a zařazení volitelných předmětů

¹ Pojem „zdoła“ je chápán, že za tvorbou změn v kurikulu stojí hlavně spontánní a iniciační aktivity škol a neformálních skupin, což vedlo k tomu, že změny postrádaly strategie, koordinaci, oficiální mechanismus implementace, institucionální bázi a podpůrné struktury. (Walterová, 2004)

- zrušení normativnosti časového rozvržení – až o 30 % času předmětu mohl učitel rozhodovat samostatně dle potřeb třídy a žáků, zařazovat regionální a lokální témata
- potvrzení autonomie učitelů v rozhodování o organizaci a metodách výuky
- možnost vytvářet kurikulární programy, které vycházejí z alternativních pedagogických koncepcí

Změny, které probíhaly v obsahu učiva, se uskutečňovaly izolovaně a převážně jen v dílčím předmětovém rámci. Narůstající obavy z narušení kompatibility a koherence společného kurikulárního základu všeobecného vzdělávání zdůraznily potřebu vytvořit kurikulární jádro, které je nutné pro zajištění vzdělávacího standardu, kulturní soudržnosti, komunikaci, sociální spravedlnosti a demokratičnosti vzdělávání. (Walterová, 2004)

Období od roku 1993 lze charakterizovat jako děleodobou strategií kurikulárních reformy spojenou s vytvářením rámcových kurikulárních dokumentů. Strategie kurikulární reformy je zasazená do programu *Kvalita a odpovědnost – Program rozvoje vzdělávací soustavy České republiky* vydaného MŠMT (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy) v roce 1994. (Walterová 2004) MŠMT tento dokument vytvářelo za účelem vytvořit ucelenou představu o vývoji vzdělávací soustavy ČR, která se měla stát základním východiskem vzdělávací politiky. (Tupý 2014) Postupná ustanovení vedla k tomu, že byl položen základ k vytváření víceúrovňové tvorby kurikula (národní rámce, modelové programy, školní programy). Období let 1993-1998 je velmi bohaté na tvorbu kurikulárních dokumentů (Obecná škola, Občanská škola, atd.). (Tupý 2014) Jednotlivým kurikulárním dokumentům bude věnovaná kapitola číslo dvě.

Velkým průlomem ve vzdělávací politice bylo vytvoření strategického dokumentu *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice (Bílá kniha 2001)*, který předznamenal tvorbu vzdělávacích programů, v nichž se bude uplatňovat nové pojetí kurikula, které nebude už založeno na osvojování co největšího objemu faktů. Úloha školy je chápána ve smyslu, že má poskytnout systematickou a vyváženou strukturu základních pojmů a vztahů, které umožní žákovi zařazovat získané informace do smysluplného kontextu vědomí i životní praxe. Důraz je zde kladen na vzájemné prohloubení a provázání mezi cíli, obsahem vzdělávání a kompetencemi, zároveň také na získání klíčových kompetencí. Dokument popisuje novou orientaci vzdělávání, kdy je nezbytné se naučit poznávat – zvládnout metody, jak se učit, jak využívat nové informační a komunikační technologie, jak se vyhnout zahlcení povrchovými informacemi, naučit se informace

zpracovávat, změnit je ve znalosti a aplikovat, umět kriticky myslet a hodnotit, umět pracovat samostatně i v týmech, otevřeně komunikovat s ostatními, zvládnout konflikty, respektovat názory druhých a mnoho dalších prvků vzdělávání, které vedou k vytvoření člověka se samostatným úsudkem v souladu s morálními hodnotami a s uvědoměním si a přijetím osobní odpovědnosti. Nové kurikulární dokumenty pracují s novými pojmy jako jsou kompetence a klíčové kompetence². (Walterová, 2004)

Bílá kniha přichází s návrhem koncepce dvoustupňového a participativního kurikula. V takto pojaté kurikulární politice je tvořen vztah mezi centrální (státní), místní (školní) a individuální (učitelovou) zodpovědností. Systém více úrovní vzdělávacích programů umožňuje, aby se o konkrétní podobě vzdělávání rozhodovalo tam, kde se reálně uskutečňuje a tím pádem by vzdělání reagovalo na potřeby vzdělávajících se žáků a vytvářelo školskou kulturu těsně spjatou s životem místního společenství. Zároveň takto vymezený systém vzdělávání vymezuje nezbytné společné jádro, které vyjadřuje konsensuální názor společnosti a zaručuje vzájemné dorozumění mezi jejich příslušníky. Předpokládaná struktura vypadá následovně: nejvýše postavený je Státní program vzdělávání (SPV), pak následují rámcové vzdělávací programy pro předškolní, základní, středí všeobecné (gymnázia) a středí odborné vzdělávání a z nich vycházejí školní vzdělávací programy, které vytvářejí samostatně školy a pro jejich snadné zpracování slouží manuál. (Walterová, 2004)

„SVP měl vymezovat hlavní zásady kurikulární politiky státu, humanistické a demokratické hodnoty, na nichž je vzdělávání založeno; obecné cíle vzdělávání a obecné klíčové kompetence zaměřené na rozvoj osobnosti, výchovu občana a jeho přípravu pro další vzdělávání a vstup do praxe; věčné oblasti a oblasti vzdělávání nezbytné pro dosažené vzdělávacích cílů a považovaných kompetencí.“ (Tupý 2014, s. 56)

RVP měly za úkol specifikovat obecně závazné požadavky pro jednotlivé stupně a obory vzdělávání, následně vymezit rámec pro učební plán, formulovat pravidla pro tvorbu ŠVP. (Tupý, 2014)

ŠVP měly zachytit konkrétní podmínky pro záměry a plány, které si budou školy samy vytvářet. (Tupý, 2014)

Nesledující etapa vzdělávací politiky vychází už z návrhů obsažených v Bílé knize. Začaly vycházet dokumenty s názvem *Dlouhodobé záměry vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy ČR (DZ)*, které byly vymezeny jako strategické materiály uvádějící základní

² Klíčové kompetence v sobě zahrnují souhrn dovedností, vědomostí, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti. (RVP, 2006)

tendence a cíle dalšího vývoje, stanovovaly opatření na úrovni státu a vymezovaly prostor pro konkrétní řešení na úrovni kraje. Další navazující DZ posuzoval splnění cílů předchozího DZ a vymezoval úkoly pro nové období. Postupně byly stanoveny roky na přípravu RVP pro jednotlivé stupně škol (RVP PV do 2001, RVP ZV a G 2002) a taktéž tomu bylo i u ŠVP, kdy vzorové mělo být vytvořeno do roku 2004. Učební plán byl navýšen na první stupni o čtyři vyučovací hodiny a na druhém stupni o sedm vyučovacích hodin. Postupně se navyšovaly dělené hodiny a vzrůstal výběr volitelných předmětů. U cizích jazyků došlo k posunutí zahájení výuky již ve třetí třídě. (Tupý, 2014)

Velmi důležitým byl legislativní krok v roce 2004, kdy proběhlo schválení nového školského zákona – zákon č. 564/2004 Sb. Jedná se o zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, který vychází v platnost od 1. ledna 2005. Z hlediska kurikulární politiky a dokumentů je významný především § 3 až 6, který vymezil systém vzdělávacích programů – Národní vzdělávací program (NVP)³, RVP a ŠVP. (Tupý, 2014)

³ „Bílá kniha i první verze RVP ZV i DZ uváděly Státní program vzdělávání (SPV). Školský zákon zavedl pojem Národní vzdělávací program.“ (Tupý, 2014, s. 61) NVP byl vymezen jako dokument předkládaný MŠMT vládě k projednání a následně ke schválení Poslanecké sněmovně a Senátu Parlamentu ČR. Měly v něm být obsaženy cíle vzdělávání stanovené školským zákonem, hlavní obsahy vzdělávání a prostředky, které jsou nezbytné k dosažení těchto cílů. Do současné doby nebyl NVP ještě vytvořen, momentálně se předpokládá, že bude vypracován do roku 2020. (Tupý, 2014)

2 KURIKULÁRNÍ DOKUMENTY

V dřívějším období byly jediným kurikulárním dokumentem pro základní vzdělávání *Učební osnovy základní školy*, které postupně vznikaly v průběhu 80. let a v roce 1991 byly upraveny takovým způsobem, aby korespondovaly se vzniklou situací v ČR respektive v Československu. Učební osnovy pro základní školy byly v platnosti od roku 1991 a byly vydávány ve formě sešitů pro jednotlivé vyučovací předměty. Období mezi roky 1993 až 1998 bylo velmi bohaté na různé kurikulární dokumenty. (Tupý, 2014)

Následující kapitola se bude zabývat nejznámějšími vzdělávacími programy, které měly školy od roku 1993 k dispozici. V současnosti je pro všechny základní školy výchozí rámcový vzdělávací program, podle kterého si následně každá škola vyváří svůj vlastní školní vzdělávací program, do kterého zakomponovává ideály a zaměření školy. Celkově tvorba školních vzdělávacích programů více podporuje autonomii škol, než dřívější výběr vzdělávacích programů.

2.1 Obecná škola

„Vzdělávací program Obecná škola vznikl v roce 1992 a 1993 jako program pro vzdělávání na 1. stupni základní školy.“ (Tupý, 2014, s 33) Hlavním iniciátorem příprav tohoto programu byl tehdejší ministr školství P. Piňha, který byl zároveň i součástí autorského týmu. Druhým významným autorem je Z. Helus. Program se skládal ze dvou částí: *Pojetí obecné školy* a *Učební osnovy obecné školy*. V *Pojetí obecné školy* je v první části rozebráno členění výuky a celkové pojetí prvního stupně a druhá část se věnovala dítěti jako východisku transformace obecné školy. Rozebíraly se zde otázky jako například klima ve škole a třídě, edukační prostředí, dítě a vzdělanost, vstup do škola aj. (Tupý, 2014)

Autoři programu *Obecná škola* spatřují novou transformaci obecné školy ve dvou úzce propojených rovinách. První rovina je orientovaná na dítě. Dítě skrývá bohaté množství rozvoje osobnosti, a proto je nutné věnovat čas na uplatňování určitých přístupů. Dítě přichází do školy jako hravé a prvním úkolem učitelů je pomocí hry ho převést od tékavé hravosti k práci. Druhá rovina se orientuje na obsahovou stránku

(učební osnovy). Je nezbytné, aby se podávaná látka stala východiskem vzdělávání, aby se dítě orientovalo ve světě a vydalo se dál na cestu jeho poznání. Z toho vyplývá, že úlohou školy není už jen předávat velké množství informací, ale naučit dítě se orientovat ve víru těchto informací a najít podstatné jádro vědomostí a toto jádro stabilizovat. Tím pádem by obsahová složka prvního stupně neměla být přehlcoována vědeckými poznatky a termíny, které svojí abstraktní povahou neodpovídají mentalitě dětí obecné školy. (Piřha, Helus, 1995)

Z obsahové stránky obsahovaly učební osnovy osm povinných vyučovacích předmětů (Český jazyk, Matematika, Prvouka, Přírodověda, Vlastivěda, Hudební výchova, Výtvarná výchova, Tělesná výchova, Dramatická výchova) a jako nepovinné předměty byly cizí jazyky a Náboženství. V centru pozornosti byly předměty Prvouka, Přírodověda a Vlastivěda, jelikož měly zajistit základní poznání světa, rozvinout vztah k vlasti, vzbudit touhu být užitečným členem společnosti a získat základy občanské ctnosti. Učební osnovy jednotlivých předmětů nemají úplně shodnou strukturu. Všechny osnovy předmětů obsahují vstupní charakteristiku a učební osnovy, ale vyučovací cíle jsou už vypracované jen u některých (např. Prvouka, Přírodověda, Vlastivěda, Hudební výchova, atd.). Hodnocení ve výuce je zpracované jen u Dramatické výchovy, doporučená literatura také není u všech předmětů. Další specifikum vzdělávacího programu *Obecná škola* spočívá v tom, že uvádí časovou dotaci vyučovacích hodin předmětů v procentech z celkové časové dotace jednotlivých ročníků. (Tupý, 2014)

Experimentální sledování výuky podle vzdělávacího programu *Obecná škola* začalo ve školním roce 1993/94 na 620 školách a následně se postupně přidávaly další školy, kdy třetím rokem sledování jich bylo už 1065. Každý rok byly pozorovány a zkoumány některé otázky (např. jak realizace *Obecné školy* ovlivňuje osobnost učitele a žáků, jak se učitelům postupujícím podle *Obecné školy* daří realizovat základní úkoly ve vybraných předmětech apod.). V listopadu 1995 byl vzdělávací program schválen jako modelový. (Tupý, 2014)

2.2 Občanská škola

Vzdělávací program *Občanská škola* vznikl v návaznosti na vzdělávací program *Obecná škola* v letech 1993 a 1994. Tým autorů byl pod stejným vedením jako u předchozího programu – P. Piřha a Z. Helus. I tento program se skládá ze dvou materiálů, prvním

je *Pojetí občanské školy* o 40 stranách a druhý je *Učební osnovy občanské školy*. (Tupý, 2014)

Materiál *Pojetí občanské školy* je rozdělen do následujících pěti částí:

1. Charakteristika pedagogického záměru – představuje ideu *Občanské školy*. Program pracuje se třinácti povinnými předměty (Český jazyk, Cizí jazyk, Matematika, Dějepis, Zeměpis, Přírodopis, Chemie, Fyzika, Občanská výchova, Rodinná výchova, Tělesná výchova, Hudební výchova, Výtvarná výchova). Objevují se zde i průřezová témata jako Ekologická, Zdravotní a Sexuální výchova, která se měla prolínat do ostatních vyučovacích předmětů. Školy si mohly vybrat ze dvou předkládaných projektů (Úvod do světa práce, Zdravotní tělesná výchova) rozšiřujících základní vzdělání. Ústředním vyučovacím předmětem byla Občanská výchova. Školy byly také povinny žákům nabízet alespoň čtyři volitelné předměty. (Tupý, 2014)
2. Škola – žák, učitel, ředitel – je nejobsáhlejší část pojednání seznamující s potřebami jednotlivých účastníků vzdělávacího procesu. (Tupý, 2014)
3. Vnější rámec školy – předkládá informace o vazbách *Občanské školy* na obec, společnost, stát, rodiny žáků. (Tupý, 2014)
4. Pedagogický záměr – pojednává o didaktických aspektech vzdělávání. (Tupý, 2014)
5. Život školy – přibližuje organizaci režimu ve škole a vztahy ve škole. (Tupý, 2014)

Jak už tomu bylo u předchozího vzdělávacího programu, tak i zde učební osnovy nemají jednotnou strukturu. Společně u všech předmětů se nachází pojetí, rozvržení obsahu a různé náležitosti (materiální podmínky, vazby na jiné předměty). Cíle, zdatnosti, speciální problémy, metodické poznámky, doplňující literatura jsou uváděny jen u některých vyučovacích předmětů. I přes špatnou strukturovanost učebních osnov má tento program velký význam v tom, že zde byly poprvé zahrnuty výsledky vzdělávání v podobě dovedností a situací, kterými si měl žák projít. (Tupý, 2014)

Uvádění programu do praxe bylo komplikovanější než u předchozího programu, jelikož Občanská škola vznikla hned v návaznosti na *Obecnou školu*, tudíž žáci nemohli zdaleka projít všemi ročníky toho vzdělávacího programu. Do prvního ročníku experimentu se zapojilo 42 škol a dokončilo jej pouze 37 škol. (Tupý, 2014)

Ve školním roce 1996/1997 byly vzdělávací programy *Obecná škola* a *Občanská škola* upraveny podle *Standardů pro základní vzdělávání* a podle pokynů MŠMT, kterými se stanovila rámcová pravidla a postup při schvalování vzdělávacích programů

pro základní školy. (Tupý 2014) „V roce 1997 byly oba programy propojeny a schváleny jako jeden vzdělávací program s názvem *Obecná škola*.“ (Tupý, 2014, s. 37)

2.3 Základní škola

V letech 1994-1996 vznikal vzdělávací program *Základní škola* ve VÚP na základě přímé zakázky MŠMT. Podkladem pro program měly být učební osnovy z roku 1991, které se měly transformovat do moderní podoby. Užší autorský tým se skládal z osmnácti pracovníků VÚP, kteří spolupracovali s dalšími týmy odborníků z pedagogických fakult a učitelů ze základních škol. Vznikl ucelený kurikulární vzdělávací dokument určený pro první až devátý. ročník základní školy. (Tupý, 2014)

Vzdělávací program se skládá ze čtyř částí:

1. Charakteristika vzdělávacího programu – seznamuje pedagogy s východisky vzdělávacího programu, vzdělávacími cíly (ve formě poznávacích cílů, dovedností a kompetencí, které si měli žáci osvojit), uplatnění programu ve vyučování (formou nabídky širokého spektra příležitostí pro naplnění stanovených cílů) a hodnocení žáků (adresné, zaměřené na široké spektrum projevů žáka v oblasti poznávací, činnostní a hodnotové). (Tupý, 2014)
2. Učební plán – na prvním stupni stanovuje deset povinných vyučovacích předmětů (Český jazyk, Cizí jazyk (od 4. třídy), Matematika, Prvouka, Přírodověda, Vlastivěda, Hudební výchova, Výtvarná výchova, Tělesná výchova, Praktické činnosti) a na druhém stupni čtrnáct povinných vyučovacích předmětů (Český jazyk, Cizí jazyk, Matematika, Dějepis, Zeměpis, Přírodopis – možná varianta Ekologický přírodopis, Chemie, Fyzika, Občanská výchova, Rodinná výchova, Tělesná výchova, Hudební výchova, Výtvarná výchova, Praktické vyučování). Pevnou časovou dotaci v jednotlivých ročnících mají předměty Český jazyk, Cizí jazyk, Matematika, Prvouka, Tělesná výchova. O ostatních předmětech rozhoduje ředitel školy, tak aby byl naplněn daný minimální počet hodin pro daný vyučovací předmět a zároveň došlo k dodržení časové dotace. Učební plán nabízí i disponibilní hodiny, na prvním stupni jich je pět a na druhém celkem třináct. Program předkládá deset volitelných předmětů, které by se měly vyučovat od sedmého ročníku v rozsahu dvou hodin týdně. Další volitelné předměty

si může ředitel doplňovat sám, ale musí být v souladu se s obsahem *Standardu základního vzdělávání*. (Tupý, 2014)

3. Učební osnovy – již mají jednotný charakter na rozdíl od vzdělávacího programu *Obecná škola*. Obsahují specifické cíle se stručnou charakteristikou daného předmětu s cíli, přístupy k obsahu a organizaci výuky s didaktickými poznámkami a v neposlední řadě učební osnovu vyučovacího předmětu. Novinkou je zde formulování učiva do dvou sloupců, kdy v levém se uvádí základní učivo v pravém situace a postupy, které mají vést k osvojení učiva. Velmi dobře je graficky vyřešené formulování výstupů žáků. Výstupy jsou zpracované v zeleně rámované tabulce pod názvem „*Co by měl žák umět*“ v podobě poznávacích činností a kompetencí, které mají žáci v průběhu vzdělávacího procesu získat. (Tupý, 2014)
4. Dodatek – nachází se zde učební osnovy volitelných předmětů, Ekologického přírodopisu, úpravy a doplňky základní pedagogické dokumentace vzdělávacího programu *Základní škola* a učební plány předmětů s rozšířeným vyučováním. (Tupý, 2014)

Před závěrečným schválením byl program zaslán na sedm základních škol, byl posouzen a jejich připomínky byly následně zapracovány v konečných úpravách. V roce 1998 byla provedena korekce některých učebních osnov a došlo k doplnění plánů pro rozšiřující výuku. Jan Tupý vidí nevýhodu při tvorbě programu v tom, že měl mnohem menší podmínky pro ověřování než vzdělávací program *Obecná škola* a zároveň byl chápán jako ministerský „konzervativní“. Krátce po schválení programu, které proběhlo v roce 1996, jej využívalo už 80-90 % všech základních škol, což z něj činilo nejrozšířenější vzdělávací program na prvním a druhém stupni základních škol na přelomu století. (Tupý, 2014)

2.4 Národní škola

Z iniciativy pedagogů sdružených v Asociaci pedagogů základního školství ČR (APZŠ) začal vznikat vzdělávací program *Národní škola*. Byl vytvářen takovým způsobem, aby nabídl pedagogům moderní vzdělávací program s vysokou mírou pedagogické autonomie. *Národní škola* navazuje na pokrokové tradice českého školství

a zároveň se snaží reagovat na vývoj pedagogiky. Zvolený název vzdělávacího programu měl být analogií s Národním divadlem „*Národ sobě*“ – „*Čeští učitelé sobě*“. (Tupý, 2014)

Myšlenka na vytvoření tohoto programu padla už již v roce 1992, ale v APZŠ převládal názor, že by se mělo počkat, až bude dopracován a zveřejněn vzdělávací program *Obecná škola*. Původně měla být *Národní škola* zpracována pro první stupeň, ale bylo umožněno jeho dopracování i pro druhý stupeň. Autorský kolektiv se výhradně skládal z ředitelů a učitelů základních škol. Výsledkem práce autorů bylo vytvoření nejstručnějšího vzdělávacího programu ze všech tří modelových programů (*Obecná škola, Základní škola a Národní škola*), protože čítá jen 162 stran. Důvodem vytvoření takto stručného programu byla snaha zapojit školy do jeho dotváření a tím jim poskytnout větší autonomii, než u předchozích programů, což dokazovala v celku obšírná nabídka doporučené literatury. (Tupý, 2014)

Mezi základní myšlenky program patří vytvořit školu pro děti respektující dětství jako plnohodnotné období života, školu zahajující vzdělávací dráhu dítěte a položení základů pro život svobodného člověka, nikoli jako školu představující období přípravy na život, školu zaměřenou na úspěch. Aby se mohl stát člověk svobodným, tak musí být vychováván a utvářen svobodným učitelem. (MŠMT, 1997)

Učební plán byl tvořen základní a nadčasovou částí. Základní část obsahovala minimální počet hodin, které musí být vyučovacím předmětu věnované a nadčasová část umožňovala vlastní profilaci školy, diferenciaci žáků podle zájmů a schopností, rozvoj schopností talentovaných žáků, zvýšenou individuální pomoc jakkoliv handicapovaným žákům a vytvoření podmínek pro jejich úspěšnou činnost a v neposlední řadě rozšíření učiva základní školy. (MŠMT, 1997) Nabídka povinných vyučovacích předmětů na prvním i druhém stupni je shodná s nabídkou vzdělávacího programu *Základní škola*, jen je rozdíl v názvu předmětu Pracovní činnosti, kdy se pro první stupeň používá název Pracovní výchova, na druhém stupni pro šestý až sedmý ročník Pracovní a technická výchova a v osmém až devátém ročníku navazuje Technika. Struktura učebních osnov je jednotná u všech předmětů, obsahovala úvod do předmětu, cíle v oblasti postojů, cíle v oblasti dovedností a schopností a vzdělávací obsah. Nachází se zde až padesát návrhů na nadstavbové vyučování s využitím nadstavbové časové dotace. Součástí *Národní školy* byly dva povinné programy – Výchova k zdravému životnímu stylu a Myšlenkové dovednosti (filozofie pro děti). Pro učitele byl vytvořen *Kafomet* (Katalog forem a metod práce v Národní škole), což je metodický materiál určený pro jednotlivé předměty prvního a druhého stupně na volných listech. (Tupý, 2014)

Jan Tupý vidí přednost programu v hluboké zkušenosti autorů pramenící z vyučovací praxe, v možnosti opřít se o řadu zkušených učitelů, ve snaze o co největší aktivizaci učitelů a začleňování nových prvků do programu. MŠMT se snažilo prodlužovat schválení programu. Autoři museli obhajovat program, dodatečně zohledňovat *Standart základního vzdělávání* a prokazovat existenci *Kafometu*, což vedlo k tomu, že si tento program vybralo málo škol. Podle *Národní školy* se učilo na méně než sto školách. (Tupý, 2014)

2.5 Vzdělávací program 3+3+3

Tvorba vzdělávacích programů neskončila jen vytvořením čtyř modelových oficiálních programů jako byly *Obecná, Občanská, Národní a Základní škola*, ale vznikaly i další, které byly schváleny pouze jen pro jednu školu nebo několik škol. (Tupý, 2014)

Vzdělávací program 3+3+3 byl v roce 1995 schválen pro základní školu v Zátoru na Bruntálsku. Program byl produktem školního týmu, který do něj vložil své zkušenosti. Mezi hlavní autory patřil ředitel školy J. Blecha a jeho zástupkyně G. Janovská. Koncipován byl pro oba stupně základní školy. Školní docházka byla dělena po třech letech, což odpovídalo vývoji žáků „od trivia, přes uvědomění si sama sebe, až po hledání vlastní specializace“. Nejdříve byl program MŠMT odmítnut, ale po následném obhájení byl zařazen do experimentu. Po skončení experimentu, ale nebyl schválen jako modelový pro další školy. (Tupý, 2014)

2.6 Reálná škola

Vzdělávací program *Reálná škola* byl představen v roce 1995, jejímž autorem byl M. Macháček z Ondřejova. Program vznikl za finanční podpory nadace *Škola pro děti* a z iniciativy D. Součka. Cílem programu bylo přinést nabídku nového obsahu a nových forem vyučování a tím umožnit školám, aby si z takto obohaceného výběru volily užitečné učivo a přitažlivé formy výuky. V úvodu programu bylo zdůrazněno, že ve vzdělání je potřeba vědomostí, které jsou ve společnosti obvyklé nebo pro praktický život užitečné. Program poukazoval na nutnost vyváženosti obsahu, na porozumění, praktické aplikace, aktivizace dětí ve výuce, na poznávání blízkého, vzdáleného – konkrétního a obecného. (Tupý, 2014)

Reálná škola nově přeorganizovala vyučovací předměty, kdy na prvním a druhém stupni uváděla osmnáct předmětů: Mateřský jazyk, Cizí jazyk, Dramatická výchova a rétorika, Hudební výchova, Estetická výchova, Pracovní a technická výchova, Rodinná a společenská výchova, Zdravotní výchova, Profesní výchova, Právní výchova, Matematika, Přírodní vědy (integrováný předmět), Dějepis, Zeměpis, Občanská výchova, Informatika, Hodina otázek a odpovědí (diskuze na téma vybrané učitelem). Předměty mají podrobně vymezené cíle u tématických celků, návrhy metodických postupů a standardů. (Tupý, 2014)

Program nebyl schválen jako modelový a nedošlo k jeho rozšíření na další školy.

2.7 Rámcový vzdělávací program

První verze *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání* začala vznikat již souběžně s dopracováním *Bílé knihy*, což znamená od roku 2000. Tvorbou byl pověřen VÚP, kdy základ týmu byl tvořen didaktiky daného ústavu a týmy učitelů, ředitelů základních škol a vysokoškolských pedagogů. V počátcích tvorby se musela řešit řada kompetenčních a obsahových otázek např. „*jaké budou vztahy mezi jednotlivými úrovněmi (RVP, ŠVP)?, co vše bude RVP ZV obsahovat a proč?, Jak bude zajištěna příprava učitelů na nové změny ve vzdělávání?*“ (Tupý, 2014, s. 64) Tvůrci programu hledali inspiraci a poučení především v Národních programech Skotska, Velké Británie, Norska. Zároveň měl VÚP svou zástupkyni i v Evropské komisi pro klíčové kompetence. Na konci roku 2000 byla připravena první verze RVP ZV, která obsahovala čtyři základní části:

1. Úvod – obsahuje principy, na kterých byl RVP budován; priority v obsahu vzdělávání; devět obecných vzdělávacích cílů; čtyři obecné kompetence (k učení, k řešení problémů, ke komunikaci, k pracovní činnosti a spolupráci) ve shodě se čtyřmi pilíři vzdělávání formulované v práci komise OSN/ UNESCO. (Tupý, 2014)
2. Oblasti základního vzdělávání – je jich vymezeno devět. V této části RVP se nachází charakteristika vzdělávacích oblastí, jež jsou vymezeny pro všechny oblasti najednou i s cíli, učivem a očekávanými kompetencemi žáků. (Tupý, 2014)

3. Učební plán – vymezuje minimální časovou dotaci a disponibilní hodiny v rozsahu čtyř až šesti hodin. (Tupý, 2014)
4. Další kapitoly – obsahují podmínky (materiální, hygienické a organizační); evaluaci v základním vzdělávání; zásady pro zpracování ŠVP; šest průřezových témat; podpůrné prostředky. (Tupý, 2014)

V roce 2001 byla první verze RVP ZV předána k posouzení školám a expertů. Zpracovalo se šedesát posudků. Z posudků vyplynulo, že kladně bylo hodnoceno zdůraznění obecných cílů a obecných kompetencí, návaznost na evropské dokumenty, snaha o komplexnost, širěji koncipované oblasti a předpokládaná integrace vzdělávacího obsahu. Na druhé straně výtky byly vzneseny k následujícím skutečnostem – rozpor mezi deklarovanou otevřeností a obsahovou jednoznačností (mezi cíli a obsahem); předdimenzovanost učiva i očekávaných kompetencí; rozdíly v pojetí oblastí; formální úprava obsahu (očekávané kompetence by měly předcházet učivu); velké množství informací, které by měly být zařazeny spíše do ŠVP, příliš svazující dotace učebního plánu, aj. (Tupý, 2014)

„Druhá verze Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání vznikla jako výstup resortního projektu ve spolupráci s pilotními školami.“ (Tupý, 2014, s. 66) K ověřování RVP byly vybírány školy pomocí výzvy na webových stránkách VÚP, MŠMT a ve spolupráci se školskými úřady a APZŠ. Do projektu se přihlásilo kolem stovky škol. Z celkového počtu bylo vybráno padesát sedm základních škol. Vybrané školy se rozdělily do dvou skupin, aby se ověřila spolupráce mezi odlišnými skupinami. Do jedné skupiny byly zařazeny školy, se kterými se spolupracovalo v osobním kontaktu a s druhou skupinou byla komunikace prováděna elektronicky. Původní záměr se nepodařilo zcela ověřit, protože se školy z obou skupin začaly pravidelně scházet na úrovni krajů, což vedlo k tomu, že se potvrdila důležitost *„síťování škol“* a vzájemného předávání informací. Z projektu nakonec odstoupily čtyři školy a tři byly vyřazeny z důvodu nevytvoření první verze ŠVP, což mělo další velký význam do budoucna, protože důvod, proč nebyl nevytvořen ŠVP, byl zapracován do *Manuálu pro tvorbu ŠVP*. (Tupý, 2014)

Ve druhé verzi RVP došlo k obsahovým změnám. Důležité změny se týkaly převážně vzdělávacích oblastí. *„Každá vzdělávací oblast obsahovala charakteristiku vzdělávací oblasti, cílové zaměření vzdělávací oblasti a očekávané kompetence vzdělávacích oblastí.“* (Tupý, 2014, s. 67) Nově byl zaveden pojem obor vzdělávací oblasti,

kdy každý obor obsahoval cílové zaměření, očekávané kompetence oboru a učivo. Další významnou změnou bylo vytvoření ucelené hierarchie cílů (na úrovni vzdělávací oblasti a úrovni oborů vzdělávacích oblastí) a kompetencí (klíčové kompetence, kompetence vzdělávacích oblastí a očekávané kompetence oborů vzdělávacích oblastí). Očekávané kompetence oborů vzdělávacích oblastí byly rozčleněny do třech období – první období: první až třetí ročník, druhé období: čtvrtý až pátý ročník a třetí období: šestý až devátý ročník, tím pádem učivo již nebylo koncipováno podle ročníků, ale dle období a školy si jej měly samy distribuovat ve svém ŠVP. Došlo také k navýšení časové dotace učebního plánu – na prvním stupni na 118 hodin a na druhém stupni na 122 hodin. Disponibilní časová dotace na prvním stupni činila devět hodin a deset hodin na druhém stupni. (Tupý, 2014)

Jak první verze RVP tak i druhá verze byla posuzována experty, kteří byli vybíráni takovým způsobem, aby došlo k prozkoumání RVP z různých úhlů. Pozornost se hlavně zaměřovala na učební plán, vzdělávací oblast jednotlivých vzdělávacích oblastí (oborů), průřezová témata a budoucí strukturu ŠVP. Připomínky byly následně zpracovány v materiálu *Vyhodnocení připomínek expertů ke druhé pracovní verzi RVP ZV*. Připomínky expertů vedly k tomu, že došlo k přepracování RVP ZV a vytvoření třetí pracovní verze. (Tupý, 2014)

V první polovině roku 2003 byla dopracovaná třetí verze RVP ZV, která se již blížila konečné (čtvrté) verzi. V úvodní části dokumentu došlo ke zkrácení charakteristiky základního vzdělávání. Podstatná změna proběhla i terminologii některých pojmů – obecné cíle byly nahrazeny pojmem cíle základního vzdělávání, obecné kompetence se změnilly na klíčové kompetence a přibýly ještě další dvě kompetence (sociální a personální, občanská). Pro nadbytečnost byl vypuštěn přínos jednotlivých vzdělávacích oblastí k dosahování klíčových kompetencí, což kritizovaly pilotní školy i samotný autor textu, protože podle jejich názoru se snížila srozumitelnost RVP ZV pro praxi. Další změna proběhla v oblasti vzdělávání, kde se pozměnila hierarchie cílů a kompetencí, protože v oblasti cílů se pojem cíle používal jen pro pojmenování cílů základního vzdělávání. Z hlediska kompetencí zůstaly pouze klíčové kompetence, zrušily se kompetence vzdělávacích oblastí a kompetence vzdělávacích oborů se přejmenovaly na očekávané výstupy na úrovni třetího, pátého a devátého ročníku. Učební plán zůstal stejný, jako ve druhé verzi, jen se vedly diskuze o navýšení disponibilní časové dotace a možnosti více zasahovat do profilace škol a do uplatnění většího počtu volitelných předmětů. (Tupý, 2014)

Třetí verze RVP ZV byla také podrobena veřejnému připomínkovému řízení. Obdržené připomínky byly strhnuty v dokumentu „Zpracování připomínek ke 3. verzi RVP ZV“. Z celkového hodnocení vyplývá, že třetí verze byla prakticky přijata ve všech úrovních kladně. Stále se upozorňovalo v připomínkách na chybějící *Národní program vzdělávání* a neujasněné vazby základního a gymnaziálního vzdělávání. (Tupý, 2014)

Čtvrtá verze RVP ZV obsahující zpracované připomínky z hodnocení předchozí verze byla schválena v prosinci 2004 s platností od 1.9.2005. Z důvodu, že nebylo v roce 2004 zahájeno vzdělávání učitelů v problematice tvorby ŠVP a neproběhla ani plánovaná informační kampaň ke změnám ve vzdělávání, tak se usilovalo o ročním posunu platnosti RVP z roku 2005 na rok 2006, ale požadavku nebylo vyhověno. Konečná verze RVP ZV je strukturována do čtyř částí značících se písmeny A-D a samostatnou částí nazvanou slovníček pojmů. Jedná se o tyto části:

Část A – obsahuje vstupní kapitoly, které seznamují se strukturou kurikulárních dokumentů, principy a tendencemi RVP ZV. (Tupý, 2014)

Část B – nachází se zde stručné vylíčení legislativních a organizačních požadavků souvisejících se základním vzděláváním. (Tupý, 2014)

Část C – je stěžejní částí a zahrnuje v sobě velké množství kapitol:

- základní pojetí vzdělávání na prvním a druhém stupni základního vzdělávání a devět cílů základního vzdělávání, formulované z pozice vzdělavatele
- klíčové kompetence (k učení, k řešení problémů, ke komunikaci, k pracovní činnosti a spolupráci, k sociální a personální, občanské) formulované z pozice žáka, jako soubor vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj
- vzdělávací oblasti (vzdělávací obory) – Jazyk a jazyková komunikace (Český jazyk a literatura, Cizí jazyk), Matematika a její aplikace, Informační a komunikační technologie, Člověk a jeho svět (oblast vymezuje společensko vědní a přírodovědné učivo pro první stupeň), Člověk a společnost (Dějepis, Výchova k občanství), Člověk a příroda (Přírodopis, Zeměpis, Fyzika, Chemie), Umění a kultura (Hudební a Výtvarná výchova) Člověk a zdraví (Výchova ke zdravý a Tělesná výchova), Člověk a svět práce. Jednotlivé oblasti obsahují charakteristiku, cílové zaměření, závazné očekávané výstupy na úrovni třetího, pátého a devátého ročníku a doporučené učivo
- doplňující vzdělávací obory: další Cizí jazyk, Dramatická výchova

- průřezová témata: Osobností a sociální výchova, Výchova demokratického občana, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Multikulturní výchova, Environmentální výchova, Mediální výchova
- rámcový učební plán a poznámky k němu vymezují celkovou časovou dotaci na první a druhém stupni (118 a 122 hodin) a disponibilní časovou dotaci na úrovni devíti hodin na prvním stupni a osmnácti na druhém stupni; (Tupý, 2014)

Část D – obsahuje celkem čtyři kapitoly zaměřené na vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků mimořádně nadaných formou charakteristik daných skupin a organizačních a legislativních podmínek pro jejich vzdělávání; vymezení materiálních, personálních, hygienických, organizačních a jiných podmínek pro uskutečňování RPV ZV. (Tupý, 2014)

Nejvýraznější změny oproti třetí verzi RVP ZV se týkaly doplnění vzdělávacího oboru Člověk a svět práce o tématické okruhy Práce s laboratorní technikou, Využití digitálních technologií a změna tématu Práce montážní a demontážní na Design a konstruování; nutnost nabídnout výuku dalšího jazyka v rozsahu šesti hodin nejpozději od osmého ročníku; zvýšení disponibilní časové dotace na druhém stupni o dvě hodiny; povinnost zařadit od sedmého ročníku minimálně jednu hodinu volitelného předmětu; změna závazného učiva na doporučené, protože závazné učivo mělo vzniknout až jeho zařazením do ŠVP. (Tupý, 2014)

V rámci přípravy kurikulárních dokumentů v základním vzdělávání byl od září 2004 realizovaný projekt *Pilot Z*, který byl zaměřený na pilotní ověřování tvorby školních vzdělávacích programů. Celkem bylo vybráno šestnáct pilotních škol, které měly za úkol upravit svůj ŠVP podle nové, konečné, verze RVP ZV z roku 2005. Zároveň se měly školy také podílet na tvorbě a dokončení *Manuálu pro tvorbu ŠVP*⁴ a nabídnout příklady praxe z výuky podle ŠVP. Na přelomu let 2006 a 2007 byly předloženy výstupy z projektu. Od září 2007 byla zahájena výuka na všech základních školách podle ŠVP. (Tupý, 2014)

⁴ *Manuál pro tvorbu ŠVP* v základním vzdělávání se stal jedním nejvýznamnějším pomocníkem a průvodcem při tvorbě ŠVP na školách. Manuál obsahoval čtyři základní prvky: základní informace o ŠVP, které vysvětlovaly otázky, proč se vytváří ŠVP a k čemu je určen; rozbor přípravné fáze tvorby ŠVP jako jsou důležité kroky, rozhodnutí a možná rizika vynechání některého kroku; informace k vlastní tvorbě jednotlivých částí ŠVP; příklady nejčastěji kladených otázek, které provázejí tvorbu ŠVP. (Tupý, 2014)

2.8 Vymezení pojmu školní vzdělávací program

ŠVP představuje nižší úroveň kurikulárních dokumentů, podle nichž se realizuje vzdělávání na konkrétní škole. Každá škola si vytváří svůj vlastní ŠVP podle rámcových vzdělávacích programů, tímto způsobem se posiluje autonomie škol a zároveň je zdůrazněna profesní kompetence učitelů. (Walterová 2004)

V RVP ZV jsou stanoveny pravidla pro vytváření ŠVP a rámcový učební plán, který vymezuje minimum a maximum vyučovacích hodin jednotlivých vzdělávacích oblastí a umožňuje právě školám upravit své ŠVP podle skutečných podmínek školy a potřeb daných žáků. (Walterová 2004) ŠVP je dokument, který musí být součástí každé dokumentace školy a musí být zpřístupněn veřejnosti. (RVP ZV, 2006)

2.9 Tvorba Školního vzdělávacího programu

„Školní vzdělávací program pro základní školy je školský dokument, který v souladu se školským zákonem zpracovává podle RVP ZV každá škola realizující vzdělávání⁵.“ (RVP ZV, 2006) Správně vytvořený ŠVP vychází z konkrétních vzdělávacích záměrů školy, bere v úvahu individuální a specifické potřeby a možnosti žáků, reálné podmínky a možnosti školy a oprávněné požadavky rodičů nebo zákonných zástupců žáků. Odpovědnost za tvorbu určitého ŠVP v souladu s daným RVP nese ředitel školy. V RVP ZV jsou stanoveny zásady pro zpracování ŠVP pro základní školy, kterými by se měla každá škola řídit během zpracovávání svého programu. (RVP ZV, 2006)

Zásady pro zpracování ŠVP ZV podle RVP ZV z roku 2006:

- zpracovat ŠVP v souladu s RVP ZV pro celé období základního vzdělávání nebo pro jeho část, ve kterých škola realizuje základní vzdělávání
- zajistit rovnoprávný přístup k základnímu vzdělávání pro všechny žáky s povinností školní docházky s přihlédnutím k jejich vzdělávacím potřebám a možnostem

⁵ „Povinnost vypracovat ŠVP vychází z § 3 odstavce 2 a 5§ odstavce 3 zákona č. 516/2004 Sb.“ (RVP ZV, 2006, s. 117)

- umožnit realizaci diferencovaného a individualizovaného vyučování pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami i pro žáky mimořádně nadané, jestliže to vzdělávání těchto žáků vyžaduje
- vytvořit předpoklady pro realizaci vzdělávacího obsahu s ohledem na věkové zvláštnosti žáků
- vést k naplňování cílů základního vzdělávání stanovením výchovných a vzdělávacích strategií na úrovni školy a zároveň k naplňování cílového zaměření vzdělávacích oblastí stanovením výchovných a vzdělávacích strategií na úrovni vyučovacích předmětů
- zpracovat ŠVP tak, aby umožňoval učitelům rozvíjet tvořivý styl práce a neomezoval je při uplatňování případných časových i metodických odlišností, které vycházejí ze zkušeností učitelů s efektivními způsoby výuky a z konkrétních potřeb žáků
- vytvářet ŠVP jako relativně stálý materiál, jehož případné změny v učebním plánu a v učebních osnovách nesmí negativně zasáhnout do vzdělávání žáků v určitém započatém „cyklu“
- dodržet stanovenou strukturu.

Struktura ŠVP je přesně daná podle určitého RVP. Předepsanou strukturu pro ŠVP ZV stanovuje RVP ZV. ŠVP ZV musí obsahovat šest základních bodů :

1. Identifikační údaje – tato část ŠVP musí obsahovat název daného ŠVP, ze kterého musí být zřejmé, že se jedná o ŠVP ZV a podle jakého RVP je zpracován. Dále se musí uvádět předkladatel (název, adresa, ředitel a kontakty školy), zřizovatel (název, adresa a kontakty) a v neposlední řadě i platnost dokumentu s podpisem ředitele a razítkem školy. (RVP ZV, 2006)
2. Charakteristika školy – měla by zde být popsána škola z hlediska její úplnosti, velikosti a vybavenosti školy (materiální, prostorové, technické a hygienické). Pozornost by se měla věnovat také představení pedagogického sboru, dlouhodobým projektům a mezinárodním spolupracím školy a spolupráci školy s rodiči a jinými subjekty (školská rada, školské poradenské zařízení, místní a regionální institute). Nepovinnými údaji pak je popis umístění školy a charakteristika žáků. (RVP ZV, 2006)
3. Charakteristika ŠVP – se zaměřuje na výchovné a vzdělávací strategie, samotné zaměření školy, začleňování průřezových témat (výčet všech průřezových témat

- a jejich tématických okruhů a následné uvedení v jakém ročníku, vyučovacím předmětu a jakou formou budou realizované) a zabezpečení výuky žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a mimořádné nadaných. (RVP ZV, 2006)
4. Učební plán – by měl být zpracován v přehledné tabulce s výrazně odděleným prvním a druhým stupněm. V tabulce musí být zaznamenán výčet povinných vyučovacích předmětů s jejich časovými dotacemi pro jednotlivé ročníky, časová dotace pro volitelné předměty v jednotlivých ročnících, celkové počty hodin v jednotlivých ročnících a celkové počty hodin za první a druhý stupeň. K učebnímu plánu mohou být připojeny další poznámky týkající se například organizace a jiných specifik realizace povinných a volitelných předmětů. (RVP ZV, 2006)
 5. Učební osnovy – by měly obsahovat název jednotlivého vyučovacím předmětu jeho charakteristiku (časové, organizační a obsahové vymezení, výchovné a vzdělávací strategie) a vzdělávací obsah vyučovacím předmětu (distribuce a rozpracování očekávaných výstupů, učiva z RVP ZV do jednotlivých ročníků a průřezová témata). Mohou se zde také uvádět informace o mezipředmětových souvislostech a další poznámky k upřesnění realizace vzdělávacím obsahu. (RVP ZV, 2006)
 6. Hodnocení žáků a autoevaluace školy – hodnocení žáků by mělo obsahovat pravidla, způsoby a kritéria hodnocení. Autoevaluace školy by se měla zaměřit na oblasti, cíle, kritéria, nástroje autoevaluace a časové rozvržení evaluačních činností. (RVP ZV, 2006)

3 ORGANIZAČNÍ FORMY VÝUKY

S vývojem školy jako instituce a jejího vzdělávání souvisí nejen vývoj kurikulárních dokumentů ale i vývoj organizačních forem, v nichž se vyučování realizuje. Následující kapitola objasňuje pojem organizační forma výuky, uvádí stručnou charakteristiku nejzákladnějších organizačních forem výuky a v závěru bude pozornost věnována exkurzi jako jedné z možných výukových forem.

Organizační formy, ve kterých se realizuje výuka, mají dlouhý historický vývoj. Změny často vycházely ze změn funkcí školy, z nových úloh vyučování, změn v obsahu vyučování a v neposlední řadě i z charakteru činnosti žáků a učitele. Ve starověku a středověku nejčastěji převládal ve vyučování individuální systém. S postupným rozvojem obchodu, vědy a výroby začala také vznikat potřeba poskytovat elementární vzdělávání širšímu okruhu populace. Těmto tendencím odpovídá systém vyučování, který v 17. století rozpracoval Jan Ámos Komenský ve svém spise *Velká didaktika*. Do jednotlivých tříd byli slučováni žáci přibližně stejného věku a úrovně připravenosti. Probírané učivo bylo rozčleněno do jednotlivých hodin a každá hodina měla svůj didaktický cíl. Postupně došlo ke zformování „šablony“ frontálního vyučování, která se mechanicky používala bez ohledu na charakter probíraného učiva či potřeby, zájmu, samostatnosti a kreativní činnosti žáka. (Skalková, 2007)

V 19. století začínali někteří významní pedagogové (F. W. A. Diesterweg nebo K. D. Ušinskij) zdůrazňovat význam samostatné a kreativní práce žáků. Ve 20. století byla normativní forma frontálního vyučování podrobena kritice. Začaly vznikat různé pokusy o realizování skupinového nebo individuálního vzdělávání. Jako příklad je možné uvést uplaňování tzv. winnetské soustavy a daltonského plánu v USA. U nás se touto tematikou ve 30. letech 20. století zabývali S. Vrána a S. Velinský. K organizační pružnosti přispíval i fakt, že se začaly zdokonalovat a používat různé metody ve vyučování, což vedlo k vytvoření velmi pestrých organizačních forem vyučování. (Skalková, 2007)

V současnosti se vyčlenilo pět základních proudů organizačních forem vyučování (Skalková, 2007):

1. frontální vyučování v systému vyučovacích hodin
2. skupinové a kooperativní vyučování
3. individualizované a diferencované vyučování

4. systém různých organizačních forem uplatňovaných při realizaci projektů a integrovaných učebních celků
5. domácí učební práce žáků

Zmiňované organizační formy se v praxi vzájemně prolínají. Učitel si volí tvořivě nejvhodnější formu na základě (Skalková, 2007):

- cíle své práce
- charakteru látky
- připravenosti a specifických potřebách žáků a jejich individuálních zvláštnostech
- možností, které má daná škola k dispozici

Pojem organizační forma výuky je chápán jako vytvoření prostředí a způsobu organizace činnosti učitele a žáka při vyučování. Organizační uspořádání výuky má na první pohled viditelnou vnější stránku, ale zároveň utváří svébytný svět vztahů mezi žákem, vyučujícím, obsahem vzdělávání i vzdělávacími prostředky. (Kalos a Obst, 2002)

3.1 Frontální vyučování v systému vyučovacích hodin

V systému pestrých organizačních forem, je v současnosti stále nejvíce v reálné praxi využíváno frontální (hromadné) vyučování. Tuto organizační formu lze charakterizovat třemi základními body (Skalková, 2007):

1. učitel pracuje pouze s vymezenou skupinou žáků plánovitě, soustavně a v určeném čase
2. pro každou vyučovací hodinu je vytvořen dílčí didaktický cíl podmíněný pořadím v tématickém celku
3. procesy vzájemného působení a kontaktu jsou založeny na osobním kontaktu se třídou (různorodé vzájemné působení učitele a stále skupiny žáků)

V průběhu vyučovací hodiny se snaží učitel udržet kontakt s celou třídou jako celek, ale i s každým jednotlivým žákem. Tímto způsobem se učitel snaží vytvořit příznivé podmínky pro produktivní poznávací činnost žáků, aby všichni zvládali základy

probíraného učiva přímo v průběhu vyučovacího procesu. Zároveň poměrná stálost pedagogického vedení umožňuje učiteli poznávat specifické zvláštnosti žáků a přistupovat k nim individuálně. I žáci mají možnost se navzájem poznávat a rozvíjet mezi sebou sociální vztahy. (Skalková, 2007)

Úskalí této metody je viděno v jejím mechanickém používání navozující jednotvárnost, která ubíjí zájem žáků a omezuje jejich vlastní možnosti. Zároveň se často při hromadném vyučování schyluje k orientaci k průměru, tudíž nadprůměrní a podprůměrní žáci nebo méně průbojní a nenápadní se dostávají na okraj pozornosti. A v neposlední řadě také počet žáků (vyšší) vede k omezování času, který může učitel věnovat jednotlivci. (Skalková, 2007)

3.2 Skupinové a kooperativní vyučování

Skupinové vyučování využívá sociální vztahy mezi žáky jako nedílný aspekt reálné výchovně vzdělávací akce. „*Umožňuje vytvářet interaktivní situace a tak podporovat příznivou atmosféru pro učení žáků.*“ (Skalková, 2007, s. 224) Z toho vyplývá, že už učitel nemyslí pouze v kategorii žák – učitel, ale myslí sociálněpsychologicky a sociálněpedagogicky, tzn. že si uvědomuje nové dimenze vyučovacího procesu a vyvozuje z toho důsledky. Skupinovým vyučováním se rozumí taková organizační forma výuky, kde dochází k vytváření malých skupin žáků, které spolupracují při řešení společného úkolu. (Skalková, 2007)

Pozitivum této formy je spatřováno v tom, že si žáci navzájem pomáhají, že se uplatňují i pasivní, méně výkonní a nesmělí žáci, kteří se ve větším kolektivu neodvážejí zaujmout své vlastní stanovisko. Zároveň dochází k prohlubování dovedností vést diskuzi, vyměňovat si názory a organizovat práci. (Skalková, 2007)

Aby skupinové vyučování bylo úspěšné, musí být dodrženy určité podmínky. Základní podmínkou je vhodná architektura tříd. V současné době je třída stále uspořádána pro frontální vyučování, proto musí být prostor uspořádán pro skupinové vyučování takovým způsobem, aby skupiny žáků mohly spolu dobře spolupracovat. Další podmínkou je správné naplánování výuky, aby nedocházelo jen k předání faktů žákům a jejich následné reprodukci. Skupinové vyučování je úspěšné tehdy, pokud se žákům předkládá složitější úkol nebo problém, jehož řešení vyžaduje jistou myšlenkovou námahu. Nedílnými dalšími součástmi účinnosti této formy výuky je vhodné cílevědomé

usměrňování skupin ve všech jejích etapách, hodnocení činnosti žáků a výběr členů skupiny a její sestavení. Celkově pro žáky přináší skupinové vyučování nové situace, kde aktivní činnost a samostatnost se spojují s dovedností formulovat své názory a dospívat k zobecňujícím závěrům. (Skalková, 2007)

„Kooperativní pojetí vyučování je založeno na principu spolupráce při dosahování cílů. Výsledky jedince jsou podporovány činností celé skupiny a celá skupina má prospěch z činnosti jednotlivce.“ (Skalková, 2007 s. 227) Z této definice vyplývá, že kooperativní vyučování stojí na pojmech jako jsou sdílení, spolupráce a podpora. U kooperativního vyučování se zdůrazňuje, že kognitivní aspekty a osobnostně sociální dimenze se spojují v úkolech a cílech skupinové práce. Tedy mezi základní principy tohoto typu vyučování a učení je možné zařadit vzájemnou pomoc, toleranci, získávání dovedností formulovat vlastní myšlenky a chápat myšlenky druhých, reagovat na názory a požadavky skupiny, dovednost hodnotit sebe a druhé. (Skalková, 2007)

3.3 Individualizované a diferencované vyučování

„Princip individualizace spočívá v tom, že práce je přizpůsobena každému žákovi na základě poznání jeho možností.“ (J. Skalková, 229) Už od počátku 20. století se v didaktice začínají hledat cesty, jak princip individualizace realizovat. Výraznou roli ve snaze výuku individualizovat sehrál daltonský plán⁶ a winnetská soustava⁷. V současnosti vznikají nové koncepce podporující individualizované vzdělávání. Jako příklad je možné uvést tzv. individuálně řízené projekty vyučování (IPI – Individually Prescribed Instruction). Z výsledků pokusů o realizaci individualizovaného vzdělávání ve 20. století vyplývá, že není vhodné klást proti sobě individualizované a kolektivní formy vyučování, ale spíše uvažovat o jejich účelném a vzájemném doplňování. (Skalková, 2007)

S individualizací vyučování těsně souvisí jeho diferenciací. Smysl diferenciací spočívá ve snaze vytvářet takové situace, které každému žákovi umožní nalézt optimální

⁶ Za zakladatelku daltonského plánu je považována vychovatelka H. Parhustová, jež se opírala se o teorii J. Deweye. Daltonský plán lze chápat jako pracovní metodu, při níž žák množství učiva dané učebním plánem zvládá samostatně a svým způsobem. (Skalková, 2007)

⁷ Winnetská soustava se pokládá za didakticky více propracovanější formu individualizovaného vyučování. Princip spočívá v tom, že nadprůměrný žák si osvojil učivo za kratší dobu, zatím co slabší žáci postupovali pomaleji. Žáci měli i diagnostické testy, kterými se mohli zkoušet sami a zjišťovat, jak dané učivo ovládají. Ale ukázalo se, že žáci nemohou pracovat až v takové míře samostatně, proto winnetská soustava začala využívat systematickou organizaci hromadného vyučování. (Skalková, 2007)

možnosti pro vlastní učení a vzdělání. V současné době se hledají různé cesty diferenciaci, které by byly ku prospěchu všem žákům a nesměřovaly k diskriminaci některých z nich. Ve druhé polovině 20. století se v USA objevila jako jedna z možností organizační forma systému velkých a malých tříd. Princip spočívá v tom, že v jedné skupině je sdruženo i několik tříd, ve kterých pobíhá hromadné vyučování vedené týmem vysoce odborných učitelů (týmové vyučování). V dalším vyučování pracují již učitelé s menšími skupinami diferenciovaně, jimž přizpůsobují danou výuku. (Skalková, 2007)

V současné praxi školy realizují individualizaci a vnitřní diferenciaci ve vyučování i v rámci frontálního vyučování prostřednictvím nejrůznějších metod. Možnost individualizace a vnitřní diferenciaci poskytují i různé inovační a alternativní didaktické koncepce otevřeného vyučování. (Skalková, 2007)

3.4 Systém různých organizačních forem uplatňovaných při realizaci projektů a integrovaných učebních celků

Na počátku 20. století byla rozvinuta idea projektového vyučování. Princip projektového vyučování spočívá v řešení komplexních teoretických nebo praktických problémů na základě aktivní činnosti žáků. Cílem této organizační formy je překonávat nedostatky běžného vyučování, jeho izolovanost, roztříštěnost vědění, jeho odtrženost od životní praxe, odcizení od zájmu žáků, zmechanizování a izolovanost školní práce. Důležité je si ovšem uvědomit, že nechce zcela odstranit běžné vyučování, spíše přináší zlepšení v jeho mezerách. Projektové vyučování se ve svých koncepčních východiskách orientuje hlavně na zkušenosti žáka a také vychází z toho, že předměty získávají význam, pokud se včleňují do lidských zkušeností. Zároveň se také řídí idejí, že nelze od sebe odtrhávat poznání a činnost, práci hlavy a práci rukou. (Skalková, 2007)

Aby bylo projektové vyučování úspěšné a vedlo ke splnění cílů, je nutné dodržet čtyři základní kroky (Skalková, 2007):

1. vhodná volba situace, která bude pro žáky představovat skutečný problém (situace nemusí být typicky školní, ale může vycházet ze životního prostředí žáků, jejich bydliště aj.)
2. diskuze s žáky nad plánem zvoleného řešení projektu (formulace a zpřesnění otázek, které jsou řešitelné, určení formy výsledku projektu)

3. rozvíjení činností nutných k řešení zvoleného problému (kdo, co a jak udělá ve skupině)
4. závěr projektu (zveřejnění výsledků práce a její zhodnocení na projektu)

Realizace projektů v praxi můžeme mít různý rozsah. Častým problémem projektového vyučování je jeho hodnocení, protože zde významnou roli hraje samostatnost. Většinou nedochází k posuzování výkonu a nepoužívá se známkování, ale hodnotí se hlavně pracovní proces jednotlivce i celé skupiny. Je vhodné, aby se tohoto typu hodnocení účastnili i sami žáci. (Skalková, 2007)

Další možnou organizační formou vyučování je integrace učebních celků. Integrace učiva spočívá v tom, že se vytváření obsahu vzdělávání i organizace procesu vyučování vede na základě jedné osy, de facto na základě určité centrální ideje. Integrované celky stojí v protikladu roztržitosti vyučování v izolovaných vyučovacích předmětech, které odpovídají jednotlivým vědním oborům. (Skalková, 2007)

Waldorfské školy mají dlouholetou praxi a zkušenost v integraci učebního plánu. V těchto školách se pracuje většinou formou hromadného vyučování, v němž má základní význam vyučovací jednotka zvaná epocha. Epocha většinou představuje dvojhodinovou jednotku, která je zařazena na počátek rozvrhu dne. V epoše je probírán jeden z hlavních předmětů většinou nepřetržitě v délce tří až šesti týdnů, po té následuje další předmět. K právě skončenému předmětu se žáci vracejí až za nějakou delší dobu (několik týdnů, měsíců). Význam epoch je chápán v tom, že umožňují rozvinout celostní a obrazné vyučování, kdy žáci probíranou látku lépe pochopí a prožijí. (Skalková, 2007)

3.5 Domácí učební práce žáků

Kvalita školního vyučování je těsně spjatá i s kvalitou domácí práce žáků. Důležité je důkladně promyslet uložení určitého domácího úkolu, aby nedocházelo k přetěžování učební činnosti žáků v jejich volném čase. Existuje velké množství metod, na kterých mohou být domácí úkoly založeny. Při zadávání a kontrole domácí práce je nutné, aby učitel věnoval pozornost rozvíjení základních dovedností žáků samostatně pracovat, produktivním metodám a technikám jejich teoretických i praktických činností. (Skalková, 2007)

3.6 Exkurze

Exkurze se považuje za jednu z mnoha organizačních forem vyučování, která se realizuje v mimoškolním prostředí. V souvislosti s modernizací vyučování její význam neustále narůstá. Význam exkurze je možné spatřovat v různých rovinách působení na žáka, jelikož prohlubuje názornost vyučování, prohlubuje společenskovední, přírodovědné, technické či pracovní znalosti žáků, ukazuje praktický význam osvojených poznatků a jejich využití, navozuje vztah vyučování k praktickému životu, posiluje motivaci a zájem. (Skalková, 2007)

Důležité při využívání exkurze ve vyučování je její příprava před uskutečněním, jelikož vlastní exkurze je de facto vyvrcholení dlouhodobější obsahově poznávací i metodické přípravy. Podle obsahového zaměření exkurze je možné ji rozdělit na několik druhů např. exkurze vlastivědné, exkurze do výroby, exkurze historické, literárně historické, zeměpisné, přírodovědné, pedagogické, výtvarné, sportovní atd. (Zelina, 1986)

Jak bylo již zmíněno, aby exkurze mohla být kvalitní a splnila dané cíle, tak je nesmírně důležitá její důkladná a promyšlená příprava, proto z toho hlediska se rozlišují tři její etapy:

1. Přípravná fáze – v této etapě je nutné si ujasnit cíl a úkoly exkurze. V této fázi exkurze by mělo dojít k obeznámení se s místem konání exkurze, nastudování vhodné odborné literatury, rozhovor s odborníky, promyšlení vlastního postupu při exkurzi. Exkurze může mít dva charaktery orientační (seznámením s místem či institucí) a intenzivní (poskytuje hlubší a specializovanější poznání). V přípravné fázi exkurze by měl učitel seznámit žáky s jejím obsahem, upozornit na významné jevy s nimiž se v průběhu exkurze setkají. Zároveň se žáci v této fázi učí některé techniky nutné k výbornému zvládnutí exkurze. (Skalková, 2007)
2. „*Vlastní provedení exkurze – klade značný nárok na metodický postup učitele.*“ (J. Skalková, 2007, s 233) Důležitou roli zde hraje demonstrace. Učitel se během průběhu exkurze snaží pomocí otázek, vysvětlování apod. orientovat pozornost žáků tak, aby si všímali podstatných jevů a procesů, vede je k jejich analýze, chápání vztahů, spojování názorného materiálu s dosavadními poznatky a zkušenosti. (Skalková, 2007)

3. Fáze zhodnocení a využití exkurze bývá zpravidla prováděna již ve třídě. Během aktivní činnosti učitele a žáků jsou připomenuty nové zkušenosti a poznatky, které žáci během exkurze získali a zároveň jsou uvedeny do širších souvislostí. Často žáci zpracovávají různým způsobem dokladový materiál exkurze (plakáty, nástěnky, vyplnění pracovních listů). (Skalková, 2007)

Podle toho jaké si klade exkurze cíle a úkoly je můžeme ještě rozdělit na jednooborovou nebo komplexní (účast různých vyučujících oborů). (Skalková, 2007)

4 SROVNÁNÍ DVOU ŠKOLNÍCH VZDĚLÁVACÍCH PROGRAMŮ

Následující kapitola se bude zabývat porovnáním struktury dvou ŠVP a zaměří se na obsahovou stránku vzdělávací oblasti jazyk a jazyková komunikace a její vzdělávací obor Český jazyk. Srovnány budou ŠVP *Základní školy Litovel, Jungmannova 655, okres Olomouc* (ZŠ Jungmannova) a ŠVP *Základní školy Litovel, Vítězná 1250, okres Olomouc* (ZŠ Vítězná). Vybrané školy mají společného zřizovatele a tím je město Litovel. ŠVP jsou volně přístupné na webových stránkách škol.

4.1 Srovnání struktury vybraných ŠVP

RVP stanovuje přesnou strukturu, podle které má být vytvořena struktura ŠVP pro základní vzdělávání. Struktura tvorby ŠVP byla věnována podkapitola 2.10 *Tvorba školního vzdělávacího programu*.

4.1.1 Identifikační údaje

Prvním závazným bodem struktury ŠVP jsou identifikační údaje. Obě školy mají zpracované identifikační údaje přehledně a nechybí zde žádné důležité informace stanovené RVP. ZŠ Jungmannovu má ŠVP platný od 1. 9. 2010 a nazvala si její tematiky „*Učíme se vzájemné komunikaci ... doma i ve světě*“. ŠVP ZŠ Vítězná je platný od 1. 9. 2013.

4.1.2 Charakteristika školy

Mezi další nezbytné údaje patří charakteristika dané školy. Závazné pro všechny školy je obsáhnout v této části úplnost a velikost školy, vybavení školy, charakteristika pedagogického sboru, dlouhodobé projekty a mezinárodní spolupráci, spolupráci s rodiči a jinými subjekty, ostatní informace jsou již dobrovolné a určují ráz a specifikum školy. Žádný ze zmíněných údajů nechybí ve srovnávaných ŠVP.

ZŠ Vítězná si vyčlenila samostatnou kapitolu s názvem Historie školy, kde je v krátkosti popsán její vznik. Původně škola nesla název ZŠ Opletalova Litovel

(založena 1.9.1964) a sídlila v prostorách gymnázia Jana Opletala v Litovli. V roce 2002 se přestěhovala do nové budovy a došlo i ke změně názvu školy. Součástí školy je sportovní hala a plavecký bazén.

V kapitole úplnost a velikost školy obě školy podávají informace o dopravní dostupnosti, která je v obou případech velmi dobrá (ZŠ Jungmannova se nachází v blízkosti místního vlakového a autobusového nádraží; ZŠ Vítězná má poblíž školy autobusovou zastávku). ZŠ Jungmannova přesně vymezuje své členění na první a druhý stupeň a počet ročníků, což v druhém ŠVP není přesně stanoveno, jen je zmíněna nabídka výuky ve třetím a šestém ročníku. ZŠ Vítězná udává kapacitu školy (720 žáků) a sdružené objekty (školní družina a jídelna), což v ŠVP ZŠ Jungmannova je opomíjeno.

Vybavení školy je v obou ŠVP přehledně popsáno, každá škola se snaží co nejpřesněji vylíčit své vybavení. Každému bodu je věnován samostatný odstavec. Ve vybavenosti škol jsou rozdíly. Hlavní rozdíl spočívá v bezbariérovém přístupu, který není zajištěn na ZŠ Jungmannova. Z hlediska technického vybavení škol je lépe vybavena ZŠ Vítězná, jelikož jsou všechny učebny vybaveny televizním přijímačem s videem, DVD přehrávačem a dataprojektorem. Materiální, hygienické a prostorové vybavení je v obou školách podobné až na to, že ZŠ Jungmannova nemá svoji vlastní jídelnu, bazén a prostory na pořádání besed a podobných akcí tohoto typu. Velmi dobře je zvolen úvod v této části v ŠVP ZŠ Jungmannova, protože uvádí, kde je realizována výuka (odborné a kmenové učebny).

Charakteristika pedagogického sboru je z hlediska kvalifikace podobná. Na obou školách je výuka nepovinného předmětu náboženství vyučována externistou. V ŠVP ZŠ Vítězná je drobný nedostatek, který neodpovídá současnému složení pedagogického sboru školy. V současnosti totiž škola disponuje jen jedním zástupcem ředitele školy a ne dvěma, jak je uvedeno v ŠVP a zároveň se zde nezmiňuje, že na škole pracuje koordinátor ICT.

V obou ŠVP je zmíněna charakteristika žáků, což je dle RVP nepovinný údaj. Na obou školách jsou vzdělávání i žáci se specifickými poruchami učení a chování i nadaní žáci. Díky bezbariérovému přístupu na ZŠ Vítězná i zdravotně postižení žáci.

Obě školy jsou zapojeny do různých projektů, které zmiňují ve svém ŠVP. Jednotlivé projekty školám umožňují se od sebe vzájemně odlišit a vybrat si své zaměření. ŠVP ZŠ Jungmannova podává obecné informace o zapojení do projektů. Přímou je zde jmenován jen projekt Zdravé zuby a projekt IVOŠ – zvyšování kvality ve vzdělávání zavedením interaktivní výuky do škol. ZŠ Vítězná má bohatší nabídku projektů se stručnou

charakteristikou. Jedná se o projekty: Socrates – Comenius – Citová gramotnost a citová výchova v mladším školním věku; Zdravá záda; spolupracuje se školním orchestrem z norského Siljanu; Klubu malých debrujárů. Za drobný nedostatek je možné považovat to, že ani jedna ze škol neaktualizuje své ŠVP z hlediska zapojování se do dlouhodobých projektů.

Spolupráce s rodiči žáků dle srovnávaných ŠVP probíhá pravděpodobně podobným způsobem. ZŠ Jungmannova umožňuje navíc rodičům využívat elektronickou formu omluvenek. Na obou školách funguje Školská rada a Rodičovské sdružení. Jelikož se obě školy nacházejí ve stejném městě, spolupracují víceméně se shodnými subjekty (Policíí ČR, Městskou knihovnou, Městským klubem a Hasičským záchranným sborem). Navíc školy spolupracují ještě s dalšími subjekty, které umožňují jejich užší profilaci. ZŠ Vítězná úzce spolupracuje se Střediskem ekologické výchovy „*Sluňákov*“ sídlící v Horce nad Moravou v oblasti environmentální výchovy a ZŠ Jungmannova s Domem dětí a mládeže v Litovli, který zajišťuje na škole výuku dopravní výchovy na prvním stupni.

Školské služby jsou lépe a přehledněji zpracované v ŠVP ZŠ Jungmannova, jelikož jsou rozděleny do jednotlivých bodů (školní družina, zájmové kroužky, školní knihovna). Kdežto v ŠVP ZŠ Vítězná je jen popsána školní družina, což může budít dojem, že ZŠ Vítězná nenabízí žákům žádné zájmové kroužky a nemá zařízenou školní knihovnu. V ŠVP ZŠ Jungmannova je přesně stanovena provozní doba školní družiny, což je pro zákonné zástupce výhodou, protože nemusejí tyto informace hledat v jiných zdrojích.

4.1.3 Charakteristika školního vzdělávacího programu

ŠVP obou škol vychází z obecných cílů a klíčových kompetencí RVP pro základní vzdělávání, analýzy školy a pedagogického sboru a požadavků rodičů. V obou ŠVP se nachází zpracované povinné body udávané RVP pro základní vzdělávání, ale jejich způsob zpracování je již odlišný.

Zaměření školy představuje ideu každé školy, jakým způsobem chce vzdělávat své žáky a na co bude klást větší důraz. Výběr zaměření školy umožňuje a posiluje její větší autonomii. Dle ŠVP ZŠ Vítězná je ve výuce kladen větší důraz na výuku informatiky. Zároveň je na druhém stupni posílena časová dotace na výuku Českého jazyka a Matematiky a od sedmého ročníku je rozšířena výuka Cizího jazyka o další Cizí jazyk

(Anglický, Německý, Ruský a Španělský jazyk). Od šestého ročníku mají zároveň žáci možnost sami si zvolit dle nabídky školy volitelné předměty.

Podle názvu ŠVP ZŠ Jungmannova „*Učíme se vzájemné komunikaci ... doma i ve světě*“ je víceméně jasné zaměření školy – rozvíjení jazykových a komunikačních dovedností. Škola si stanovila tři základní priority: rozvíjení jazykových a komunikačních dovedností v mateřském jazyce; rozvíjení jazykových a komunikačních dovedností žáků v Cizích jazycích; rozvíjení komunikačních dovedností žáků prostřednictvím informačních a komunikačních technologií. Z hlediska přehlednosti jsou priority školy zakotveny v tabulce a u každé jsou stanoveny způsoby jejich realizace. Lze se domnívat, že zpracování zaměření školy dle ŠVP ZŠ Jungmannova je velmi efektivní a umožňuje rychlou orientaci v textu.

Výchovné a vzdělávací strategie vycházejí ze základních šesti klíčových kompetencí (kompetence k učení; kompetence řešení problémů; kompetence komunikativní; kompetence sociální a personální; kompetence občanské; kompetence pracovní), v obou srovnávaných ŠVP jsou popsány odlišně. V ŠVP ZŠ Jungmannova jsou klíčové kompetence za účelem přehlednosti vloženy do tabulky. U každé kompetence je pak uveden stručný seznam strategií, jak jich dosáhnout. ZŠ Vítězná ve svém ŠVP k jednotlivým kompetencím připsala ještě výstupy dle RVP ZV, které má mít žák po absolvování základní školy osvojené a následně se věnují strategiím, jak toho dosáhnout. Zvolený postup ZŠ Vítězná je možné považovat za vhodnější, protože laik, který nezná RVP ZV vzdělávání, neví, co jednotlivé kompetence obsahují.

Zabezpečení výuky žáků se speciálními vzdělávacími potřebami je v obou porovnávaných ŠVP shodné. Pro rozvoj žáka je důležitá vzájemná spolupráce školy, rodičů a dalších potřebných subjektů.

Zpracování průřezových témat (Osobnostní a sociální výchova⁸; Výchova demokratického občana; Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech; Multikulturní výchova; Environmentální výchova; Mediální výchova) v daných ŠVP je rozdílné. Z hlediska přehlednosti je to výborně vyřešeno v ŠVP ZŠ Jungmannova, kde je pro jednotlivé průřezové téma vytvořena tabulka. Z tabulky je zřejmé v jakém ročníku a předmětu bude dané průřezové téma zahrnuto. Sice je strukturování průřezových témat v ŠVP ZŠ Vítězná velmi nepřehledné, ale za to precizněji rozpracované. Nejen

⁸ Specifikum průřezového tématu osobnostní a sociální výchova spočívá v tom, že se skládá ještě ze tří podoblastí: osobnostní, sociální, morální rozvoj a následující podlosti v sobě zahrnují ještě dílčí části, které je nutné do výuky zapojit. (RVP, 2006)

že je stanoveno, ve kterém ročníku a předmětu bude průřezové téma realizováno, ale je zde i zaznamenáno v jakých tématech. Lze se domnívat, že kdyby došlo ke zkombinování tabulky z ŠVP ZŠ Jungmannova a tématického rozpracování z ŠVP ZŠ Vítězná, tak by bylo výsledné zpracování průřezových témat nejprůhlednější.

4.1.4 Učební plán

Učební plán v obou srovnávaných ŠVP je zpracován přehledně do tabulek, kdy je zvlášť rozlišen první a druhý stupeň. Celkový počet hodin je na obou školách shodný, což je normativně dáno RVP ZV. V poznámkách k jednotlivým tématickým plánům každá škola zdůvodňuje svoje rozložení disponibilních hodin. Práci tvůrců ŠVP ZŠ Vítězná lze hodnotit pozitivně, jelikož v poznámkách k jednotlivým tématickým plánům vysvětlili význam disponibilních hodin a jejich značení v učebním plánu.

4.1.5 Učební osnovy

Jednotlivé předměty zahrnuté v učebních osnovách musí obsahovat charakteristiku vyučovacího předmětu a vzdělávací obsah rozpracovaný do jednotlivých ročníků na základě očekávaných výstupů. Všechny povinné údaje o vyučovacích předmětech jsou v obou ŠVP splněny, avšak jejich struktura a rozpracování je odlišné. ŠVP ZŠ Vítězná charakteristiku předmětu podává jako souvislý text dělený na podkapitoly (např.: obsahové vymezení, časové vymezení atd.), což není až tak přehledné. Naproti tomu ve ŠVP ZŠ Jungmannova je v úvodu tučným písmem u každého předmětu uvedeno zařazení do vzdělávací oblasti, oboru a název předmětu. Časové vymezení předmětu je uváděno v týdenním rozsahu ve dvou sloupečcích (ročník a časová dotace). Klíčové kompetence jsou rozpracovány v obou ŠVP, ale ZŠ Jungmannova je má zvlášť vypracované pro první a druhý stupeň, zároveň jsou přehledně od sebe oddělené mezerou a jednotlivé názvy kompetencí jsou zvýrazněny tučným písmem. ZŠ Vítězná uvádí ve svém ŠVP seznam integrovaných průřezových témat v daném předmětu, což v druhém ŠVP chybí. Ale naopak zase v ŠVP ZŠ Jungmannova je uvedeno hodnocení v daném předmětu pro první a druhý stupeň, což zase druhé ŠVP opomíjí. Jednotlivé zpracování vzdělávacího obsahu předmětu je přehlednější v ŠVP ZŠ Jungmannova, protože volili

graficky lepší tabulku. V kapitole 4.2 bude provedeno stručné srovnání vzdělávacího obsahu předmětu český jazyk a literatura na druhém stupni ZŠ.

4.1.6 Hodnocení a autoevaluace školy

Struktura zpracování hodnocení žáků je odlišná. V ŠVP ZŠ Vítězná je vypracovaná tabulka, kde je u každého známkovacího stupně vysvětleno, s jakou mírou samostatnosti musí žák pracovat, aby mohl být ohodnocen určitým stupněm. Tento zvolený způsob zle považovat výstižný a přehledný. Naopak ZŠ Jungmannova zvolila souvislý text, do kterého zapracovala i hodnocení chování žáka a celkový prospěch vyjádřený na vysvědčení, což je v předchozím ŠVP opomenuto. Z celkového hlediska je hodnocení žáků propracovanější v ŠVP ZŠ Jungmannova.

Autoevaluace školy jako povinná součást ŠVP chybí v ŠVP ZŠ Vítězná. Pro přehlednost je autoevaluace školy ZŠ Jungmannova zpracovaná pomocí tabulky. V tabulce je zahrnuta oblast autoevaluace (vyučovací proces, rozvoj osobnosti, pedagogická dokumentace, přínos pro školu), cíle, kritéria, nástroje autoevaluace, časové rozvržení a zodpovědná osoba za autoevaluaci. Ve většině případů je jako zodpovídající osoba uváděn ředitel a zástupce školy. Autoevaluace školy je velmi důležitá pro správné fungování školy, protože umožňuje zpětnou vazbu a získání cenných informací, na základě kterých je možné provádět různé změny.

4.1.7 Celkové zhodnocení struktury ŠVP

Jelikož jsou oba ŠVP volně přístupné na internetu, tak se s nimi zájemci setkají většinou ve formě souboru, který je rozčleněn do jednotlivých složek dle struktury RVP ZV. Všechny složky jsou přehledně popsány a obsahují jednotlivé prvky ŠVP.

Z hlediska celkové struktury ŠVP se jeví jako přehlednější ŠVP ZŠ Jungmannova, protože texty jsou graficky odlišeny, kombinuje se zvýrazněné písmo, velikost písma s běžným písmem. Zároveň se zde užívá více tabulek, které umožňují zjednodušení sáhodlouhého textu a orientaci v něm. Z hlediska obsahového nelze s jistotou určit, které ŠVP je více či méně propracované, protože v jednotlivých kapitolách a bodech ŠVP se vyskytují rozdíly. Jako největší nedostatek lze spatřovat v tom, že v ŠVP ZŠ Vítězná není uvedena autoevaluace školy.

4.2 Srovnání obsahu vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura ve vybraných ŠVP

V následující kapitole bude věnována pozornost obsahu očekávaných výstupů žáků a obsahu učiva v předmětu Český jazyk na druhém stupni základní školy. Dalším srovnávacím faktorem bude využívání exkurze jako výukové metody v Českém jazyce a literatuře a ostatních předmětech.

4.2.1. Využití exkurzí

V ŠVP ZŠ Vítězná se exkurze jako vhodná organizační výuková forma vyskytuje jen v jedné ze strategií školy, kdy je spojována se vzdělávací oblastí Člověk a svět práce⁹. Ve vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace je exkurze zmiňovaná jen v kapitole Organizační a prostorové vymezení jako jedna z možností, jak může výuka probíhat. Vhodnost a využití exkurze zde není více specifikována. Jako zarážející fakt se může jevit to, že exkurze je ve vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace zmiňována jen u předmětu Španělský jazyk a vůbec se s ní nepracuje v Českém jazyce a literatuře. Nejpropracovanější využití exkurzí ve výuce je ve vzdělávací oblasti Člověk a příroda, kde je uváděn příklad exkurzí (planetárium, elektrárny), jejich význam pro vzdělání žáka (dodržování pravidel bezpečného chování v terénu) a zároveň je obsažena také jako jeden z očekávaných výstupů žáka v devátém ročníku v předmětu Chemie (zajímá se o exkurze a chemické výroby v okolí bydliště). Ve vzdělávacích oblastech Matematika a její aplikace, Informační a komunikační technologie, Umění a kultura, Člověk a zdraví není exkurze brána jako jedna z možných vyučovacích forem.

V ŠVP ZŠ Jungmannova se pojem exkurze vyskytuje častěji. Exkurze je zahrnuta již v popisu dlouhodobých projektů a také v mezinárodní spolupráci školy. Je zde zmiňováno, jak škola realizuje různé kulturně vzdělávací akce (návštěvy koncertů a divadelních představení, poznávací výlety). Ve výchovných strategiích školy je exkurze využívána k dosahování dvou klíčových kompetencí. V kompetenci k učení je exkurze využívána v souvislosti s prohlubováním zájmu o přírodovědné předměty a v kompetenci

⁹ V Pracovních činnostech, zejména v oblasti Svět práce jsou žáci vedeni k objektivnímu posuzování svých možností při profesní orientaci. K tomu přispívají i exkurze v rámci předmětu nebo v souvislosti s volbou povolání. (ŠVP ZŠ Vítězná, 2009)

pracovní má rozvíjet zájmy a směřovat žáky k jejich budoucí volbě povolání, aby se jim utvořila reálná představa o různých povoláních.

Tvrzení, že se v ŠVP ZŠ Jungmannova s pojmem exkurze pracuje častěji potvrzuje fakt, že při rozložení jednotlivých očekávaných výstupů a učiva v předmětech je vždy vytvořen sloupeček ke konkrétnímu ročníku, kde jsou popsány projekty, průřezová témata, integrace a jednotlivé metody a formy práce ve výuce. Samozřejmě ne u všech vyučovaných předmětů je exkurze využívána. Tak jako tomu bylo v ŠVP ZŠ Vítězná, tak i zde se exkurze nevyskytuje ve vzdělávací oblasti Matematika a její aplikace a Informační a technologické komunikace. V ostatních oblastech je vždy nějakým způsobem zmiňována a bývá to v části týkající se organizačního a prostorového vymezení předmětu, ve výchovně-vzdělávacích strategiích nebo je konkrétně specifikována u daného předmětu. V ŠVP ZŠ Jungmannova se nachází více konkrétních exkurzí než u předešlého ŠVP. Bohužel ale ani ZŠ Jungmannova nepracuje s nějakou konkrétní exkurzí v Českém jazyce a literatuře, využívá spíše besed a návštěv kulturních akcí.

4.2.2 Obsahové vymezení českého jazyka a literatury

Výuku Českého jazyka a literatury je možné rozložit do třech základních výchov: jazyková výchova, literární výchova, komunikační a slohová výchova. Na základních školách většinou dochází k oddělené výuce jednotlivých výchov. Nejčastěji je možné se setkat s dělením výuky na mluvnici (pojem v sobě zahrnuje výuku obecných poučení o jazyce, zvukovou stránku jazyka, pravopis, skladbu, tvarosloví, slovní zásobu a tvoření slov), sloh (pod tímto pojmem je zahrnuta komunikační a slohová výchova) a literatura (shodná s literární výchovou). Časovou dispozici vyučovacích hodin na jednotlivé hodiny si většinou stanovuje sám učitel dle učebního plánu školy. Nejčastěji je nejvíce hodin věnováno jazykové výchově.

K jednotlivým výchovám jsou v RVP pro ZV vypracované očekávané výstupy a učivo. Učivo je zmiňováno jen z obecného hlediska a nezachází se do žádných detailů. Toto tvrzení potvrzuje uvádění učiva k tématu tvarosloví – slovní druhy, mluvnické významy a tvary slov. Dle očekávaných výstupů uvedených v RVP ZV si škola vytváří samostatně svůj ŠVP.

Ve srovnávaných ŠVP jsou jednotlivé očekávané výstupy rozpracovány do jednotlivých ročníků základní školy. Pro lepší přehlednost ŠVP je text rozčleněn do jednotlivých tabulek po ročnících. Každá tabulka obsahuje výstupy, učivo, zařazení

průřezových témat a přesahy. V ŠVP ZŠ Jungmannova je tabulka doplněna o další náležitosti jako jsou: tématické okruhy, integrace, projekty, metody a formy práce. Celková struktura jednotlivých tabulek je pro orientaci přehlednější v ŠVP ZŠ Jungmannova, protože tabulka se skládá ze čtyř sloupců, kdy v záhlaví sloupce je uveden jeho název. V ŠVP ZŠ Vítězná je vždy u každého ročníku navíc uvedena hodinová dotace předmětu.

ŠVP ZŠ Jungmannova pracuje s pojmy jazyková výchova, literární výchova, komunikační a slohová výchova, což je další náležitost, která činí ŠVP přehlednější, protože dochází ke zřetelnému odlišení základních složek předmětu. V ŠVP ZŠ Vítězná nedochází k žádnému dělení jazyka na tři části. V záhlaví tabulky je použit vždy název tématického okruhu učiva, ke kterému jsou následně rozpracované výstupy, učivo, průřezové témata a přesahy. Sice každý tématický okruh je vytvořen jako samostatná tabulka, ale lze se domnívat, že zřetelnější oddělení jednotlivých výchov by bylo vhodnější.

4.2.3 Šestý ročník

V obou srovnávaných ŠVP v šestém ročníku je jako první rozpracovaná jazyková výchova. Jednotlivá témata jazykové výchovy jsou ale jinak uspořádána. V ŠVP ZŠ Jungmannova se začíná tvaroslovím, kdežto v druhém srovnávaném ŠVP je nejdříve zpracováno obecné poučení o jazyce, následuje zvuková stránka jazyka, rozvrstvení národního jazyka, slovní zásoba a tvoření slov, pravopis a teprve až teď je zařazeno tvarosloví a jako poslední téma v jazykové části se nachází skladba věty. Tvůrci ŠVP ZŠ Jungmannova v jazykové části využívají obecnější pojmenování tématických celků, proto nemají jako samostatný tématický celek rozvrstvení národního jazyka, které je zařazeno do okruhu obecné poučení o jazyce. Téma slovní zásoba a tvoření slov je součástí celku stavby slova, dále se zde nevyskytuje samostatné téma pravopis, protože je součástí ostatních témat.

Rozpracování očekávaných výstupů k učivu tvarosloví v ŠVP ZŠ Vítězná je ve srovnání s druhým ŠVP velmi strohé, protože jsou zde uvedeny jen dva výstupy (rozpozná ohebné slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě je používá). Naopak ve druhém ŠVP je k tomuto tématu vypracováno celkem patnáct výstupů. Jednotlivé výstupy se týkají ohebných slovních druhů a jejich pravopisu. Z čeho vyplývá, že pokud

je pravopis zapracován do těchto výstupů, tak nemusí být pro něj vytvořen samostatný tematický okruh. Z jednotlivých výstupů týkajících se tvarosloví, je jasně zřetelné, jaké informace bude nutné předat žákům, aby bylo výstupů dosaženo. V ŠVP ZŠ Vítězná nejsou k tomuto tématu uváděna žádná průřezová témata ani přesahy do jiných předmětů. ZŠ Jungmannova zařadila do výuky tvarosloví průřezové téma Osobnostní a sociální výchova zaměřenou na osobní rozvoj (poznávací schopnosti – cvičení dovedností zapamatování). Zároveň v ŠVP ZŠ Jungmannova je využíváno i velké množství mezipředmětových vztahů, například s Dějepisem či Výtvarnou výchovou.

Tematický okruh zabývající se syntaxí je v obou ŠVP rozdílně pojmenovaný. V ŠVP ZŠ Vítězná je užit název stavba věty zahrnující učivo týkající se základních a rozvíjejících větných členů a v ŠVP ZŠ Jungmannova jen název skladba s učivem rozšířeným ještě o větu jednoduchou a souvětí. Z hlediska očekávaných výstupů je zase ŠVP ZŠ Jungmannova podrobnější, protože jich čítá deset. Z očekávaných výstupů žáka a navrhovaného učiva v ŠVP ZŠ Vítězná vyplývá, že v šestém ročníku nebude věnována pozornost tématům interpunkce v daných větách, souvětí a větě jednoduché, což žáci vzdělávání podle ŠVP ZŠ Jungmannova budou mít osvojené. Průřezové témata nejsou uváděna ani v jednom srovnávaném ŠVP.

Očekávané výstupy a učivo v tématech obecné poučení o jazyce a rozvrstvení národního jazyka jsou v celku shodné, jen v ŠVP ZŠ Jungmannova je přidán výstup týkající se rozlišování jazyků slovanských a neslovanských. Pokrytí průřezových témat se u tohoto učiva vyskytuje jen v ŠVP ZŠ Vítězná, která sem zařadila Multikulturní výchovu (princip sociálního smíru a solidarity).

V oblasti fonologie a fonetiky je význam očekávaných výstupů shodný v obou ŠVP (žák odlišuje spisovný a nespisovný jazyk, žák dokáže používat spisovný jazyk). ZŠ Vítězná přidává ještě jeden výstup, který uvádí, že žák využívá ve svém projevu cizí slova. Uváděné doporučené učivo v ŠVP ZŠ Vítězná se může jevit jako nedostačující k tomu, aby žák ovládal dané výstupy, jelikož odučení pouze spisovného přízvuku nepostačuje k tomu, aby žák plně chápal náležitosti spisovného jazyka. Ve druhém srovnávaném ŠVP je v doporučeném učivu uváděna problematika samohlásek, souhlásek (vyslovnost, sluchové rozlišení atd.) a modulace souvislé řeči (tempo, intonace, přízvuk). Mezipředmětové vztahy jsou pokryty jen v ŠVP ZŠ Jungmannova, kde přesahují do předmětu Výchova k občanství. U této problematiky nejsou průřezová témata zařazena ani u jednoho srovnávaného ŠVP.

Lexikologie je zastoupena v obou srovnávaných ŠVP, ale pod rozdílnými názvy. V ŠVP ZŠ Vítězná je problematika lexikologie uvedena pod názvem slovní zásoba a tvoření slov. Z názvu vycházejí i očekávané výstupy, které jsou zaměřené na obohacování slovní zásoby, zásady tvoření českých slov a rozpoznávání přeneseného pojmenování. Očekávaným výstupům koresponduje i doporučené učivo. ŠVP ZŠ Jungmannova pracuje s názvem stavba slova. Název tématu odpovídá i očekávaným výstupům a učivu, jež je zaměřené na jednotlivé „*stavební jednotky*“ slova. Průřezové téma je uváděné pouze v ŠVP ZŠ Jungmannova – Osobnostní a sociální výchova – osobnostní rozvoj – kreativita.

Zařazení komunikační a slohové výchovy je ve srovnávaných ŠVP různé. ZŠ Vítězná ji zařadila až za problematiku literární výchovy a naopak v ŠVP ZŠ Jungmannova se nachází hned za jazykovou výchovou. V ŠVP ZŠ Vítězná nejsou u této výchovy uvedena žádná průřezová témata ani žádné přesahy do jiných předmětů. Lze se domnívat, že minimálně některá témata z průřezového tématu Osobnostní a sociální výchovy by byla vhodná k zařazení, např.: sociální rozvoj – komunikace: řeč těla, řeč zvuků a slov, dovednosti pro verbální i neverbální sdělování. Tento tématický okruh by se mohla zařadit například k učivu týkající se popisu a problematice dialogu a monologu. Ve druhém srovnávaném ŠVP je uváděno průřezové téma z Osobnostní a sociální výchovy, tak i přesahy do jednotlivých předmětů (Dějepis, Výtvarná výchova a Přírodopis).

Doporučené učivo v ŠVP ZŠ Jungmannova je vypravování, popis a jednoduché komunikační žánry. V druhém srovnávaném ŠVP není zařazeno učivo týkající se problematiky jednoduchých komunikačních žánrů, ale na druhou stranu je učivo rozšířeno ještě o korespondenci, výtah, výpisky, dialog a monolog. Jednotlivé očekávané výstupy jsou rozpracované v obou ŠVP precizně, klade se důraz na samostatné tvořivé psaní žáka.

Jako třetí výchova bude srovnána literární, která je v šestém ročníku hlavně zaměřena na seznámení žáků s jednotlivými literárními druhy a žánry, než na znalosti týkající se jednotlivých významných osobností literatury. V ŠVP ZŠ Vítězná jsou jednotlivé témata z literární výchovy rozdělena do jednotlivých tabulek a ke každému tématu jsou zvlášť přiřazeny očekávané výstupy, učivo, průřezové témata a mezipředmětové vztahy. Kdežto v ŠVP ZŠ Jungmannova je vypsáno učivo daného

předmětu v úvodu, kdy očekávané výstupy s ostatními náležitostmi jsou vypsány jednotlivě pod sebou. Lze se domnívat, že z takto zvolené struktury zápisu vychází i volba jednotlivých očekávaných výstupů, které jsou více obecnější a nevztahují se přímo k jednotlivému učivu. Naopak v druhém srovnávaném ŠVP očekávané výstupy vycházejí z problematiky probíraného učiva, jako příklad je možné uvést očekávané výstupy z učiva o řeckých eposech a bájích – žák určí jejich charakteristické znaky, všimá si jejich původu a vnitřního členění; žák se zamýšlí nad jejich významem a smyslem vzniku. (ŠVP ZŠ Vítězná, 2013) Doporučené učivo v ŠVP Jungmannova je shodné s učivem ve druhém ŠVP, kde je navíc rozšířeno o dvě témata (poezie a próza Vánoc, balada).

Pokrytí průřezových témat v ŠVP ZŠ Vítězná v literární výchově se může jevit jako nedostačující, protože je uváděno pouze jedno, které je zařazeno k učivu o pověsti. Jedná se o průřezové téma Environmentální výchova - vztah člověka k prostředí. Zároveň je zde uváděn pouze jeden mezipředmětový vztah a to s Dějepisem u učiva o řeckých eposech a bájích. Literární výchovu je možné propojit snad ve všech směrech s výtvarnou a hudební výchovou. V ŠVP ZŠ Jungmannova jsou pokryta tři průřezová témata – Osobnostní a sociální výchova, Multikulturní výchova, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech. Mezipředmětový vztah je zde také s Dějepisem a navíc ještě s Výchovou k občanství.

4.2.4 Sedmý ročník

Jak tomu bylo v šestém ročníku, tak i v sedmém ročníku je jako první v obou srovnávaných ŠVP rozpracována jazyková výchova. Již ani v jednom ŠVP v jazykové výchově není zastoupena problematika fonetiky a fonologie, ani obecné poučení o jazyce. Rozpracované učivo je zaměřené na prohlubování znalostí získaných již v předchozím ročníku. Stejně jako v předchozím ročníku, ani zde nejsou shodné názvy jednotlivých tématických celků, ani jejich řazení.

V ŠVP ZŠ Jungmannova jazyková výchova začíná tématem slovní zásoba a tvoření slov, slohové rozvrstvení slovní zásoby, v druhém ŠVP je to zařazeno jako poslední téma. Problematika lexikologie je v obou ŠVP rozdělena do dvou samostatných celků. V ŠVP ZŠ Vítězná se jedná o tématické celky - slovní zásoba a tvorba nových slov. Zároveň jednotlivé výstupy v tomto ŠVP jsou shodné s očekávanými výstupy v šestém ročníku (rozlišuje nejdůležitější způsoby obohacování slovní zásoby a zásady tvoření

českých slov, rozpoznává přenesená pojmenování), pouze jsou rozšířena o výstup – žák rozpozná přenesená pojmenování. V ŠPV Jungmannova jsou názvy jednotlivých celků – slovní zásoba a tvoření slov, slohové rozvrstvení slovní zásoby a obohacování slovní zásoby, způsoby tvoření slov. Očekávané výstupy u učiva zabývající se problematikou obohacování slovní zásoby jsou shodné v obou srovnávaných ŠVP. Ani v jednom srovnávaném ŠVP není u tohoto tématu uvedeno žádné průřezové téma.

Učivo slovních druhů je v ŠVP ZŠ Vítězná na rozdíl od druhého programu rozděleno do dvou samostatných tematických celků – tvarosloví a neohebné slovní druhy. Lze se domnívat, že zde nedošlo k vhodnému pojmenování tematických celků, protože tvarosloví v sobě zahrnuje problematiku ohebných i neohebných slovních druhů, proto by bylo vhodnější místo tvarosloví použít název ohebné slovní druhy. Rozpracování očekávaných výstupů u učiva o slovních druzích je lépe rozpracované v ŠVP ZŠ Vítězná, protože ve druhém srovnávaném ŠVP jsou uvedeny pouze tři výstupy, které se týkají rozlišování neohebných slovních druhů, tvoření spisovných tvarů slov a seznámení se Stručnou mluvnicí českou. Průřezové téma je uvedeno pouze v ŠVP ZŠ Jungmannova a to Osobnostní a sociální výchova (osobní rozvoj).

Dalším hlavním učivem v sedmém ročníku je problematika syntaxe. V ŠVP ZŠ Vítězná je zase učivo rozděleno do dvou samostatných celků – věta jednočlenná a dvoječlenná a souvětí podřadné. Význam jednotlivých očekávaných výstupů je shodný v obou ŠVP. V ŠVP ZŠ Vítězná je přidán výstup týkající se užívání interpunkcí v souvětí, který ve druhém ŠVP byl zařazen již v šestém ročníku. Průřezová témata u tohoto učiva nejsou pokryta. V ŠVP ZŠ Jungmannova jsou uvedeny mezipředmětové vztahy s Výtvarnou výchovou a Dějepisem, kdežto ve druhém srovnávaném ŠVP nejsou uvedeny žádné mezipředmětové vztahy.

V ŠVP ZŠ Vítězná se ještě v jazykové výchově nachází jako samostatný tematický celek velká písmena, jehož jediným očekávaným výstupem je prohlubování vědomostí v pravopisu velkých písmen. Není zde uvedeno žádné přesné učivo, což je rozumné, protože je zřejmé z názvu tematického celku.

V obou srovnávaných ŠVP po jazykové výchově následuje komunikační a slohová výchova. V ŠVP ZŠ Jungmannova je učivo v této výchově skoro shodné s učivem uváděným ve druhém ŠVP. Jen se ŠVP ZŠ Jungmannova nachází téma výpisky, jelikož je toto učivo zařazeno až do osmého ročníku, pozvánka – učivo pátého ročníku a reklama, která je součástí průřezového tématu v témže ročníku. Očekávané výstupy jsou v obou

ŠVP zaměřeny na vhodné využívání jazykových prostředků, samostatné tvořivé psaní a dodržování náležitostí jednotlivých slohových útvarů.

Stejně jako v šestém ročníku, tak i v sedmém ročníku v komunikační a slohově výchově nejsou pokryta průřezová témata ani mezipředmětové vztahy v ŠVP ZŠ Vítězná. Ve druhém srovnávaném ŠVP jsou uváděna čtyři průřezová témata. Tři průřezová témata se týkají Osobnostní a sociální výchovy a spadají do tématického okruhu osobnostní rozvoj a průřezové téma Environmentální výchova je zařazena ke slohovému útvaru líčení.

Z obou srovnávaných ŠVP vyplývá, že v sedmém ročníku bude v literární výchově kladen důraz na literární druhy a žánry, stejně jak tomu bylo v předchozím ročníku. V ŠVP ZŠ Jungmannova se uvádí učivo – základy literární teorie, literární druhy a žánry. Jak v šestém ročníku, tak i zde jsou jednotlivé očekávané výstupy napsány z obecnějšího hlediska, aby se mohly aplikovat podle potřeb jednotlivých vyučujících. Je zde zahrnuto průřezové téma Osobnostní a sociální výchova (tématické okruhy – sociální rozvoj a kreativita). Dobře jsou v tomto ŠVP i rozpracované metody a formy výuky (dílňky čtení, beseda v knihovně, divadelní představení, apod.), které jsou podobným způsobem uvedeny v šestém ročníku. Ale je zde také opomenuta exkurze, která by jistě byla vhodná jako jedna z možností organizace výuky. Do sedmého ročníku je ještě zařazen projekt Slovenština, slovanský jazyk nám nejbližší.

V ŠVP ZŠ Vítězná je výuka literární výchovy rozdělena do jednotlivých témat. Jednotlivá témata jsou: kroniky, mýty, legendy; povídky, román; divadlo, televize, film; poezie, balady a romance. Ke každým tématům jsou naformulované očekávané výstupy, které jsou zaměřeny na rozpoznání jednotlivých literárních druhů a žánrů, orientování v textu, pochopení textu. Nejsou zde uvedeny žádná průřezová témata ani mezipředmětové vztahy.

4.2.5 Osmý ročník

Jako první bude provedeno srovnání jazykové výchovy ve vybraných ŠVP. Jak tomu bylo již v předchozích ročnících, tak i osmém ročníku jsou jednotlivé tématické okruhy z jazykové výchovy rozdílně členěny a pojmenovány.

V ŠVP ZŠ Vítězná je jako první uváděn tématický okruh týkající se obecného výkladu o jazyce a útvarů českého jazyka a jako druhé témata na něj navazují slovanské

jazyky. Doporučené učivo zde není uváděno žádné, což nemusí být problém, jelikož je zřejmé z názvu tématického celku. Naopak ve druhém srovnávaném ŠVP je tato problematika zařazena až na poslední místo a je sloučena dohromady s doporučeným učivem – obecné poučení o jazyce a rozvrstvení českého národního jazyka. Z očekávaných výstupů v obou ŠVP vyplývá, že žák si prohlubuje znalosti týkající se rozlišování útvarů národního jazyka a slovanských jazyků. Průřezové téma je zastoupeno jen v ŠVP ZŠ Jungmannova, které se týká Multikulturní výchovy – lidské vztahy. Druhý ŠVP uvádí u téma slovanské jazyky přesah ze sedmého ročníku z předmětu Zeměpis (Evropa – socioekonomická sféra, regionalizace).

Následujícím tématem v ŠVP ZŠ Vítězná je slovní zásoba a její význam, čímž druhé ŠVP právě začíná. V ŠVP ZŠ Vítězná zde zase není uvedeno doporučené učivo, ale vychází z očekávaných výstupů žáků, které se shodují s výstupy ze sedmého ročníku (žák rozlišuje a uvádí příklady nejdůležitějších způsobů obohacování slovní zásoby a zásady tvoření českých slov, žák rozpoznává přenesená pojmenování). Ve druhém vybraném ŠVP jsou výstupy zaměřeny na správnou výslovnost a pravopis českých i běžně užívaných cizích slov a na rozpoznávání přeneseného pojmenování zvláště ve frazémeh. V obou ŠVP je zde doporučené průřezové téma Multikulturní výchova, ale tématický okruh je již rozdílný. V ŠVP ZŠ Vítězná je zvolen tématický okruh multikultura a ve druhém je etnický původ – holocaust.

Problematika slovních druhů je v ŠVP ZŠ Vítězná rozdělena do čtyř samostatných tématických okruhů, kdy ani u jednoho tématického okruhu není rozpracované doporučené učivo a průřezová témata. První téma je nazvané tvarosloví, nepravidelné skloňování; následuje skloňování obecných přejatých slov; skloňování cizích vlastních jmen a poslední tématem jsou slovesa a slovesné tvary. Lze se domnívat, že je zbytečné rozkouskovávat jednotlivé skloňování do třech tématických celků, jelikož to způsobuje nepřehlednost textu a „*přehuštnost*“. Vhodnější by zde bylo, kdyby se vytvořily dvě tabulky. První tabulka by nesla název skloňování, do níž by se vložilo učivo zabývající se jednotlivých druhů skloňování a druhá tabulka by byla pojmenovaná slovesa. Druhý ŠVP u slovních druhů doporučuje učivo týkající se mluvnických významů a tvarů slov. Očekávané výstupy u tohoto učiva jsou orientované na rozlišování spisovných a nespisovných tvarů s vhodným používáním v komunikačních situacích a zdokonalování ve skloňování a pravopise slovních druhů. Zároveň pracuje i se dvěma průřezovými tématy – Multikulturní výchova (kulturní diferenciacie) a Osobnostní a sociální výchova (sociální rozvoj – kooperace a kompetice). Mezipředmětové vztahy jsou uvedeny u obou ŠVP. V ŠVP ZŠ Jungmannova

se týkají předmětů Dějepis (Národní muzeum) a Zeměpis (nejvyšší hory světa), v druhém ŠVP je uváděn jen Dějepis u tématu skloňování cizích vlastních jmen.

Učivo ze syntaxe je v ŠVP ZŠ Vítězná rozděleno do čtyř tématických okruhů, taktéž bez rozpracovaného učiva a průřezových témat. Ve druhém ŠVP je doporučené učivo ze syntaxe následující – stavba věty, rozvíjející větné členy, souvětí. Z vyjmenovaného učiva vyplývá, že nedochází k rozlišování souvětí souřadného a podřadného, jak je tomu u předešlého ŠVP. Z ŠVP ZŠ Jungmannova není zřejmé zda budou mít žáci osvojeny poznatky týkající se záporu a větných ekvivalentů, protože tato problematika není zmiňována v očekávaných výstupech ani v doporučeném učivu. Význam ostatní očekávaných výstupů je shodný v obou ŠVP. V ŠVP ZŠ Jungmannova jsou k této tematice zařazena dvě průřezová témata – environmentální výchova (lidské aktivity a problémy životního prostředí) a osobnostní a sociální výchova (osobní rozvoj – seberegulace a sebeorganizace). Mezipředmětové vztahy v tomto ŠVP jsou zde zastoupeny předměty výchova ke zdraví (zdravá výživa, mimořádné události), zeměpis (sopečná činnost), dějepis (Marie Terezie a Josef II) a informatika (počítačové pirátství, technika).

Po jazykové výchově v obou ŠVP následuje komunikační a slohová výchova. Ve srovnávaných ŠVP jsou shodná doporučená témata následující – úvaha, subjektivně zabarvený popis, charakteristika a výklad. V ŠVP ZŠ Jungmannova se ještě setkáváme se slohovými útvary výpisek a výklad, což v druhém ŠVP již není zařazeno, jelikož toto téma bylo začleněno do předchozího ročníku. Další učivo, které není shodné s ŠVP ZŠ Vítězná, se týká vyjádření postoje ke sdělovanému obsahu, zásad dorozumívání a kultivovaného projevu. V tomto učivu je možné spatřovat paralelu s tématem projevy mluvené a psané uváděné v ŠVP ZŠ Vítězná. Význam jednotlivých očekávaných výstupů je shodný ve vybraných ŠVP. Klade se zde důraz na samostatnou tvořivou činnost žáka, pochopení a využívání typických prostředků daných slohových útvary.

V ŠVP ZŠ Vítězná je zařazeno pouze jedno průřezové téma – Mediální výchova (kritické čtení a vnímání mediálních sdělení, interpretace vztahu mediálních sdělení a reality, stavba a tvorba mediálního sdělení), které je spojeno s výukou projevů psaných a mluvených. Naopak ve druhém vybraném ŠVP je zařazeno celkem pět průřezových témat. Dvakrát se zde vyskytuje průřezové téma Environmentální výchova (vztah člověka k prostředí, lidské aktivity a problémy životního prostředí) a třikrát průřezové téma Osobnostní a sociální výchova (osobnostní rozvoj, sebepoznání a sebepojetí, morální rozvoj). Zároveň v ŠVP ZŠ Jungmannova je výuka komunikační a slohové výchovy

propojena s jinými předměty. Jako příklad je možné uvést Výchovu ke zdraví (ochrana člověka za mimořádných událostí, humanitární pomoc), Zeměpis (globální problémy lidstva), Přírodopis, Chemie, Matematika atd.

Ze srovnávaných ŠVP je patrné, že literární výchova je v osmém ročníku na rozdíl od předchozích ročníků zaměřena více na historický vývoj. V ŠVP ZŠ Jungmannova je učivo shrnuto do tří bodů – základy literární historie; hlavní vývojová období národní a světové literatury do konce 19. stol; tvořivé činnosti s literárním textem. Naopak ve druhém ŠVP je dané učivo rozčleněno do osmi tématických celků zahrnujících v sobě vývoj literatury od počátků česky psané literatury až po literaturu 19. století. Výstižněji a přehledněji rozpracovaná témata výuky jsou v ŠVP ZŠ Vítězná.

Očekávané výstupy v ŠVP ZŠ Jungmannova jsou z hlediska povahy učiva dosti obecně formulované. Nejčastěji se očekávané výstupy zaměřují na práci s literárním textem. Naproti tomu ve druhém srovnávaném ŠVP jednotlivé očekávané výstupy vycházejí ze specifického zaměření daného tématu. Obsahem očekávaných výstupů je nejčastěji časové zařazení a charakteristika literárního směru, seznámení se s nejdůležitějšími představiteli a jejich tvorbou. Naopak výstupy týkající se vlastní práce s textem jsou zde často opomíjeny, což může být bráno jako malý dostatek.

V ŠVP ZŠ Vítězná se v literární výchově nevyskytují žádná průřezová témata, pouze jen dva přesahy do dějepisu sedmého ročníku (renesance, humanismus, barokní kultura a osvícenství). Ve druhém ŠVP se pracuje se průřezovým tématem Osobnostní a sociální výchova (osobnostní rozvoj) a Multikulturní výchova (kulturní diferenciaci). Zároveň jsou zde doporučené metody výuky (beseda v knihovně, návštěva divadelního představení, práce s CD, VHS, MC), jak tomu bylo již v předchozích ročnících, exkurze zde není uváděna. Mezipředmětové vztahy jsou zastoupeny předměty z přírodovědní oblasti (Přírodopis, Zeměpis), dále předměty Výchova k občanství a Výchova ke zdraví.

4.2.6 Devátý ročník

První rozpracovanou výchovou ve vybraných ŠVP je jazyková výchova. V ŠVP ZŠ Vítězná se začíná obecným poučením o českém jazyce, jak tomu je podobně i v šestém a osmém ročníku. Do výkladu o českém jazyce jsou zde zařazena témata týkající se vývoje českého jazyka, slovanských jazyků a útvarů českého jazyka. Z očekávaných výstupů je patrné, že žák bude mít osvojenou problematiku archaismů, historismů,

neologismů, bude schopný vyjmenovat slovanské jazyky a vyhledá jejich shodné a odlišné prvky, zdokonalí a upevní si dosavadní vědomosti o útvarech českého jazyka. Naopak ve druhém ŠVP není přesně specifikováno doporučené učivo k obecnému poučení o českém jazyce. Celkově jsou očekávané výstupy u tohoto tématu formulované dosti obecně a není z nich zřejmé zdokonalování dosavadních znalostí žáků, protože podobné znění výstupů je i v předchozích ročnících. Zároveň není v ŠVP ZŠ Jungmannova zmiňovaná problematika archaismů, historismů a neologismů. To sice se nemusí být bráno jako zásadní problém, ale může to u některých lidí vzbuzovat dojem, že na dané učivo se ve vyučování nebude brát zřetel. Ve srovnávaných ŠVP je toto učivo propojené s průřezovými tématy. Průřezové téma Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (Evropa a svět nás zajímá, jsme Evropané) je zařazené v obou ŠVP, navíc v ŠVP ZŠ Vítězná je přidáno ještě průřezové téma Multikulturní výchova (kulturní difference, lidské vztahy, etnický původ, multikulturalita). Mezipředmětové vztahy jsou uváděny jen v ŠVP ZŠ Vítězná a týkají se Dějepisu (renesance a humanismus) a Zeměpisu (Evropa – socioekonomická sféra, regionalizace a charakteristika států).

Rozdíl ve srovnávaných ŠVP je v zařazení tématu zvuková stránka jazyka, které je uváděno pouze v ŠVP ZŠ Vítězná. Po odučení tohoto tématu by měl mít žák osvojenou problematiku rozeznávání znělých a neznělých souhlásek, měl by být schopný najít hlavní a vedlejší přízvuk a znázornit větnou melodii.

Učivo z lexikologie je zastoupené v obou vybraných ŠVP. Základním učivem je tvoření slov a chápání významu slov a obohacování slovní zásoby. Ze způsobu formulování očekávaných výstupů v ŠVP ZŠ Jungmannova je patrné zdokonalování znalostí žáků a celkový rozvoj jejich osobnosti, jelikož žák využívá aktivní slovní zásobu k výstižnému vyjadřování, osvojováním kultivovaného projevu rozvíjí svoji osobnost a sebedůvěru při vystupování na veřejnosti, prohlubuje schopnost pracovat s textem a číst s porozuměním. (ŠVP Jungmannova, 2010) Průřezové téma a mezipředmětové vztahy jsou uváděny pouze v ŠVP ZŠ Jungmannova a zároveň je zde doporučená práce se slovníky.

Učivo týkající se slovních druhů je obecněji formulováno v ŠVP ZŠ Jungmannova, jelikož uvádí pouze pojmy slovní druhy, mluvnické významy a tvary slov. Z obecného formulování daného učiva vychází i formulování jednotlivých očekávaných výstupů, protože ty jsou také dosti obecné. Ve druhém ŠVP jsou jednotlivá téma podrobněji pojmenována a rozdělena do třech samostatných tabulek. První téma se týká slovních druhů a skloňování přejatých slov a cizích vlastních jmen, kde si má žák upevňovat své dosavadní poznatky z předešlých ročníků, jelikož problematika slovních druhů

a různého skloňování je na druhém stupni probírána v každém ročníku. U toto tématu je také uváděn přesah do Dějepisu – Antické Řecko a Řím. Další dvě témata se týkají sloves. Nejdříve žáci mají zdokonalit svoji orientaci ve slovesných třídách, jejich vzorech a ve slovesném vidu a následně navazuje problematika přechodníků. Lze se domnívat, že zde není nutné rozdělovat slovesné tvary a přechodníky do samotných tabulek. Stačilo by vytvořit jednu tabulku s názvem slovesa a do učiva zařadit přechodníky a slovesné tvary. Průřezová témata se vystihují pouze jen v ŠVP ZŠ Jungmannova. Jedná se o průřezová témata Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (jsme Evropané) a Environmentální výchova (lidské aktivity a problémy prostředí).

Z učiva týkající se syntaxe je pozornost věnována problematice stavby věty, větným členům a souvětí. Navíc jsou ve v ŠVP ZŠ Vítězná ještě zakomponovány hlavní zásady slovosledu, kdy žák by měl být schopný opravit nesprávné pořadí slov v zadané větě. V ŠVP ZŠ Jungmannova je učivo týkající se významových poměrů zařazeno až do devátého ročníků, což v druhém ŠVP je součástí učiva osmého ročníku. Průřezová témata se zase vyskytují pouze jen v ŠVP ZŠ Jungmannova a to Environmentální výchova a Multikulturní výchova.

Komunikační a slohová výchova se v devátém ročníku snaží pojmout všechny slohové postupy a funkční styly. Všechny slohové útvary obsažené v ŠVP ZŠ Jungmannova jsou shodné s útvary v ŠVP ZŠ Vítězná (vypravování, popis, úvaha, výklad, proslov a publicistické útvary). Navíc je ještě v ŠVP ZŠ Vítězná věnována pozornost diskuzi a znovu problematice životopisu, výtahu a výpiskům. Očekávané výstupy jsou formulovány převážně na správné členění, využívání typických prostředků jednotlivých slohových útvarů, orientaci v textu, rozvíjení estetického citění a samostatného tvořivého psaní. Klade se velký důraz na odlišování spisovného a nespisovného projevu. Do obou ŠVP jsou zařazena průřezová témata. ŠVP ZŠ Vítězná pracuje pouze s průřezovým tématem Mediální výchova a jejími tématickými okruhy. Nejvíce však se pracuje s tématickým okruhem tvorba mediálního sdělení. V ŠVP ZŠ Jungmannova jsou zařazena následující průřezová témata: Osobnostní a sociální výchova (sociální rozvoj), Mediální výchova (stavba mediálních sdělení), Environmentální výchova (vztah člověka k životnímu prostředí a základní podmínky života).

Poslední výchovou je výchova literární, která je v devátém ročníku v ŠVP ZŠ Jungmannova zařazena hned po jazykové výchově, což zde není obvyklé.

Zároveň je i velmi stroze zpracovaná. Základní učivo se zde týká literárních druhů a žánrů; základů literární teorie a historie; tvořivé činnosti s literárním textem a hlavních vývojových období národní i světové literatury. De facto se jedná o učivo jmenované v předchozích ročnících. Hlavní vývojová období národní i světové literatury zde nejsou více specifikovaná a ani nevyplývají z očekávaných výstupů, což v předchozím ročníku bylo specifikováno (do 19. století).

V druhém ŠVP je literární výchova rozčleněna čtyř tematických okruhů. První dva tematické okruhy se týkají české literatury ve 20. století. Žák po zvládnutí tohoto učiva by se měl orientovat v základních směrech 20. století, utváří si přehled o významných představitelích daného období, využívá dovednosti z oblasti poetika a charakterizuje jednotlivá specifika literatury 20. století. Poslední dva okruhy jsou věnované světové a současné literatuře, kdy žák je schopný jmenovat některé autory a pracovat s daným textem. Lze se domnívat, že naformulované učivo i výstupy v ŠVP ZŠ Vítězná umožňují přesně představit si, co má být žákům předáno v hodinách literární výchovy a zároveň se bude i učitelům podle toho lépe tvořit roční tematický plán. Také u tohoto ročníku se ani v jednom ŠVP nepracuje s exkurzí jako jednou možností organizační formy výuky.

4.2.7 Celkové zhodnocení obsahu vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura s ohledem na využití exkurzí

RVP stanovuje povinné údaje, podle kterých musí být vytvořeny učební osnovy jednotlivých předmětů (charakteristiku předmětu, vzdělávací obsah předmětu, mezipředmětové souvislosti a další poznámky k upřesnění realizace vzdělávacího obsahu). V obou srovnávaných ŠVP se v úvodu předmětu nachází jeho obsahové vymezení, časové vymezení, organizační a prostorové vymezení, výchovné a vzdělávací strategie. Navíc v ŠVP ZŠ Jungmannova je ještě přidáno hodnocení. Přehledněji je tento úvod zpracován v ŠVP ZŠ Jungmannova, jelikož je zde využito lepší kombinace stylů písma. Z hlediska obsahového jsou vybrané ŠVP na stejné úrovni.

Ve vymezení vzdělávacího obsahu předmětu v daných ŠVP jsou značné rozdíly. Hlavní rozdíl je možné shledat v tom, že v ŠVP ZŠ Vítězná není využíváno pojmů jazyková, literární, komunikační a slohová výchova. Z tohoto důvodů se jeví text velmi nepřehledný. Zároveň v obou ŠVP není dodržováno jednotné střídání výchov. Obsahové vymezení předmětu v jednotlivých ročnících a výchovách je rozdílné. Jako příklad je možné uvést návrhy doporučeného učiva v ŠVP Jungmannova. Doporučené učivo

je zde velmi podrobně rozpracované u jazykové, komunikační a slohové výchovy, ale naopak u literární výchovy je uváděné pouze všeobecně, dokonce v osmém a devátém ročníku je shodné. Zároveň i naformulované očekávané výstupy jsou u literární výchovy obecné. Z celkového pohledu se lze domnívat, že nejlépe je zpracována jazyková výchova v šestém ročníku, kdy očekávané výstupy i doporučené učivo je podrobně rozpracováno. Ve ŠVP ZŠ Vítězná jsou jednotlivé výchovy z obsahového hlediska vypracovány na stejné úrovni.

Pozitivně lze hodnotit zařazení návrhů metod a forem práce ve výuce do ŠVP ZŠ Jungmannova. Jako doporučené metody a formy práce jsou např.: práce s jazykovými příručkami, tvůrčí psaní. V literární výchově jsou metody a formy práce nejpodrobněji rozpracované. Doporučuje se zde práce se čtenářským deníkem, besedy v knihovně, návštěva divadelních představení aj. Ale nikde se zde nevyskytuje využití exkurze. Ze srovnávaných ŠVP vyplývá, že do výuky Českého jazyka a literatury bude zařazováno více průřezových témat v ZŠ Jungmannova.

Z hlediska přehlednosti srovnávaných ŠVP se jeví přehlednějším ŠVP ZŠ Jungmannova a to z důvodu, že každému ročníku odpovídá vždy jedna tabulka, ve které je rozdělena jazyková, literární, komunikační a slohová výchova. Ve druhém srovnávaném ŠVP nejsou od sebe výrazně odděleny jednotlivé ročníky, což způsobuje jejich splývání. Další grafický nedostatek je možné spatřovat ve způsobu upořádání a využití tabulek, ve kterých jsou naformulované očekávané výstupy s doporučeným učivem, protože tabulky nejsou od sebe zřetelně odděleny.

Ve využívání a zařazování exkurzí do výuky Českého jazyka a literatury jsou si oba ŠVP rovné. V ŠVP ZŠ Jungmannova je pojem exkurze zařazen do sloupečku obsahující metody a formy práce ve výuce, ale není zde nijak rozpracován. Ve druhém srovnávaném ŠVP se pojem exkurze v Českém jazyce a literatuře vůbec nevyskytuje. Z celkového pohledu vyplývá, že výuka Českého jazyka a literatury na těchto školách bude ochuzena o exkurzi. Naopak v jiných předmětech je v obou ŠVP exkurze využívána. Domníváme se, že exkurze by měla být součástí výuky každého předmětu, protože umožňuje žákům získat širší přehled o dané problematice. Z hlediska výchov v předmětu Český jazyk a literatura, je nejlépe uplatnitelná exkurze v literární výchově.

5 NÁVRHY EXKURZÍ

V následující kapitole budou uvedeny tři návrhy exkurzí, které je možné aplikovat ve výuce literatury na druhém stupni základních škol. Exkurze ve výuce literatury umožní žákům lépe si zapamatovat a propojit jednotlivé informace týkající se literární problematiky. Další přínos exkurzí lze spatřovat v tom, že zpestřují stereotypní frontální výuku v kmenové třídě. Navrhované exkurze v této kapitole jsou hlavně zaměřené na životní osudy spisovatelů, kteří svojí tvorbou výrazně ovlivnili českou literaturu. Z hlediska zaměření exkurzí je vhodné, je zařadit až do osmého (Božena Němcová) nebo devátého ročníku (Jiří Wolker a Franz Kafka), protože podle srovnávaných ŠVP (viz kap. 4) je výuka literatury v šestém a sedmém ročníku hlavně zaměřená na seznámení žáků s jednotlivými literárními druhy, žánry a postupným historickým vývojem literatury. Časové harmonogramy jednotlivých exkurzí jsou uzpůsobeny pro základní školy, jejichž ŠVP jsou porovnávány v této práci.

Prvním exkurze se bude věnovat Boženě Němcové, jelikož se lze domnívat, že patří pravděpodobně mezi naše nejznámější spisovatelky. Žáci se s jejím jménem setkávají již od útlého věku formou pohádek. Na prvním stupni základních škol si již sami čtou její pohádky a na druhém stupni základních škol, se s ní setkávají v každém ročníku. Další exkurze se bude zabývat Jiřím Wolkerem. Jiří Wolker byl zvolen z důvodu, že se jedná o vyznaného regionální spisovatele. Poslední exkurze bude zaměřená na životní osudy a seznámení se s tvorbou Franze Kafky. Prvním důvodem, proč byl zvolen Franz Kafka, je ten, že bývá často ve výuce zmiňován jen okrajově. Druhým důvodem této volby je, že během této exkurze může být žákům představeno naše hlavní město.

5.1 Putování za Boženou Němcovou

První návrh exkurze je věnován Boženě Němcové, jelikož se jedná spisovatelku se kterou se žáci, i když nevědomky, setkávají již od útlého dětského věku, protože jsou jim vyprávěny její pohádky. V šestém ročníku základní školy se žáci seznamují s literárním žánrem pohádka a Boženou Němcovou jako autorkou a sběratelkou pohádek. V sedmém ročníku základní školy je jim Božena Němcová představena jako jedna z mnoha spisovatelů povídek, kdy je žákům podán výklad týkající se základních rysů povídek. Až v osmém ročníku základní školy se žáci seznamují přímo s Boženou

Němcovou jako významnou osobností české literatury. Do popředí se dostávají její životní osudy a tvorba. Z tohoto důvodu je vhodnější exkurzi uskutečnit až v osmém ročníku, protože díky ní si mohou žáci jednotlivé informace o její tvorbě a životě propojit a sjednotit.

Jedná se o jednodenní exkurzi, která se bude skládat z návštěvy Muzea Boženy Němcové v České Skalici, areálu Barunčiny školy a pěší cesty Babiččiným údolím do Ratibořic, kde žáci spatří pomník Babičky s dětmi, Staré bělidlo a další stavby vztahující se k Boženě Němcové nebo její tvorbě. Z důvodu větší vzdálenosti České Skalice od základních škol v Litovli je vhodné exkurzi plánovat s ohledem na klimatické podmínky na pozdní jarní měsíce.

5.1.1 Přípravná fáze exkurze

Během přípravné fáze je nutné obeznámit žáky s připravovanou exkurzí a zároveň je seznámit s učivem, kterého se bude exkurze týkat. Nezbytnou součástí úspěšné exkurze je i dobře vypracovaný harmonogram, který bude žákům i jejich zákonným zástupcům předán s dostatečným předstihem. Harmonogram této exkurze je přiložen v přílohách.

Přípravné fázi by bylo vhodné věnovat minimálně jednu vyučovací hodinu, která by měla být zaměřená na představení životních osudů a tvorby spisovatelky Boženy Němcové. Výklad je vhodné proložit ukázkami míst konání exkurze, aby žáci získali představu, co během exkurze zhlédnou. Organizačním náležitostem exkurze a seznámení s jejím místem konání je vhodné věnovat minimálně půlku další vyučovací hodiny. Během tohoto vyhrazeného času by měli být žáci seznámeni s obsahem exkurze, upozorněni na významné jevy s nimiž se v průběhu exkurze setkají a časovým harmonogramem (viz příloha č. 1).

Námět na přípravu vyučovací hodiny během níž budou žáci seznámeni se spisovatelkou Boženou Němcovou.

<u>TEMATICKÝ OKRUH - TÉMA:</u> Božena Němcová život a tvorba	<u>ROČNÍK:</u> 8. <u>ČASOVÁ DOTACE:</u> 1 hodina týdně
<u>PRŮŘEZOVÁ TÉMATA:</u>	<u>MEZIPŘEDMĚTOVÉ VZTAHY:</u> Dějepis – historické pozadí národního obrození

CÍLE VYUČOVACÍ HODINY:

- žák reprodukuje základní informace o životě Boženy Němcové
- žák vysvětlí rozdíly mezi žánry pohádka, povídka, román
- žák uvede příklad pohádek, povídek Boženy Němcové
- žák uvede název nejznámějšího románu Boženy Němcové
- žák provede rozbor uvedeného textu v čítance (Štědrý večer na Starém Bělidle¹⁰)

OBSAH:

- výklad o životě Boženy Němcové s ohledem na historickou dobu jejího života
- výklad o tvorbě Boženy Němcové
- práce s textem

VÝUKOVÁ METODA:

- slovní (výklad, diskuze)
- práce s textem

ORGANIZAČNÍ FORMA VÝUKY:

- 45 minut
- hromadná forma výuky
- učebna – kmenová třída

UČEBNÍ POMŮCKY, DIDAKTICKÁ TECHNIKA:

- čítanka nakladatelství Prodos
- sešit, psací potřeby
- tabule
- dataprojektor

SCÉNÁŘ HODINY

I. Úvod

- organizační záležitosti (zápis do třídní knihy, omluvy,...)
- představení tématu hodiny a exkurze
- opakování učiva z minulé hodiny (Karel Havlíček Borovský) – formou čtyřlístku. Žák uvede dvě přídavná jména charakterizující K. B. Havlíčka, tři slovesa, u nichž by se měl opět projevit vztah k zadanému spisovateli. Následně žák vytvoří větu o čtyřech slovech, která by měla obsahovat jeho vztah k K. B. Havlíčkovi a jako poslední uvede podstatné jméno, které by mělo

¹⁰ Čítanka pro osmý ročník nakladatelství Prodos, strana 61.

charakterizovat spisovatele.

II. Hlavní část –

MOTIVACE

Motivace bude provedena formou brainstormingu. Téma brainstormingu bude Božena Němcová.

VÝKLAD

Výklad bude vycházet z výsledků brainstormingu a zároveň bude proložen otázkami týkajícími se dané problematiky, aby si žáci uvědomili, co vše už vědí. Během výkladu je vhodné promítat žákům fotografie z místa konání exkurze a upozorňovat je, co během ní spatří.

Božena Němcová

Nejvýznamnější česká spisovatelka 19. století. V roce 1820 se narodila ve Vídni a její dívčí jméno znělo Barbora Panklová. Zde je vhodné promítnout portrét či obrázky s B. Němcovou. Její rodiče byli zaměstnanci kněžny Zaháňské, matka služka a otec panský kočí (promítnout fotografie zámku v Ratibořicích s komentářem, kde se přesně zámek nachází a v jaké části exkurze je možné jej spatřit). Mládí Božena Němcová prožila v Ratibořicích u České Skalice. Velký vliv na ni měla její babička Magdalena Novotná (ukázka fotografií České Skalice, Muzea Boženy Němcové, areálu Barunčiny školy s komentářem). V sedmnácti letech se provdala za úředníka Josefa Němce, s nímž měla čtyři děti. Kvůli manželově zaměstnání se mnohokrát stěhovali. Žili například v Litomyšli, Josefově, Praze atd. V této části výkladu je vhodné upozornit žáky, že v muzeu, které navštíví, je část expozice věnována tomuto tématu. J. Němec byl vlastenec a kvůli svým politickým názorům byl pronásledován úřady. V závěru života byla i B. Němcová taktéž pod dozorem tajné policie. (Galík a kol., 1994)

Dílo

Sbírala pohádky – *Slovenské pohádky a pověsti* (zopakování znaků pohádek)

Psala povídky – (zopakování znaků povídek). Mezi nejznámější patří *Divá Bára*, *Karla*, *V zámku a podzámčí*. *Divá Bára* pojednává o odvážné dívce, která překonává strach

a pověry, aby pomohla své přítelkyni od nemilého nápadníka. V povídce *Karla* vydává svého syna za dívku, aby byl zachráněn před vojnou. V díle *V zámku a podzámčí* proti sobě stojí život panských vrstev a chudoba obyvatel v podzámčí. (Galík a kol., 1994)

Dílo *Babička* je vyvrcholením prózy B. Němcové, kde čerpá ze vzpomínek na mládí a životu na venkově. Hrdinkou zde je autorčina babička, která na Starém Bělidle trávila poslední léta svého života a v rodině své dcery se starala o vnoučata včetně malé Barunky. Babička seznamovala Barunku s tradicemi, svými zkušenostmi a moudrými názory přispívá k výchově dalších dětí. Zasahuje také do lidských osudů.

Zápis do sešitu:

Jelikož žáci během exkurze budou vyplňovat pracovní list, tak zápis z probraného učiva bude velmi krátký.

Božena Němcová

1820 Vídeň – 1862 Praha

Společná četba: Štědrý večer na Starém Bělidle

Práce s textem:

Čítanka nakladatelství Prodos – Štědrý večer na Starém Bělidle (str. 61); Jmenuje se Veronika (str. 64)

SHRNUTÍ

Po praktickém procvičení žákům by mělo dojít ke shrnutí všeho, co se danou hodinu probralo. Opakování tématu hodinu může proběhnout formou otázek a odpovědí.

III. Závěr

Za vhodné se považuje zhodnocení chování žáků a jejich přístup k práci v hodině. Nemělo by se zapomínat na zhodnocení, zda došlo ke splnění základních cílů hodiny a sdělení dalšího tématu následující hodiny.

5.1.2 Popis exkurze

Božena Němcová prožila své dětství v Ratibořicích, což je malá vesnice nacházející se přibližně pět kilometrů od města Česká Skalice. Expozice věnována životu a tvorbě Boženy Němcové se nachází v muzejním areálu v České Skalici, ulice Maloskalická 47. Areál muzea se skládá z bývalého hostince, kláštera voršilek a středověké tvrze. V muzeu jsou ještě k vidění doplňkové expozice – maloskalická tvrz, galerie Julie Winterové Mezerové, galerie Josefa Vondráčka a muzeum textilu. Areál Barunčiny školy je pobočkou muzea, ve kterém jsou umístěny expozice Barunčina škola a Muzeum 1866, které se zabývají bitvou pruských a rakouských vojsk, která u České Skalice proběhla v červnu 1866. Areál se nachází pod Husovým náměstím na ulici Boženy Němcové číslo popisné 9. Dále muzeum spravuje naučnou stezku Babiččiným údolím, která má výchozí bod u Barunčiny školy, následně vede kolem hlavní expozice muzea k tzv. Bažantnici až k ratibořickým památkám. Délka trasy je sedm kilometrů a zahrnuje dvacet pět zastavení v klidném prostředí parků, lesů a luk. Jednotlivá zastavení jsou věnována historii daného území, přírodním zajímavostem a místům spojených s B. Němcovou. (www1)

Samotné exkurzi bude předcházet výuka ve škole v hodině literární výchovy věnovaná životu a tvorbě B. Němcové a následovat bude ještě jedna vyučovací hodina, ve které bude žákům přiblížena exkurze a její časový harmonogram (viz příloha 1). Jelikož Česká Skalice je vzdálená od litovelských základní škol přes sto čtyřicet kilometrů, bude nutné plánovat exkurzi s ohledem na klimatické podmínky na pozdní jarní měsíce. Kvůli velké vzdálenosti měst je vhodné objednat si jako dopravní prostředek vlastní autobus, který bude po celou dobu exkurze k dispozici.

Součástí exkurze je důkladná příprava ze strany učitele, který musí přichystat žákům pracovní listy. Před samotným začátkem exkurze je nezbytné poučit žáky o nutnosti dodržovat bezpečnost při pobytu mimo školní prostředí. Žákům by měly být připomenuty zásady vhodného chování v muzeích, zákaz odhazování odpadků či jakékoliv poškozování vystavených exponátů.

Z důvodu velké vzdálenosti měst je nutné odjíždět z Litovle již v 7.00 hod. Žáci se dostaví nejpozději v 6.40 hod. před budovu školy, poté proběhne společný přesun na místo, kde bude parkovat autobus. Pokud bude autobus vybaven televizí, je vhodné toho využít a pustit žákům film, který je natočený podle díla B. Němcové. Je možné zvolit například film Babička, natočený v roce 1977 režisérem Antonínem Moskalykem. (www 2),

protože toto dílo je mezi žáky nejnámější. Příjezd k cílové lokalitě – Muzeum Boženy Němcové v České Skalici by byl plánován přibližně na 10.00 hod. Těsně před příjezdem bude žákům rozdán pracovní list, který budou během celého dne vyplňovat, zároveň učitel žákům jasně stanoví cíl celé exkurze a očekávané výstupy z exkurze. Před samotnou návštěvou muzea učitel vymezí úkoly, které budou žáci plnit během jeho návštěvy. Připomene jim, čeho si mají všimnout a jak se mají v muzeu chovat. Předpokládaný čas na prohlídku muzea je zhruba jedna hodina. Z časové náročnosti celé exkurze žáci navštíví pouze expozici věnovanou Boženě Němcové. Celá expozice se rozdělena do pěti sálů. V prvním sále vyučující, nebo pracovník muzea (záleží na domluvě), žákům poskytne výklad o expozici, její rozmístění v sálech, podá stručný výklad o životě B. Němcové a její tvorbě.

Po prohlídce muzea proběhne společný přesun k areálu Barunčina škola, který je od muzea vzdálený přibližně deset minut pomalé chůze. V tomto areálu muzeum pořádá pro školy výukový program „*Barunčina škola aneb když chodila Božena Němcová do škol*“, během něhož žáci zhlédnou část stylizovaného školního vyučování, včetně hodiny zpěvu, češtiny, ale i dětských letních her, tanců a písniček. Program trvá zhruba třicet minut a potom následuje prohlídka samotného areálu. Expozice byla inspirována povídkou *Pan učitel* od Boženy Němcové. Podle časových možností, je zde možné přečíst si s žáky krátkou ukázkou z povídky.

Po návštěvě areálu Barunčina škola bude žákům umožněn půlhodinový rozchod na náměstí, aby se mohli občerstvit. Následovat bude procházka naučnou stezkou Babiččiným údolím až k ratibořickým památkám. Předpokládaný sraz by měl být nejpozději v 13.30 u Barunčiny školy. Před procházkou údolím, bude žákům připomenuto, jak se mají chovat ve volné přírodě. Zároveň učitel podá stručný výklad o Babiččině údolí, co během cesty mohou žáci spatřit, kolik je zastavení, jak bude probíhat získávání informací z informačních tabulí¹¹. Vhodné by bylo, kdyby se žáci střídali v hlasitém čtení informačních tabulí, kdy učitel určí vždy žáka. Následně by měl jednotlivé informace učitel zopakovat a uvést do širších souvislostí. Předpokládaná délka procházky by měla trvat maximálně dvě hodiny. Během procházky vede cesta kolem Muzea Boženy Němcové (samotné druhé zastavení), loveckého pavilónu (zastavení číslo sedm), ratibořického zámku (zastavení číslo devět až dvanáct), původního panského bělidla (zastavení číslo třináct), sousoší Babičky s dětmi (zastavení číslo čtrnáct a patnáct),

¹¹ V hlavní budově muzea je možné získat za poplatek 5 Kč tištěný text jednotlivých tabulí.

starého bělidla (zastavení číslo šestnáct) a Vikročina splavu. Zastavení od čísla sedmnáct po dvacet čtyři jsou věnována již přírodním krásám údolí. Poslední zastavení, číslo dvacet pět, je Rýzmburský altán, což je místo setkání paní kněžny s babičkou a dětmi. Během procházky je možné udělat pauzu na občerstvení a nákup suvenýrů u zastavení číslo čtrnáct.

Žáci během procházky nahlédnou do Starého bělidla, kde B. Němcová umístila děj knihy Babička. Podle časových a klimatických možností by bylo vhodné se s žáky na louce u bělidla posadit a přečíst si úryvek z Babičky, kde je popisováno, jak babička přijela na bělidlo. Důležité je upozornit žáky, že ve skutečnosti zde nikdy Panklovi nebydleli. Pouze B. Němcová zde roku 1844 prožila s dětmi krásné prázdniny.

Předpokládaný konec exkurze je kolem sedmnácté hodiny. Autobus bude přistaven na parkovišti před ratibořským zámekem, tudíž nebude nutné absolvovat zpáteční cestu do České Skalice. Pokud by převládaly špatné klimatické podmínky a neumožňovaly by procházku údolím, je možné přejet autobusem až do Ratibořic a navštívit jen Staré bělidlo.

5.1.3 Metodické pokyny k pracovním listům

Obecně platí, že informace, které žáci získávají vlastním úsilím, si lépe zapamatují, než ty, jež jsou jim předávány v rámci frontální výuky. Z toho důvodu je celá exkurze koncipována jako samostatná práce žáků, kteří zkoumají a vyhledávají potřebné informace o životě a tvorbě Boženy Němcové. Zvolená koncepce bude z časového hlediska náročná pro žáky, proto je nutné, aby jí předcházela výklad v hodině literatury.

Je vhodné, aby se žáci rozdělili do skupin tak, že každá skupina se bude skládat maximálně ze čtyř členů. Pokud by se vytvořily početnější skupiny, může dojít k problému, že někteří žáci budou málo aktivní a nechají za sebe pracovat jiné spolužáky. Pracovní listy budou žákům rozdány ještě v autobuse.

Při vytváření pracovních listů se vycházelo z možností, které nabízejí jednotlivé expozice v areálech muzea a informací obsažených na cedulích v Babiččině údolí. Celý pracovní list je rozdělen do čtyř částí (viz příloha č. 2), které se mohou žákům předat souběžně nebo samostatně. Některé otázky v pracovních listech je možné vyplnit i v prostorách školy. Důraz je kladen hlavně na samostatnost žáka a jeho orientaci v předkládaných informacích. Při plnění úkolů v pracovních listech by žáci měli využívat dosavadní znalosti získané ve výuce na základní škole. Jako další pomůcky jim mohou sloužit různé prospekty, které jsou v muzeu volně k dispozici. V průběhu celé exkurze mají

žáci možnost konzultovat s vyučujícím jednotlivé úkoly. Pro žáky je velmi důležité, aby svoji samostatnou práci mohli nějakým způsobem zveřejnit, proto v další vyučovací hodině bude věnován prostor zpracování poznatků z exkurze (viz kap. 5.1.3 Zhodnocení exkurze).

5.1.4 Zhodnocení exkurze

Po ukončení exkurze je vhodné ve výuce věnovat i prostor pro zhodnocení exkurze, vyvození a sjednocení získaných informací.

Námět na přípravu vyučovací hodiny během níž bude zhodnocen průběh exkurze a získané informace. Z časového hlediska by bylo vhodné věnovat zhodnocení exkurze dvě vyučovací hodiny, aby byl dostatek času na vypracování plakátu o Boženě Němcové.

<u>TEMATICKÝ OKRUH - TÉMA:</u> Výstup z exkurze	<u>ROČNÍK:</u> 8. <u>ČASOVÁ DOTACE:</u> 1 hodina týdně
<u>PRŮŘEZOVÁ TÉMATA:</u>	<u>MEZIPŘEDMĚTOVÉ VZTAHY:</u> Výtvarná výchova – výroba plakátů o Boženě Němcové
<u>CÍLE VYUČOVACÍ HODINY:</u>	
<ul style="list-style-type: none"> - žák zhodnotí exkurzi - žák argumentuje a obhájí si svůj názor na exkurzi a navštívená místa - žák uvede klady a zápory exkurze - žák skládá jednotlivé informace do uceleného sdělení - žák vytvoří plakát o Boženě Němcové 	
<u>OBSAH:</u>	
<ul style="list-style-type: none"> - diskuze o proběhlé exkurzi - tvorba plakátu o Boženě Němcové 	
<u>VÝUKOVÁ METODA:</u>	
<ul style="list-style-type: none"> - slovní (diskuze) - skupinová práce 	

ORGANIZAČNÍ FORMA VÝUKY:

- 45 minut (dle možností je vhodné využít spíše 90 minut – dvě hodiny literární výchovy)
- skupinová forma výuky
- učebna – kmenová třída

UČEBNÍ POMŮCKY, DIDAKTICKÁ TECHNIKA:

- sešit, psací potřeby, papír A2
- pracovní listy z exkurze
- materiály z exkurze

SCÉNÁŘ HODINY

I. Úvod

- organizační záležitosti (zápis do třídní knihy, omluvy,...)
- představení tématu hodiny – zhodnocení exkurze a tvorba plakátu

II. Hlavní část –

Zhodnocení exkurze

První část vyučovací hodiny by se měla věnovat zhodnocení exkurze. Jak působila na žáky, co jim přinesla, co žáky nejvíce upoutalo a naopak, co je nezaujalo apod. Vhodné by bylo, kdyby si společně učitel a žáci sesedli do komunikačního kroužku, aby na sebe vzájemně viděli. Aby se předešlo překřikování žáků, je vhodné využít třeba malý míč, který si budou žáci předávat. Mluvit bude vždy ten, kdo zrovna drží míč. Učitel by měl dbát na to, aby se každý žák vyjádřil k proběhlé exkurzi. Zároveň by se neměly brát za uspokojivé odpovědi typu – „*jo, šlo to*“; „*líbilo se mi to*“; „*už bych tam nejel*“ apod. Každá odpověď mi měla obsahovat důvod.

Tvorba plakátu

MOTIVACE

Motivací před samotnou tvorbou může sloužit hra „*Nejlepší znalec Boženy Němcové*“, která bude vycházet ze získaných znalostí o spisovatelce. Zároveň díky této soutěži proběhne zopakování dané problematiky. Odpovídat mohou jednotlivci, kdy tři nejlepší budou třeba oceněni známkou. Další možností je rozdělit žáky do skupin, ve kterých

zpracovávali pracovní listy a následně budou tvořit plakát. Záleží na volbě vyučujícího.

Návrh otázek „*Nejlepší znalec Boženy Němcové*“ s odpověďmi

1. V jakém městě se nachází muzeum B. Němcové? (Česká Skalice)
2. Jak zní rodné jméno B. Němcové? (Barbora Panklová)
3. Dožila se B. Němcové vysokého věku? (Ne)
4. V kolika letech se B. Němcové vdávala? (17 let)
5. Odpovídá povídka *Babička* přesně skutečnosti? (Ne)
6. Jak se jmenuje povídka, kde je hlavní hrdinkou Bára? (*Divá Bára*)

VÝKLAD

Místo výkladu bude samostatná skupinová práce žáků, jejíž výsledkem bude plakát o Boženě Němcové. Vhodné je využít velikost papíru A2. Při tvorbě plakátu žáci vycházejí z materiálů získaných během exkurze a pracovních listů. Zaměření plakátů je čistě na žácích. Mohou si zvolit jako téma jen životní osudy B. Němcové, její tvorbu nebo to spojit.

V závěru vyučovací hodiny je vhodné si vyčlenit čas, během něhož žáci budou svoji práci prezentovat a odevzdají i pracovní listy ke kontrole. Vytvořené plakáty se následně vystaví na nástěnkách.

III. Závěr

Za vhodné se považuje zhodnocení chování žáků a jejich přístup k práci v hodině. Je možné provést hlasování o nejlepším plakátu, který může být následně otištěn ve školním časopise. Učitel by neměl zapomenout žákům sdělit téma příští hodiny.

5.2 Po moravských stopách Jiřího Wolкера

Druhý návrh exkurze bude věnován regionálnímu spisovateli Jiřímu Wolkerovi. Cílem exkurze je seznámit žáky s životem Jiřího Wolкера, jeho tvorbou a místy, s nimiž je tato významná osobnost spojena. Přestože se Wolker narodil v Prostějově, což je město vzdálené přibližně třiceti kilometrů od Litovle (výchozího bodu exkurzí) a část svého života strávil na Svatém Kopečku u Olomouce, není v podvědomí žáků základní školy dosti známý.

Z hlediska svého zaměření je vhodné exkurzi realizovat až v devátém ročníku základní školy, jelikož v tomto ročníku bývá většinou probírána problematika literatury 20. století, což dokazují i srovnávané ŠVP v této práci. Během exkurze by se žáci měli seznámit s životem a tvorbou Jiřího Wolкера, k čemuž by měla posloužit expozice v prostějovském muzeu sídlícím na adrese náměstí T. G. Masayka 2. Muzeum nabízí pro školy výukový program nesoucí název „*Jak se dělá muzeum*“ během něhož získají žáci informace o tom, jak se uchovávají sbírkové předměty a mohou si vyzkoušet práci konzervátorů. (www3) Návštěva výukového programu sice nesouvisí s Jiřím Wolkerem, ale může být vhodná pro nastínění dalšího profesního zaměření žáků. Dále se žáci podívají k rodnému domu Jiřího Wolкера a gymnáziu (Gymnázium Jiřího Wolкера, Kolárova 3, Prostějov)¹², které Wolker v mládí navštěvoval. Při zpáteční cestě z exkurze by neměla být opomenuta krátká zastávka na Svatém Kopečku u domu, kde strávil spisovatel prázdniny.

Exkurze není náročná na klimatické podmínky, proto je možné ji realizovat v jakémkoliv školním měsíci. Pokud budou součástí exkurze doprovodné programy týkající se volby střední školy, je vhodné ji absolvovat nejpozději do doby, než se začnou vyplňovat a odesílat přihlášky na střední školy.

5.2.1 Přípravná fáze exkurze

Jak již bylo zmíněno v podkapitole 5.1.1, je nutné v přípravné fázi obeznámit žáky s obsahem připravované exkurze, s učivem, kterého se bude exkurze týkat a samotným harmonogram exkurze (viz příloha číslo 3).

¹² Pokud by se exkurze uskutečnila v devátém ročníku základní školy, je možné zde po domluvě s tamním ředitelem absolvovat v gymnáziu exkurzi zaměřenou na představení gymnázia jako možného místa pro studium po ukončení povinné školní docházky na základní škole.

Této exkurzi nemusí předcházet vyučovací hodina literární výchovy, ve které budou podrobně probírány životní osudy a tvorba Jiřího Wolкера. Stačí jen nastínit žákům o jakou osobnost se jedná, protože samotná expozice o Jiřím Wolkerovi není obsáhlá ani časově náročná. Z tohoto důvodu může výuka a četba z jeho tvorby probíhat v prostorách muzea. Informace získané během takto proběhlé výuky si mohou žáci lépe zapamatovat, jelikož obecně platí, že informace, které žáci získávají svým vlastním úsilím, si dokáží mnohem lépe zapamatovat.

Návrh exkurze je koncipován tak, že samotná podrobná výuka o autorovi bude probíhat až v muzeu, proto zde není uveden návrh klasické přípravy hodiny, jako tomu bylo u předchozí exkurze. Z tohoto důvodu stačí přípravné fázi exkurze věnovat pouze jednu vyučovací hodinu, během níž budou žáci obeznámeni s jejím obsahem, organizačními náležitostmi a ve zkratce se jim představí osobnost Jiřího Wolкера.

5.2.2 Popis exkurze

Jiří Wolker se narodil 29. března 1900 v Prostějově na nynějším náměstí T. G. Masaryka. Muzejní expozice věnovaná životu a jeho tvorbě je umístěna v hlavní budově prostějovského muzeu sídlící na adrese náměstí T. G. Masaryka 2. Muzeum spravuje ještě dva další domy bývalého židovského ghetta v ulici Uprkova a Hradební, které se bezdůvodně nazývají „špalíček“, odtud pochází název i tohoto odloučeného pracoviště – Špalíček. Ve Špalíčku jsou umístěny dvě expozice. Jedna z expozic je věnovaná historii prostějovského ghetta („Z prostějovského ghetta“) a druhá významnému filozofovi 20. století Edmundu Husserlovi. V hlavní budově muzea se nachází pět stálých expozic – Historie, Hodiny, Jiří Wolker, Geologie, Archeologie. Zároveň v hlavní budově bývají instalované i různé krátkodobé výstavy. (www 3)

Expozice o Jiřím Wolkerovi obsahuje písemné doklady, některé jeho rukopisy (nejdůležitější vlastní Národní památník písemnictví v Praze), fotografie, publikace a věci, které jej provázely životem. Expozice je rozdělená do dvou částí. První část prostřednictvím textů, dokumentů a různých předmětů podává informace o životních osudech básníka, jeho tvorbě a závěr expozice se věnuje básníkově tragické nemoci. Druhá část ukazuje, jak mohl vypadat básníkův pokoj. Nachází se zde jeho psací stůl, klavír, knihovna, obrazy a drobnosti z domácnosti Wolkerových.

Jelikož exkurzi nebude předcházet podrobný výklad o Jiřím Wolkerovi ve škole, proto jádrem exkurze bude návštěva expozice, kde proběhne i výuka (výklad). Žáci obdrží

pracovní list, do kterého si budou zapisovat získané informace i úryvky z tvorby Jiřího Wolкера, které následně budou rozebrány. Prohlídka expozice bude rozdělena do dvou částí. První část se bude věnovat životu Jiřího Wolкера a druhá jeho tvorbě.

Před samotným začátkem exkurze je nutné žáky poučit o nutnosti dodržování pravidel bezpečnosti při pobytu mimo areál školy. Mělo by jim být připomenuto správné chování v prostorách muzea. Pro poklidný průběh je vhodné objednat si vlastní autobus, aby harmonogram exkurze nebyl vázán na jízdní řád autobusů či vlaků. Časový harmonogram by měl sloužit spíše jako orientační pomůcka při organizaci práce žáků v terénu, ale zároveň by nemělo dojít k časovému prodlužování exkurze.

Z důvodu větší vzdálenosti Prostějova od litovelských škol budou mít žáci sraz před budovou školy v 7.30 hod. Následně proběhne společný přesun k místu parkování autobusu. Příjezd do Prostějova je předpokládán v 9.00 hod. na parkoviště vzdálené pět minut chůze od náměstí T. G. Masaryka. Po vystoupení z autobusu se žákům rozdají pracovní listy. Žáci mohou pracovat ve skupinách. Doporučený počet žáků ve skupině by neměl přesahovat počet čtyř. Jako první se půjdou podívat na rodný dům Jiřího Wolкера, který se nachází na náměstí T. G. Masaryka, kde jim vyučující předá základní informace o Prostějově, aby se zde žáci lépe zorientovali a následně proběhne krátký výklad o mládí Jiřího Wolкера. Návštěva expozice by měla začít nejpozději v 9.45 hod. Žákům se znovu před vstupem do budovy zopakují zásady správného chování v muzeu. Před samotnou prohlídkou expozice proběhne výklad učitele, během kterého vymezí úkoly, které by měli žáci splnit, představí jim expozici a upozorní je na důležité prvky expozice. Nutné je zdůraznit, že prohlídka bude rozdělena na dvě části, kdy první část se bude věnovat životu Jiřího Wolкера a druhá jeho tvorbě. Vyučující vymezí časový úsek, během kterého by měli žáci získat informace k první části, přibližná předpokládaná doba je půl hodiny. Následně se všichni sejdou a společně na základě diskuze se zkontrolují odpovědi. Druhá část je zaměřená na tvorbu Wolкера. Žáci zase dostanou prostor na získání informací (půl hodina) a následně dojde k jejich kontrole. V této části si společně přečtou i ukázky z jednotlivých děl, které následně společně rozeberou. Pro větší pohodlnost je vhodné, aby si žáci na exkurzi vzali sebou „*podsedáky*“ nebo jiný prostředek, na který si budou moci sednout. Po skončení výkladu k druhé části může podle zájmu následovat ještě krátký prostor pro závěrečné zhlédnutí expozice. Celkový pobyt na exkurzi by neměl přesáhnout dobu tří hodin. Po prohlídce bude následovat krátká procházka ke gymnáziu, které Jiří Wolker navštěvoval. Během procházky žáci uvidí sochu Jiřího Wolкера v nadživotní

velikosti. V průběhu exkurze bude umožněn žákům prostot na nákup občerstvení a drobností. Čas a přesné vymezení bude vycházet z aktuální potřeby.

Předpokládaný odjezd z Prostějova na Svatý Kopeček bude ve 13.00 hod. Zde žáci spatří dům, v němž Wolker strávil prázdniny. Pokud to klimatické podmínky dovolí, bude následovat přesun k bazilice Navštívení Panny Marie, kde proběhne společná četba z rozsáhlé básně *Svatý Kopeček*. Pokud budou špatné klimatické podmínky proběhne četba básně v muzeu. Předpokládaný návrat z exkurze by měl být nejpozději v 15.00 hod.

V následující vyučovací hodině by měl být věnován prostor na zhodnocení exkurze, vyhodnocení pracovních listů a splnění dílčích úkolů.

5.2.3 Metodické pokyny k pracovním listům

Jak již bylo v podkapitole 5.1.3 zmiňováno, tak nejvíce informací si žáci zapamatují, když je získávají vlastním úsilím. Z tohoto důvodu je exkurze koncipována jako samotná práce žáků, během níž získají informace o Jiřím Wolkerovi. Informace, které budou žáci během exkurze získávat, si budou zapisovat do pracovních listů. Jelikož exkurzi nebude předcházet podrobný výklad o Jiřím Wolkerovi ve vyučovací hodině literární výchovy, je nezbytné, aby vyučující prokládat exkurzi výkladovým komentářem a žáky předem upozorňoval na důležité informace.

Vyplňovat pracovní listy mohou žáci samotně nebo ve skupinách. Je vhodné, aby se skupiny skládaly maximálně ze čtyř žáků. Nižší počet žáků ve skupině zajišťuje větší aktivitu jednotlivých žáků. Pracovní listy budou žákům rozdány po výstupu z autobusu.

Při vytváření pracovního listu bylo vycházeno z možností, které nabízí expozice v muzeu. Pracovní list je rozdělen do tří částí. (viz příloha č. 4.) Důraz je zde kladen hlavně na samostatnost žáků a jejich orientaci ve větším množství informací, z nichž mají vybrat jen ty nejdůležitější. Z důvodu obsahu jednotlivých částí a koncepce exkurze se jako vhodnější jeví, rozdávat pracovní listy žákům samotně.

První část pracovního listu je zaměřena na život spisovatele Jiřího Wolkera. Žáci by měli mít vytyčený čas, během kterého budou získávat informace. Po uplynutí vymezeného času by měla proběhnout společná kontrola, která bude doplněna souhrnným výkladem učitele. Následně se žákům rozdává druhá část pracovního listu, která se věnuje tvorbě Jiřího Wolkera. Součástí této části je i ukázka básní z jednotlivých sbírek. Žáci

by v úvodu měli být upozorněni, že nejdříve mají nalézt odpovědi na obecné otázky týkající se tvorby básníka a pak se teprve věnovat rozboru básní. Po vyčerpání časového limitu bude následovat společná kontrola odpovědí a rozboru básní. Vyučující by měl provést v závěru shrnující výklad, který žákům upevní získané informace.

V průběhu celé prohlídky expozice mohou žáci konzultovat s vyučujícím jednotlivé úkoly. Je také vhodné věnovat prostor žákům po výkladu, aby si mohli ještě jednou projít celou expozici a zastavit se u vystavovaných exponátů, které je zaujaly.

Ve třetí části pracovního listu mají žáci sami vytvořit svoji báseň. Vytvoření básně může být domácí úkol na příští vyučovací hodinu. Jelikož v následující vyučovací hodině bude věnován prostor pro zhodnocení exkurze.

5.2.4 Zhodnocení exkurze

Při plánování exkurze by se nemělo zapomínat na vymezení prostoru i pro její zhodnocení. Z charakteru pracovních listů, je vhodnější provést zhodnocení a závěr exkurze v prostorách školy v následující hodině literatury.

Zhodnocení a závěr exkurze bude zpracován jako námět na přípravu vyučovací hodiny. Z hlediska struktury a námětu vyučovací hodiny je dostačující jen jedna vyučovací hodina literární výchovy.

<u>TEMATICKÝ OKRUH - TÉMA:</u>	<u>ROČNÍK:</u> 9.
Výstup z exkurze	<u>ČASOVÁ DOTACE:</u> 1 hodina týdně
<u>PRŮŘEZOVÁ TÉMATA:</u>	<u>MEZIPŘEDMĚTOVÉ VZTAHY:</u>
	Výtvarná výchova – tvorba nástěnky
<u>CÍLE VYUČOVACÍ HODINY:</u>	
<ul style="list-style-type: none"> - žák se podílí aktivně na diskuzi - žák zhodnotí exkurzi - žák argumentuje a obhájí si svůj názor na exkurzi a navštívená místa - žák uvede klady a zápory exkurze - žák skládá jednotlivé informace do uceleného sdělení - žák představí svoji báseň 	
<u>OBSAH:</u>	
<ul style="list-style-type: none"> - diskuze o proběhlé exkurzi 	

<ul style="list-style-type: none"> - souhrnné opakování o Jiřím Wolkerovi
<p><u>VÝUKOVÁ METODA:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - slovní (diskuze)
<p><u>ORGANIZAČNÍ FORMA VÝUKY:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - 45 minut - frontální výuka - učebna – kmenová třída
<p><u>UČEBNÍ POMŮCKY, DIDAKTICKÁ TECHNIKA:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - sešit, psací potřeby - papír A4 - pracovní listy z exkurze - vytvořená báseň
<p><u>SCÉNÁŘ HODINY</u></p> <p>I. Úvod</p> <ul style="list-style-type: none"> - organizační záležitosti (zápis do třídní knihy, omluvy,...) - představení tématu hodiny – zhodnocení exkurze a Jiří Wolker (shrnutí informací) <p>II. Hlavní část –</p> <p>Zhodnocení exkurze</p> <p>První část vyučovací hodiny by se měla věnovat zhodnocení exkurze. Jak působila na žáky, co jim přinesla, co žáky nejvíce upoutalo a naopak, co je nezaujalo apod. Vhodné by bylo, kdyby si společně učitel a žáci sesedli do komunikačního kroužku, aby na sebe vzájemně viděli. Aby se předešlo překřikování žáků, je vhodné využít třeba malý míč, který si budou žáci předávat. Mluvit bude vždy ten, kdo zrovna drží míč. Učitel by měl dbát na to, aby se každý žák vyjádřil k proběhlé exkurzi. Zároveň by se neměly brát za uspokojivé odpovědi typu – „<i>jo, šlo to</i>“; „<i>líbilo se mi to</i>“; „<i>už bych tam nejel</i>“ apod. Každá odpověď mi měla obsahovat důvod.</p> <p>MOTIVACE</p> <p>Motivace může proběhnout pomocí metody čtyřlístku. Žáci si nakreslí čtyřlístek k této</p>

metodě. Vyplněný si následně vystaví na nástěnce. Žák uvede dvě přídavná jména charakterizující Jiřího Wolкера, tři slovesa, u nichž by se měl opět projevit vztah k zadanému spisovateli. Následně žák vytvoří větu o čtyřech slovech, která bude obsahovat jeho vztah k Jiřímu Wolkerovi a jako poslední uvede podstatné jméno, které by mělo charakterizovat spisovatele.

VÝKLAD

V úvodu výkladu by měl být věnován prostor pro ukázky žákovské tvorby básní.

V této vyučovací hodině by měl být výklad spíše koncipován formou otázek, pomocí nichž si žáci zopakují informace získané během exkurze. Takto zvolený výklad umožní žákům si lépe dané poznatky uvědomit a zapamatovat.

III. Závěr

V závěru hodiny by měl být věnován prostor na vytvoření nástěnky z básní žáků a čtyřlístku. Vyučující by neměl také zapomenout zhodnotit chování žáků a jejich přístup k práci v hodině. Zároveň by měl sdělit téma příští hodiny.

5.3 Cesta za poznáním Franze Kafky

Třetí návrh exkurze je věnován Franzi Kafkovi. Franz Kafka je významnou osobností české literatury, i když žáci základní školy jej skoro vůbec neznají. Tento názor potvrzuje i fakt, že ukázky z jeho díla se v čítankách pro základní školy objevují jen zřídka. Pokud se Franz Kafka nevyskytne v čítankách, které daná škola využívá, ale škola disponuje s ŠVP, kde nejsou přesně specifikováni autoři literatury na přelomu 20. století, je možné dle uvážení daného vyučujícího Kafku zařadit do výuky. Realizace této exkurze může sloužit k tomu, aby se Franz Kafka dostal do povědomí žáků a zároveň může umožnit lepší pochopení jeho tvorby.

Jedná se o jednodenní exkurzi zaměřenou na spisovatele Franze Kafku, ale podle uvážení je možné ji rozšířit i o další významné osobnosti české literatury spjaté s Prahou. Vhodné je exkurzi realizovat až v devátém ročníku základní školy. Exkurze se bude skládat z návštěvy Hergetovy cihelny, kde je umístěna výstava „*Město K. Franz Kafka*“

a Praha“, následovat bude procházka přes Karlův most k rodnému domu Franze Kafky. Krátká zastávka bude na Staroměstském náměstí, kde vyučující podá krátký výklad vztahující se k Praze a Staroměstské radnici, a dále se bude pokračovat k Židovskému muzeu. Důvodem návštěvy Židovského muzea je přiblížení židovského náboženství žákům, protože Franz Kafka byl židovského vyznání. Z památek muzea by bylo vhodné navštívit nejprve Klausovu synagogu, kde se žáci seznámí s židovskými tradicemi a zvyky, poté může proběhnout návštěva Pinkasovy synagogy, která představuje památník českých a moravských obětí šoa. Po návštěvě synagog se žáci podívají na starý židovský hřbitov. Po zhlédnutí památek Židovského muzea se dojde pomocí městské hromadné dopravy k Novému židovskému hřbitovu v Praze (Žižkov, Izraelská 1).

5.3.1 Přípravná fáze exkurze

V následující části textu bude věnován prostor pro návrh přípravy vyučovací hodiny během níž budou žáci seznámeni se spisovatelem Franzem Kafkou. Přípravné fázi je vhodné věnovat dostatek času, protože expozice v muzeu není popsána českými popisky, ale německými a anglickými. Česky jsou napsány jen některé citáty a nejdůležitější pasáže expozice. I když žáci při vstupu obdrží brožury s českým výkladem, je nutné, aby již o Kafkovi měli nějaké povědomí. Z tohoto důvodu je vhodné věnovat celou vyučovací hodinu literární výchovy pouze Franzu Kafkovi, během níž se žákům promítnou fotografie s vysvětlením expozice. Organizačním náležitostem exkurze a seznámení s podrobnostmi je vhodné věnovat minimálně půlku další vyučovací hodiny.

Z důvodu místa konání a náročnosti obsahu exkurze je vhodné ji realizovat až v devátém ročníku základní školy. Zároveň tomuto ročníku odpovídá i doporučené učivo, které je naformulováno ve srovnávaných ŠVP.

Námět na přípravu vyučovací hodiny během níž budou žáci seznámeni se spisovatelem Franzem Kafkou.

<u>TEMATICKÝ OKRUH - TÉMA:</u>	<u>ROČNÍK:</u> 9.
Franz Kafka život a tvorba	<u>ČASOVÁ DOTACE:</u> 1 hodina týdně
<u>PRŮŘEZOVÁ TÉMATA:</u>	<u>MEZIPŘEDMĚTOVÉ VZTAHY:</u>
	Občanská výchova, Dějepis – židovské

	náboženství
<u>CÍLE VYUČOVACÍ HODINY:</u>	
<ul style="list-style-type: none"> - žák reprodukuje základní informace o životě Franze Kafky - žák definuje román - žák uvede názvy díla Franze Kafky - žák charakterizuje vybraná díla Franze Kafky - žák provede rozbor uvedeného textu 	
<u>OBSAH:</u>	
<ul style="list-style-type: none"> - výklad o životě Franze Kafky - výklad o tvorbě Franze Kafky - práce s textem 	
<u>VÝUKOVÁ METODA:</u>	
<ul style="list-style-type: none"> - slovní (výklad, diskuze) - práce s textem 	
<u>ORGANIZAČNÍ FORMA VÝUKY:</u>	
<ul style="list-style-type: none"> - 45 minut - hromadná forma výuky - učebna – kmenová třída 	
<u>UČEBNÍ POMŮCKY, DIDAKTICKÁ TECHNIKA:</u>	
<ul style="list-style-type: none"> - sešit, psací potřeby - ukázka z díla Franze Kafky - tabule - dataprojektor 	
<u>SCÉNÁŘ HODINY</u>	
I. Úvod	
<ul style="list-style-type: none"> - organizační záležitosti (zápis do třídní knihy, omluvy,...) - představení tématu hodiny a exkurze 	
II. Hlavní část –	
MOTIVACE	
Jako motivace by bylo mohlo sloužit promítnutí propagačního videa ze stránek muzea	

Franze Kafky.

VÝKLAD

Během výkladu je vhodné žákům ukazovat místa, která navštíví během exkurze a vysvětlit, jakým způsobem se pojí s Franzem Kafkou.

Franz Kafka

Franz Kafka žil na přelomu 19. a 20. století. Narodil se v roce 1883 na Starém Městě pražském do rodiny obchodníka Hermanna. Patří mezi nejznámější a nejslavnější německy píšící spisovatele na našem území. Na německé univerzitě vystudoval práva. Se svým otcem měl dosti komplikovaný vztah, pramenící z rozdílnosti povah otce a syna. Tento vztah dokládá i nadeslaný *Dopis otci*, který je vidět v muzeu. Rodná Praha nebyla příjemným místem pro život Franze Kafky. Kafka sám sebe považoval za cizince v Praze. Dalším utrpením v jeho životě bylo jeho zaměstnání – byrokratická práce v pojišťovně. Neměl tuto práci rád. Nejraději by se věnoval jen literatuře. V roce 1924 umírá mladý na tuberkulózu. Pohřben jen židovském hřbitově v Praze. (Galík a kol., 1994)

Dílo

Svá díla píše německy. Častým motivem v jeho díle je vztah otce a syna. Mnoho svých rukopisů během tvorby zničil, jen malá část vyšla za jeho života. V závěti prosí svého přítele Maxe Broda, aby po jeho smrti spálil vše, co napsal. Brod jeho přání nevyhověl a vydal některé díla.

Franz Kafka psal povídky i romány. Mezi povídky patří třeba *Proměna*. Tiskem vyšly jeho deníkové záznamy – *Deníky*, které svědčí o tom, že psaní bylo pro něj základní otázkou života.

Mezi jeho vrcholná díla je možné zařadit *Proces* a *Zámek*. Oba romány zůstaly nedokončeny. *Proces* vypráví o prokuristovi banky Josef K., který je v den svých třicátých narozenin zatčen, aniž by mu bylo vysvětleno, z čeho je obviněn. Josef K. se cítí nevinný a obžalobu považuje za nesmyslnou. Postupně se snaží vyhledat pomoc a soudní řízení ovlivnit. Události procesu jsou představovány hlavně z pozice hlavního hrdiny Josefa K., prostředí je jakoby neskutečné, snové, zároveň je vše zobrazováno chladně a věcně

V románu Zámek se čtenář seznamuje se zeměměřičem K. přicházejícím do vsi, kam ho povolal zámecký pán. Zeměměřič se marně snaží proniknout do zámku. (Galík a kol., 1994)

Zápis do sešitu:

Jelikož žáci během exkurze budou vyplňovat pracovní list, tak zápis z probraného učiva bude velmi krátký.

Fraz Kafka

1883 Praha – 1924

Společná četba: Proces

Práce s textem:

Jelikož texty Franze Kafky se v čítankách pro základní školy vyskytují jen zřídka, je možné využít jako ukázkou z čítanky pro střední školy nebo si vytvořit svoji vlastní ukázkou. Jako vhodným příkladem tvorby Franze Kafky může sloužit ukázkou z Románu Proces v čítance – Čítanka III k literatuře v kostce pro střední školy. Ukázkou je nutné žákům nakopírovat a následně ji rozebrat.

SHRNUTÍ

Po rozboru textu by mělo dojít ke shrnutí všeho, co se danou hodinu probralo. Opakování tématu hodinu může proběhnout formou otázek a odpovědí.

III. Závěr

Za vhodné se považuje zhodnocení chování žáků a jejich přístup k práci v hodině. Nemělo by se zapomínat na zhodnocení, zda došlo ke splnění základních cílů hodiny a sdělení dalšího tématu následující hodiny.

5.3.2 Popis exkurze

Franz Kafka se narodil na Starém Městě pražském. Většinu svého života strávil v Praze. Expozice v Hergetově cihelně v ulici Cihelná 2 v Praze 1 – Malá Strana nabízí pohled do světa slavného pražského rodáka Franze Kafky. Výstava obsahuje většinu jeho děl v prvním vydání, korespondenci, deníky, rukopisy, fotografie, trojrozměrné exponáty, pět audiovizuálních programů a celá výstava je doprovázená hudbou, která ji umocňuje. Výstava vznikla ve Španělsku a poprvé byla otevřena v roce 1999 v Barceloně. V létě roku 2005 byla poprvé otevřena v Praze pod názvem „*Město K. Franz Kafka a Praha*“. Výstava je rozdělena do dvou částí. První část nese název Existenciální prostor. V této části se je podán nástin, jak Praha působí na Franze Kafku od narození, jak jej tvaruje a jakou stopu v něm zanechává. Druhá část je nazvaná Imaginární topografie. Zde je zaměřen pohled na to, jakým způsobem zobrazuje své město ve svých románech. Až na výjimky ve svých románech a povídkách nepojmenovává místa, která popisuje. Celá výstava je tvořena s úmyslem zkoumat vše z Kafkova pohledu. Z tohoto důvodu může být pro žáky výstava velmi zajímavá a poutavá, protože se zde nenachází pouze jen faktografické informace. Celkově výstava působí na všechny smyslové vjemy a zanechává v návštěvníkovi hlubší zážitek. (www 4)

Jako doplňující část exkurze je návštěva Židovského muzea v Praze, kde se žáci seznámí se zvyky, tradicemi a historií tohoto náboženství. Zvolená byla z důvodu, že českou literaturu ovlivnilo mnoho spisovatelů židovského vyznání a často žáci nemají mnoho znalostí o tomto náboženství. K této části není vypracován pracovní list, protože každého žáka zaujme něco jiného. Spíše je vhodnější provést o této tématice diskuzi.

Exkurze vyžaduje důkladnou přípravu ze strany vyučujícího, protože bude podávat výklad o vyznaných místech v Praze a zároveň musí žákům připravit pracovní listy (viz příloha č. 6). Před samotným odjezdem na exkurzi musejí být žáci poučeni o nutnosti dodržování bezpečnosti při cestování vlakem (dodržovat časový harmonogram, nevstupovat na kolejiště, atd.), zároveň je nutné je upozornit, aby měli své věci neustále pod dozorem, aby nedošlo k jejich odcizení. Jelikož vlakové spojení s Prahou je velmi dobré a zároveň zabere méně času než cesta autobusem, byl zvolen jako dopravní prostředek vlak. Nutné je předem upozornit žáky, aby dodržovali časový harmonogram (viz příloha č. 5).

Sraz žáků bude v den konání na vlakovém nádraží Litovel – město od 7. 15 hod., nejpozději však musí být všichni přítomni v 7.30 hod. Během cesty do Prahy budou dva přestupy. První bude proběhne na vlakovém nádraží v Července a druhý v Zábřehu na Moravě. Příjezd do Prahy by měl být v 10.22 hod. Cestování po Praze bude městskou hromadnou dopravou.

Jako první se pojedje od hlavního nádraží tramvají č. 5 na zastávku Malostranská, odkud se pěšky dojde k Hergetově cihelně, kde je umístěna expozice. Před muzeem se žákům rozdají pracovní listy. Je vhodné rozdělit žáky do skupin, aby se jim lépe vypracovával pracovní list. Po vstupu do muzea se žákům rozdají i brožury s českých textem k výstavě. Vyučující podá žákům výklad nejdříve k samotnému Kafkovi, následně jim vysvětlí otázky z pracovního listu, popíše rozmístění expozice a vysvětlí, jak pracovat s brožurou. Na prohlídku a získání informací do pracovních listu by měli mít žáci maximálně dvě hodiny.

Po návštěvě muzea následuje společná procházka Prahou. Půjde se kolem přístaviště Čertovka, přes Karlův most až na Staroměstské náměstí. Během procházky bude vyučující podávat žákům výklad k jednotlivým významným památkám, které cestou minou nebo budou vidět. Na Staroměstském náměstí bude hned několik výkladových zastávek. První bude u Staroměstské radnice a orloje, následuje další u pomníku Mistra Jana Husa a poslední bude u rodného domu Franze Kafky. Podle časových možností je možné na náměstí udělat pauzu na občerstvení.

Ze Staroměstského náměstí se půjde k Židovskému muzeu, kde bude prohlídka Klausové a Pinkasovy synagogy a následně židovského hřbitova. Čas na prohlídky by neměl zase přesáhnout více jak dvě hodiny, aby nedošlo k narušení časového harmonogramu exkurze. Před samotnou prohlídkou synagog a hřbitova by měl být proveden výklad o židovském náboženství.

Z židovského muzea se pojedje hromadnou dopravou k Olšanským hřbitovům. Pojedje se autobusem č. 207 ze zastávky Právnická fakulta na zastávku Náměstí Republiky, kde se přestoupí na tramvaj č. 5, která jede k Olšanským hřbitovům. Celá cesta zabere přibližně 20 minut. Na Olšanských hřbitovech se půjde na židovský hřbitov, kde je hrob Franze Kafky. Nejpozději by se mělo ze hřbitova odjíždět v 17.30 hod. na hlavní nádraží. Na zastávku Hlavní nádraží jede tramvaj č. 5 a cesta trvá přibližně 10 minut. Odjezd vlaku z hlavního nádraží směr Litovel je v 18.24 hod. Cestou zpět se bude muset přesedat, stejně jako cestou do Prahy. Předpokládaný návrat do Litovle na zastávku Litovel – město je ve 21. 17 hod.

5.3.3 Metodické pokyny k pracovním listům

Již bylo v předchozích kapitolách zmíněno, že informace, které žáci získávají vlastním úsilím si lépe zapamatují, než ty, jež jsou jim předávány v rámci frontální výuky. Z tohoto důvodu je exkurze koncipována jako samostatná práce žáků, kteří zkoumají a vyhledávají potřebné informace, které si následně zaznamenávají do svých pracovních listů.

Při vytváření pracovních listů se vycházelo z informací, které byly žákům předány během výuky ve škole a z možností, které nabízí samotná expozice. Třetí část pracovního listu je zaměřena na samostatné domácí bádání žáků.

Z hlediska obtížnější možnosti získávat informace je vhodné žáky na úvod rozdělit do skupin. Důležité je dbát na to, aby se skupiny neskládaly z velkého počtu žáků, protože vyšší počet žáků může vést ke snížení jejich aktivity na úkor jiného žáka skupiny. Pracovní listy budou žákům rozdány těsně před vstupem do muzea. Po vstupu do muzea bude následovat podrobný výklad ze strany vyučující k jednotlivým otázkám v pracovních listech a vysvětlení rozmístění expozice. Důraz je kladen hlavně na samostatnost žáka a jeho orientaci v předkládaných informacích. Během celé prohlídky expozice mohou žáci jednotlivé otázky konzultovat s vyučujícím. Zároveň by vyučující během prohlídky expozice měl žáky upozorňovat na její významné prvky.

Jelikož je exkurze tématicky obsáhlá a zároveň třetí část pracovního listu je koncipována jako samostatné domácí bádání žáků, je nezbytné, aby proběhlo ve škole společné zpracování získaných informací.

5.1.4 Zhodnocení exkurze

Při přípravě exkurze by se nemělo nikdy zapomínat na její závěrečnou část, během níž by mělo proběhnout zhodnocení exkurze a shrnutí informací, které žáci během ní získali. Zhodnocení a závěr exkurze bude zpracován jako možný námět na přípravu vyučovací hodiny. Z hlediska obsahu navrhované vyučovací hodiny je vhodné vyčlenit si na ni dvě hodiny literární výchovy.

<u>TEMATICKÝ OKRUH - TÉMA:</u>	<u>ROČNÍK:</u> 9.
Výstup z exkurze	<u>ČASOVÁ DOTACE:</u> 1 hodina týdně
<u>PRŮŘEZOVÁ TÉMATA:</u>	<u>MEZIPŘEDMĚTOVÉ VZTAHY:</u>
	Výtvarná výchova – tvorba nástěnky
<u>CÍLE VYUČOVACÍ HODINY:</u>	
<ul style="list-style-type: none"> - žák se podílí aktivně na diskuzi - žák zhodnotí exkurzi - žák argumentuje a obhájí si svůj názor na exkurzi a navštívená místa - žák uvede klady a zápory exkurze - žák skládá jednotlivé informace do uceleného sdělení - žák shrne informace, které získal během domácího bádání (čeští spisovatelé židovského vyznání) 	
<u>OBSAH:</u>	
<ul style="list-style-type: none"> - diskuze o proběhlé exkurzi - souhrnné opakování o Franzi Kafkovi - diskuze o židovském náboženství a českých spisovatelích židovského vyznání 	
<u>VÝUKOVÁ METODA:</u>	
<ul style="list-style-type: none"> - slovní (diskuze) 	
<u>ORGANIZAČNÍ FORMA VÝUKY:</u>	
<ul style="list-style-type: none"> - 45 minut (dle možností je vhodné využít 90 minut – dvě hodiny literární výchovy) - skupinová výuka - učebna – kmenová třída 	
<u>UČEBNÍ POMŮCKY, DIDAKTICKÁ TECHNIKA:</u>	
<ul style="list-style-type: none"> - sešit, psací potřeby, papíry - pracovní listy z exkurze - výsledky domácí práce 	
<u>SCÉNÁŘ HODINY</u>	
<p>I. Úvod</p> <ul style="list-style-type: none"> - organizační záležitosti (zápis do třídní knihy, omluvy,...) - představení tématu hodiny – zhodnocení exkurze, Franz Kafka (shrnutí informací), židovské náboženství 	

II. Hlavní část –

Zhodnocení exkurze

První část vyučovací hodiny by se měla věnovat zhodnocení exkurze. Jak působila na žáky, co jim přinesla, co žáky nejvíce upoutalo a naopak, co je nezaujalo apod. Vhodné by bylo, kdyby si společně učitel a žáci sesedli do komunikačního kroužku, aby na sebe vzájemně viděli. Aby se předešlo překřikování žáků, je vhodné využít třeba malý míč, který se budou žáci předávat. Mluvit bude vždy ten, kdo zrovna drží míč. Učitel by měl dbát na to, aby se každý žák vyjádřil k proběhlé exkurzi. Zároveň by se neměly brát za uspokojivé odpovědi typu – „*jo, šlo to*“; „*líbilo se mi to*“; „*už bych tam nejel*“ apod. Každá odpověď mi měla obsahovat důvod.

Shrnutí učiva o Franzi Kafkovi

Pro shrnutí učiva je možné využít diskusní kroužek, kdy vyučující bude postupně pokládat otázky a odpovídat bude vždy žák, který bude držet míč. Míč bude předávat spolužákovi vždy ten, kdo odpověděl správně na danou otázku. Pokud odpoví žák špatně, musí jít najít odpověď ve svém pracovním listě nebo využít publikace, které přinesl vyučující. Takto zvolený výklad umožní žákům si lépe dané poznatky uvědomit a zapamatovat.

Spisovatelé židovského vyznání a židovské náboženství

Nejdříve by se formou diskuze mělo probrat náboženství. Zaměřit by se mělo na jeho specifika, které jej odlišují od jiných náboženství, hlavně od křesťanství. V závěru by žáci vystoupili se svými domácími úkoly a sdělili spolužákům své poznatky.

Tvorba nástěnky

V poslední části vyučovací hodiny by žáci ve skupinách, v jakých byli na exkurzi, zpracovali na papír velikosti A4 informace o vybraném autorovi. Zároveň je možné doplnit na nástěnku i informace týkající se židovského náboženství.

III. Závěr

V závěru hodiny by měl být věnován prostor zhodnocení chování žáků a jejich přístup k práci v hodině. Vyučující by měl také sdělit téma příští hodiny.

ZÁVĚR

Tato diplomová práce si stanovila tři cíle. Prvním cílem bylo poskytnout ucelené teoretické informace o vzdělávacích programech pro základní školy v České republice od roku 1993 do současnosti. Druhým cílem bylo srovnání dvou vybraných školních vzdělávacích programů. Pozornost během srovnání byla zaměřena na strukturu školních vzdělávacích programů, obsahové vymezení Českého jazyka a literatury a způsob zařazování exkurzí do výuky. Třetím cílem bylo vytvoření tří návrhů exkurzí, které jsou uplatnitelné ve výuce českého jazyka na druhém stupni základních škol.

Práce je členěna do pěti hlavních kapitol. První kapitola obsahuje vymezení pojmu kurikulum, jeho tvorbu a transformaci v České republice.

Druhá kapitola podává stručnou charakteristiku jednotlivých vzdělávacích programů pro základní školy v České republice od roku 1993 do současnosti. Součástí této kapitoly jsou i zásady, vymezené rámcovým vzdělávacím programem, podle kterých by měl být vytvořen školní vzdělávací program.

Třetí kapitola popisuje jednotlivé organizační formy výuky. Je rozdělena do menších kapitol podle druhů jednotlivých organizačních forem výuky (vyučování: frontální, skupinové a kooperativní, individualizované a diferenciované; organizační formy uplatňované při různých projektech, domácí příprava a exkurze).

Čtvrtá kapitola je zaměřena na srovnání dvou vybraných školních vzdělávacích programů (ŠVP Základní školy Litovel, Jungmannova 655, okres Olomouc a ŠVP Základní školy Litovel, Vítězná 1250, okres Olomouc). Srovnání bylo provedeno ze tří hledisek. Prvním hlediskem byla struktura vybraných školních vzdělávacích programů a druhé hledisko se týkalo obsahového vymezení vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura. Posledním hlediskem srovnání bylo zařazení exkurzí jako organizační formy výuky do školního vzdělávacího programu a její využití v Českém jazyce a literatuře.

V poslední, páté, kapitole byly vytvořeny tři návrhy exkurzí, které je možné uplatnit ve výuce českého jazyka na druhém stupni základních škol. Témata exkurzí se týkají třech významných českých literátů. První exkurze by měla žákům přiblížit život a tvorbu Boženy Němcové, druhá život a tvorbu Jiřího Wolкера a třetí je zaměřena na Franze Kafku.

Součástí diplomové práce je šest příloh. Ve třech přílohách je nastíněn harmonogram exkurzí. Zbývající tři přílohy obsahují pracovní listy k jednotlivým exkurzím.

SEZNAM ZKRATEK

Aj. = a jiné

Apod. = a podobně

APZŠ = Asociaci pedagogů základního školství ČR

ČR = Česká republika

DZ = Dlouhodobé záměry vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy ČR

MŠMT = Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Např. = například

NVP = Národní vzdělávací program

RVP = Rámcový vzdělávací program

RVP ZV = Rámcový vzdělávací program pro základní školy

SPV = Státní národní program

ŠVP = Školní vzdělávací program

VÚP = Výzkumný ústav pedagogický

ZŠ Jungmannova = Základní škola Litovel, Jungmannova 655, okres Olomouc

ZŠ Vítězná = Základní škola Litovel, Vítězná 1250, okres Olomouc

POUŽITÁ LITERATURA

AUTOR neuveden. *Stálá expozice Jiřího Wolкера život a dílo*. Vyd. neuvedeno. Prostějov: Muzeum a galerie v Prostějově. Rok neuveden. ISBN neuvedeno.

AUTOR neuveden. *Naučná stezka Babiččino údolí*. Vyd. neuvedeno. České Skalice: Muzeum Boženy Němcové. Rok neuveden. ISBN neuvedeno.

BERAN, J. a SMÉKAL, V. *Obecná škola v zrcadle pětiletého výzkumu*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2165-9.

ČAPEK, R. *Moderní didaktika: lexikon výukových a hodnotících metod*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2015. Pedagogika. ISBN 978-80-247-3450-7.

DOROVSKÁ D. a ŘEŘICHOVÁ, V. *Čítanka 8*. Olomouc: Prodos, 2000. ISBN 80-7230-065-2.

GRECMANOVÁ, H. a URBANOVSKÁ E. *Aktivizační metody ve výuce, prostředek ŠVP*. Vyd. 1. Olomouc: Hanex, 2007. ISBN 978-80-85783-73-5.

JEŘÁBEK, J. a kol. *Vzdělávací program Základní škola*. Vyd. 2. Praha: Fortuna, 2001. ISBN 80-7168-595-X.

JACKSON, P. W. *Handbook of Research on Curriculum*. Vyd. 1. New York: Macmillan Publishing Company, 1992. ISBN neuvedeno.

KALHOUS, Z., OBST, O. a kol. *Školní didaktika*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-253-X.

KOTÁSEK, J. a kol. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha*. Vyd. 1. Praha: Tauris, 2001. ISBN 80-211-0372-8.

KOTRBA, T. a LACINA, L. *Aktivizační metody ve výuce: Příručka moderního pedagoga*. 2.vyd. Brno: Barrister & Principal, 2011. ISBN 978-80-87474-34-1.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. *Vzdělávací program Národní škola: vzdělávací program pro 1.-9. ročník základního vzdělávání*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1997. ISBN 80-04-26683-5.

NĚMCOVÁ, Božena. *Pan učitel*. Vyd. 1. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1958. ISBN neuvedeno.

PELÁNEK, R. *Zážitkové výukové programy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-656-8.

PIŤHA, P. a HELUS, Z. *Vzdělávací program Obecná škola: pojetí obecné školy: učební osnovy obecné školy*. Vyd. 4. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-106-1.

PIŤHA, P. a HELUS, Z. *Vzdělávací program Občanská škola: pojetí občanské školy: učební osnovy občanské školy*. Vyd. 3. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-107-X.

PRŮCHA, J. *Pedagogická encyklopedie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-546-2.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2006. ISBN 80-86956-01-6.

SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Vyd. 2. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7.

SOCHROVÁ, M. *Čítanka III. k Literatuře v kostce: pro střední školy*. Vyd. 1. Havlíčkův Brod: Fragment, 2000. ISBN 80-7200-384-4.

Školní vzdělávací program „Učíme se vzájemné komunikaci ... doma i ve světě“. Základní školy Litovel, Jungmannova 655, okres Olomouc. 2010.

Školní vzdělávací program. Základní školy Litovel, Vítězná 1250, okres Olomouc. 2013.

TUPÝ, J. *Tvorba kurikulárních dokumentů v České republice: historicko-analytický pohled na přípravu kurikulárních dokumentů pro základní vzdělávání v letech 1989-2013*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-6740-0.

WALTEROVÁ, E. a kol. *Úloha školy v rozvoji vzdělanosti, 1. a 2. díl.* Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-083-2.

WOLKER, J. *Zasvěcování srdce.* Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel 1984. ISBN nevedeno.

ZELINA, L. *Organizační formy vyučování.* Vyd. 1 Olomouc: rektorát Univerzity Palackého v Olomouci, 1986. ISBN nevedeno.

INTERNETOVÉ ZDROJE

[www 1] Expozice Muzea Boženy Němcové v České Skalici. *Muzeum Boženy Němcové* [online]. [cit. 2016-03-29]. Česká Skalice: 2016. Dostupné z: <http://www.muzeumbn.cz/expozice-mbn-cs/>

[www 2] Babička. *CSFD. cz* [online]. Praha: 2001 [cit. 2016-04-18]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/6817-babicka/prehled/>

[www 3] Jiří Wolker. *Museum a galerie v Prostějově* [online]. Prostějov. [cit. 2016-03-29]. Dostupné z: http://www.muzeumpv.cz/html/jioi_wolker.html

[www 4] Úvodní stránka. *Franz Kafka museum* [online]. Praha: 2014. [cit. 2016-03-29]. Dostupné z: <http://www.kafkamuseum.cz/ShowPage.aspx?tabindex=0&tabid=1>

[www 5] Graclík P. *Slepá mapa ČR*. [online]. [cit. 314. 3. 2014]. Dostupné z: http://wiki.rvp.cz/Kabinet/Mapy/Mapa_ČR/Slepé_mapy_ČR

[www 6] Josef Němec - milující manžel i nebezpečný tyran slavné ženy. *Novinky. CZ* [online]. [cit. 2016-03-29]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/zena/styl/201599-josef-nemec-milujici-manzel-i-nebezpecny-tyran-slavne-zeny.html>

[www 7] Život a dílo Jiřího Wolkera. *Muzeum a galerie v Prostějově* [online]. Prostějov. [cit. 2016-03-29]. Dostupné z: http://www.muzeumpv.cz/html/jioi_wolker.html

[www 8] Franz Kafka. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2016-04-18]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Franz_Kafka

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha číslo 1 – Harmonogram exkurze „*Putování za Boženu Němcovou*“

Příloha číslo 2 – Návrh pracovního listu k exkurzi „*Putování za Boženu Němcovou*“

Příloha číslo 3 – Harmonogram exkurze „*Po moravských stopách Jiřího Wolkeru*“

Příloha číslo 4 – Návrh pracovního listu k exkurzi „*Po moravských stopách Jiřího Wolkeru*“

Příloha číslo 5 – Harmonogram exkurze „*Cesta za poznáním Franze Kafky*“

Příloha číslo 6 – Návrh pracovního listu k exkurzi „*Cesta za poznáním Franze Kafky*“

PŘÍLOHY

Příloha číslo 1 – Harmonogram exkurze „*Putování za Boženou Němcovou*“

Harmonogram exkurze „*Putování za Boženou Němcovou*“¹³

Cena exkurze: 70 Kč vstupy do muzeí (Muzeu Boženy Němcové 30 Kč, Barunčina škola 40Kč). Cena za dopravu se bude odvíjet podle ceny objednaného autobusu.

Sraz žáků: V den konání od 6.30 hod. před budovu školy, nejpozději však musí být všichni přítomni v 6.40 hod. Prezence žáků proběhne v 6.45 hod. u učitele Českého jazyka a literatury. Společný odchod k parkovišti autobusu bude nejpozději v 6.55 hod. V 7.00 hod. odjezd z Litovle . Předpokládaný návrat do Litovle nejpozději v 21.30 hod.

Exkurze: Příjezd do České Skalice kolem 10.00 hod. Autobus zastaví přímo na parkovišti u Muzea Boženy Němcové. Společná prohlídka expozice v muzeu proběhne v 10.15 hod. a bude přibližně trvat hodinu. Následně po prohlídce muzea proběhne společný přesun pěšky k areálu Barunčina škola, kde ve 12.00 hod. začne program „*Barunčina škola aneb když chodila Božena Němcová do škol*“. Délka programu je maximálně půl hodiny a následně si žáci prohlédnou samostatně expozice. Od 13.00 hod. budou mít žáci dvacet minut samostatný rozchod na náměstí, kde si mohou nakoupit občerstvení. Od 13.20 hod. se začnou všichni scházet před budovu Barunčiny školy, nejpozději však 13.30 hod. a následně se společně vydají na procházku Babiččiným údolím. Délka trasy je necelých sedm kilometrů a pomalou chůzí bude trvat cca 3 hodiny i se zastavením u jednotlivých informačních tabulí. Pokud budou nepříznivé klimatické podmínky, tak proběhne společný přesun autobusem do Ratibořic. Během procházky se budou dělat pauzy na občerstvení (možnost u zámku nebo až u sousoší Babičky s dětmi), délka pauzy bude ovlivněna aktuálním časem. Během procházky se bude procházet kolem Muzea Boženy Němcové, loveckého pavilónu, ratibořického zámku původního panského

¹³ Je vhodné k harmonogramu exkurze přiložit i dodatečný text, který se vyučujícímu vrátí. Jeho obsahem by měl být souhlas zákonných zástupců s účastí žáka na exkurzi, jakým způsobem bude žák odcházet domů po příjezdu z exkurze, seznam léků, které žák užívá popřípadě další informace o jeho zdravotním stavu, jenž by mohl nežádoucím způsobem ovlivnit účast na exkurzi.

bělidla, sousoší Babičky s dětmi, Starého bělidla, Vikročina splavu dle aktuálního času je možné procházku prodloužit až k Rýzmburskému altánu. Odjez bude nejpozději v 18.30 hod. Předpokládaný návrat okolo v 21.30 hod. V případě možného zpoždění budou zákonní zástupci žáků informováni učitelem formou SMS.

Obecné informace: V ceně jsou zahrnuty veškeré vstupy do objektů.

Vzít s sebou: Kartu zdravotní pojišťovny, sportovní (pohodlnou) obuv a oblečení, batoh, jídlo na celý den a minimálně dva litry tekutin, potřeby na psaní a podložku, kapesné, pláštěnku (deštník), léky, které žák užívá. Pokud někomu nedělá dobře delší cesta autobusem, je vhodné užít léku Kinedryl.

Doklady a peníze dobře uschovat, ať nedojde ke ztrátě.

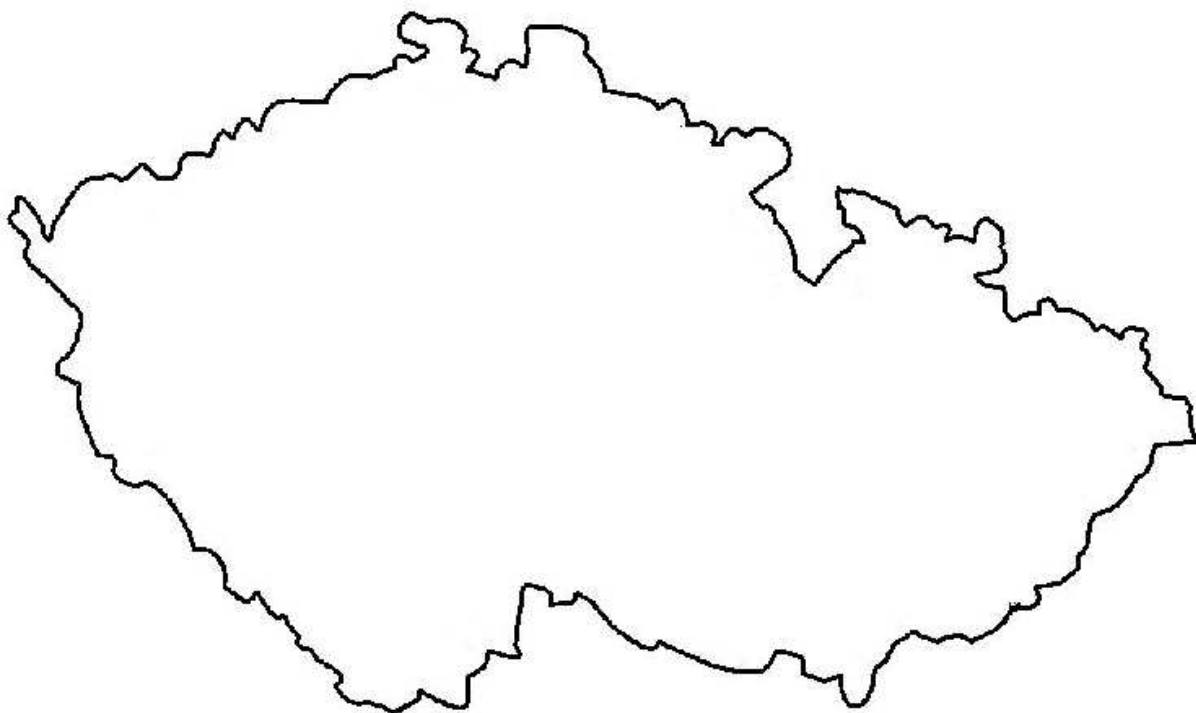
„Putování za Boženu Němcovou“

Část první

Téma: Poloha Muzea Boženy Němcové na mapě

Cíl: Orientace na slepé mapě. Žák určí polohu místa exkurze.

Úkol: Do slepé mapy zaznačte město, kde se nachází Muzeum Boženy Němcové.

Obr. 1

(www 5)

V jakém kraji se dané město nachází?

Část druhá

Téma: Život a tvorba Boženy Němcové

Cíl: Během postupné prohlídky expozice žáci získávají dílčí informace o Boženě Němcové a zaznamenávají je do pracovního listu.

Úkol: Na základě výkladu a prohlídky expozice doplňte na vyznačená místa chybějící informace a zodpovězte zadané otázky.

* 4. 2. 1820 v

† 21. 1. 1862 v

Napište si citát, který vás během prohlídky nevíce oslovil.

Obr. 2
(www.6)

Jak zní vlastní jméno Boženy Němcové?

Zjistí jména rodičů Boženy Němcové.

Kdo měl v dětství velký vliv na Boženu Němcovou?

Rodiče ji provdali velmi v mládí v letech za

Její manžel vykonával zaměstnání, proto se museli společně několikrát stěhovat.

Vypiš si alespoň 5 míst, kam se museli přestěhovat a ke každému místu si napiš nějakou zajímavost.

1.
2.
3.
4.
5.

Narodilo se jim dětí.

Jak se jmenovaly?

Dílo

Povídky

Božena Němcová je autorkou světově proslulé povídky, při jehož tvorbě čerpala ze vzpomínek na mládí a život na venkově. Dílo bylo již přeloženo do několika světových jazyků. Vypiš si alespoň 4 jazyky, do kterých bylo dílo přeloženo a připiš k nim jeho název v daném jazyce. Zjisti jméno alespoň jednoho ilustrátora tohoto díla. Ilustrátor:

Ve čtvrté místnosti expozice si můžeš přečíst několik ukázek z povídek Boženy Němcové.

Napiš jednotlivé názvy povídek.

.....
.....

Zjisti z jaké povídky pochází tento úryvek:

Vtom otevřely se postranní dveře a do síně vešel pan učitel. Jak nás spatřil, pozvedl černou aksamitovou čepičku nad lysou hlavou, poděkoval na Anežčino pozdravení, a skloniv se ke mně, za ruku mne vzal, pohladil a velmi srdečným hlasem promluvil: „To je Bětuška, moje nová žačka, není-li pravda? Z té bude dojísta dobrá dívčina!“

Pohádky

Boženu Němcovou proslavily i pohádky. Tapisérie ti prozradí názvy jejich neznámějších pohádek. Vypiš si jich alespoň 5.

.....
.....
.....

Která pohádka je tvoje neoblíbenější?

Božena Němcová byla významnou spisovatelkou své doby, proto se stala inspirací mnoha dalších významných českých spisovatelů. Které spisovatele například inspirovala:.....

.....

Část třetí

Téma: Jak to vypadalo, když chodila Božena Němcová do školy

Cíl: Žáci získají představu o tom, jak probíhalo vyučování v 19. století.

Úkol: Na základě prohlídky expozice v Barunčině škole doplňte na vyznačená místa chybějící informace.

Expozice v Barunčině škole je inspirována povídkou

V době, kdy chodila Barbora Panklová do této školy se vyučovalo ve
třídách.

Část čtvrtá

Téma: Babiččino údolí

Cíl: Žáci získají základní informace o přírodní rezervaci Babiččino údolí a jednotlivých vyznaných památkách nacházejících se v údolí.

Úkol: Na základě výkladu vyučujícího a informací na informačních tabulích doplňte následující text a odpovězte na zadaného otázky.

V roce 1952 bylo Babiččino údolí vyhlášeno jako

Příroda v Babiččině údolí je velmi rozmanitá. Žije zde mnoho zvířat například:

Z říše rostlin zde můžete spatřit:.....
.....

Významnou dominantou údolí je zámek postavený v století v slohu. Na zámku chvíli žila vévodkyně, která je jednou z postav z povídky Babička.

Jakým způsobem je Barbora Panklová spojená s místním zámkem?

Kde bydleli Panklovi?

Velké sousoší Babičky s dětmi je dílem

Na základní kámen zaklepal jeden z vyznaných českých spisovatelů

Jakým způsobem je spojeno Staré bělidlo postavené mlynářem Rudernem s dílem Boženy Němcové?

Bydlela zde Božena Němcová, když byla ještě dítě?

Příloha číslo 3 – Harmonogram exkurze „*Po moravských stopách Jiřího Wolкера*“

Harmonogram exkurze „*Po moravských stopách Jiřího Wolкера*“¹⁴

Cena exkurze: 10 Kč vstup do muzea (expozece Jiří Wolker). Cena za dopravu se bude odvíjet podle ceny objednaného autobusu.

Sraz žáků: V den konání od 7.30 hod před budovu školy, nejpozději však musí být všichni přítomni v 7.40 hod. Prezence žáků proběhne v 7.45 hod. u učitele Českého jazyka a literatury. Společný odchod k parkovišti autobusu bude nejpozději v 7.55 hod. V 8.00 hod. odjezd z Litovle. Předpokládaný návrat do Litovle nejpozději v 15.30 hod.

Exkurze: Příjezd do Prostějova se předpokládá v 9.00 hod. Autobus zaparkuje na vyhrazeném parkovišti vzdáleném od náměstí T. G. Masaryka cca 5 minut pomalé pěší chůze. Společně se podíváme na rodný dům Jiřího Wolкера na náměstí T. G. Masaryka a následně se přesuneme do muzea, kde proběhne prohlídka expozece věnovaná Jiřímu Wolkerovi. Začátek prohlídky je plánován na 9.45 hod., ale je možné začít dříve. Maximální délka vyhrazená na prohlídku a výklad by neměla přesáhnout délku tří hodin. Podle momentálních časových množností, po prohlídce expozece bude následovat krátký čas na nákup občerstvení. Nejpozději v 13.00 hod. bude následovat společný odchod ke gymnáziu, které navštěvoval Jiří Wolker. Cestou bude zastávka u sochy Jiřího Wolкера v nadživotní velikosti. Od gymnázia se půjde zpět na výchozí parkoviště autobusu. Předpokládaný odjezd na Svatý Kopeček je 13.45 hod. Po příjezdu na Svatý Kopeček (14.20 hod.) se dojde k domu, kde Jiří Wolker strávil prázdniny. Podle klimatických podmínek proběhne přesun k bazilice Navštívení Panny Marie, kde proběhne společná četba úryvku z básně Svatý kopeček. Předpokládaný návrat do Litovle je v 16.00 hod. V případě jakýchkoliv komplikací budou zákonní zástupci žáků informováni učitelem formou SMS.

Obecné informace: V ceně jsou zahrnuty veškeré vstupy do objektů.

¹⁴ Je vhodné k harmonogramu exkurze přiložit i dodatečný text, který se vyučujícímu vrátí. Jeho obsahem by mělo být souhlas zákonných zástupců s účastí žáka na exkurzi, jakým způsobem bude žák odcházet domů po příjezdu z exkurze, seznam léků, které žák užívá popřípadě další informace o jeho zdravotním stavu, jenž by mohl nežádoucím způsobem ovlivnit účast na exkurzi.

Vzít s sebou: Kartu zdravotní pojišťovny, sportovní (pohodlnou) obuv a oblečení, batoh, svačinu a minimálně litr tekutin, potřeby na psaní a podložku, kapesné, pláštěnku (deštník), „*podsedek*“ (nebo cokoliv na sednutí, co se dobře přepravuje), léky, které žák užívá. Pokud někomu nedělá dobře delší cesta autobusem, je vhodné užít léku Kinedryl.

Doklady a peníze dobře uschovat, ať nedojde ke ztrátě.

Příloha číslo 4 – Návrh pracovního listu k exkurzi „Po moravských stopách Jiřího Wolкера“

„Po moravských stopách Jiřího Wolкера“

Část první

Téma: Život Jiřího Wolкера

Cíl: Během postupné prohlídky expozice žáci získávají dílčí informace o životě Jiřího Wolкера a následně je zaznamenají do pracovního listu.

Úkol: Na základě výkladu a prohlídky expozice doplňte na vyznačená místa chybějící informace a zodpovězte zadané otázky.

* 29. 3. 1900 v

číslo domu

† 3. 1. 1924 v

Epitaf:

.....

.....

.....

Obr. 3
(www.7)

Na základě získaných informací napište krátkou charakteristiku Jiřího Wolкера.

.....

.....

.....

.....

.....

Některé své básně uváděl pod pseudonymem. Zjistěte, o jaký pseudonym se jednalo.

.....

Již během svých studií na prostějovském gymnáziu byl literárně velmi aktivní. Založil časopis

Zjistěte, komu a proč věnoval jednu ze svých výpravných básní s názvem Klytia.

.....

.....

Jiří Wolker ukončil svá studia na prostějovském gymnáziu úspěšně složenou maturitní zkouškou. Zjistěte, kam odchází za dalším studiem a co se v daném městě rozhodl studovat.

.....

.....

Jiří Wolker zemřel velmi mladý. Zjistěte, co bylo příčinou tak brzkého skonu nadaného básníka.

Část druhá

Téma: Tvorba Jiřího Wolker

Cíl: Během prohlídky expozice a výkladu žáci získávají dílčí informace o tvorbě Jiřího Wolker a následně je zaznamenají do pracovního listu.

Úkol: Na základě výkladu a prohlídky expozice doplňte na vyznačená místa chybějící informace a zodpovězte zadané otázky.

Host do domu

Jedná se o první básnickou sbírku Jiřího Wolker vydanou v roce

Zjistěte, co je pro básnickou sbírku *Host do domu* typické.

.....

.....

.....

.....

Ukázka básně ze sbírky *Host do domu*

Poštovní schránka

Poštovní schránka na rohu ulice,
to není nějaká lecjaká věc.
Kvete modře,
lidé si jí váží velice,
svěřují se jí docela,
psaníčka do ní házejí ze dvou stran,
z jedné smutná a z druhé veselá.

Psaníčka jsou bílá jako pel

a čekají na vlaky, lodě a člověka,
aby jak čmelák a vítr je do dálek rozesel,
– tam, kde jsou srdce,
blizny červené,
schované v růžovém okvěti.

Když na ně psaní doletí,
narostou na nich plody
sladké nebo trpké.

Otázky k rozboru:

Zamyslete se nad tím, jaké pocity ve vás báseň zanechává a vzbuzuje.

.....
.....

Jakou náladu podle vás báseň ztvárňuje? Svoji odpověď zdůvodněte.

.....

Pokuste se vyhledat nějaké metaforické a symbolické obrazy v básni.

.....
.....

Svatý Kopeček

Svatý Kopeček je rozsáhlá báseň o verších vydaná
v časopise v květnu 1921.

Zjistěte, co bylo Wolkerovou inspirací pro napsání této básně.

.....

Svatý kopeček

Žlutavý kostel vlá na hoře zelené, to je korouhev této krajiny tiché a svěcené,
to je Svátý kopeček u Olomouce, místo pro poutníky a výletníky,
osada dodávající dělníky továrně Kosmos a továrně na hřebíky,
panna Maria se zde zjevila a stále zjevuje se
babičkám s nůšemi a dětem na chraští v lese,
zde jsou mé prázdniny od narození až do let dvaceti
v borových pasekách a lískovém houšti dobře zasety,

a já jsem procesí dychtivé božího slova,
přicházím z daleké Prahy a rodného Prostějova,
dospělý chlapec, student a socialista,
věřící v sebe, železné vynálezy a dobrého Ježíše Krista,
dubnové stromy, silnice bílá a přec smutného něco tu je,
jdu navštívit babičku chorou a dědečka, který ji ošetřuje.
Zvonek na konci chodby na drátě železném,
chodba, vonící každý rok stejně břidlicovým kamenem,
sednička malá, za okny celý les sedí v květináči,
zmodralé ruce a šedivé vlasy na smutné posteli pláčí.

Když jsem jak děcko byl nemocný, tož jste mi, babičko, pomeranče nosívala,
až dětská nemoc se nakonec jak dřevěná hračka rozlámala,
já bych vám také rád něco přinesl, však vy už si hrát nemůžete,
svačinu u stolu pojídám, za okny třešně kvete,
o svém životě vám vykládám s velikou silou a nadějí,
mysle, že mladá slova jak teplý čaj srdce vám zahřejí,
já zdravý jsem ještě a myslím, že smrt je jen nemoc jak ostatní nemoci,
chtěl bych vám rukama svýma od všeho bolestného pomoci,
ale vaše oči - dvě černé nitky, a na nich tělo jak těžká rána vizi,
stále jen říkají: něco jiného my - a něco jiného ty jsi!

Těžká hodina

Těžká hodina je, která vyšla v roce 1922.
Sbírka obsahuje 22 epických

Na základě zjištěných informací napište, co je typické pro básnickou sbírku *Těžká hodina*.
.....

Ukázka básně z básnické sbírky *Těžká hodina*

Slepí muzikanti

Dva slepí muzikanti
chodili po zemi,
jeden měl harmoniku,
druhý šel s houslemi.

Zatímco slepí hráli
písničku veselou,
tak lidem narůstaly
nové a nové oči.

Na kamenných dvorečcích v městě,
u plotů vesničky
dva chudí lidé hráli
veselé písničky.

Čím pěkněji slepí hráli,
tím rostlo očí víc,
to aby z té velké krásy
se neztratilo nic.

Okna se otvírala
i lidé za nimi,
celý svět tolik zkrásněl,
že až zrak přecházel.

Harmonika a housle,
dva slepí žebráci
sto očí vyhráli lidem,
dostali po krejcaru.

Otázky k rozboru:

Zamyslete se nad baladou a zkuste svými slovy popsat, jak na vás působí.

.....
.....
.....

Jakou má podle vás báseň barvu, chuť a z jaké materiálu je?

barva –

chuť –

materiál –

Co je hlavním motivem básně?

.....

Část třetí

Téma: Tvůrčí tvorba žáků

Cíl: Napsat báseň minimálně o osmi verších

Úkol: Napište svoji vlastní báseň, která bude mít minimálně osm veršů. Výběr tématu a motivu je zcela na Vás.

Harmonogram exkurze „*Cesta za poznáním Franze Kafky*“¹⁵

Cena exkurze: 230 Kč vstupy do muzeí (Muzeum Franze Kafky 30 Kč, Židovské muzeum 200Kč). Cena za dopravu se bude odvíjet podle aktuální ceny jízdného.

Sraz žáků: V den konání od 7.15 hod. na vlakové zastávce Litovel - město, nejpozději však musí být všichni přítomni v 7.30 hod. Prezence žáků proběhne v 7.35 hod. u učitele Českého jazyka a literatury. Odjezd ze zastávky je v 7.40 hod. Příjezd na vlakové nádraží v Července je v 7.45 hod., kde se přestoupí v 7.50 na osobní vlak směřující do Zábřehu na Moravě. Příjezd do Zábřehu na Moravě je v 8.08 hod., kde se přestoupí na rychlík směřující do Prahy (hlavní nádraží). Rychlík odjíždí v 8.37 hod. Předpokládaný návrat do Litovle je v 21.30 hod.

Exkurze: Příjezd do Prahy je předpokládán v 10.22 hod. do stanice hlavní nádraží. Odtud bude společný přesun k tramvajové zastávce Hlavní nádraží, kde se nastoupí do tramvaje č. 5, která zastavuje na zastávce Malostranská. Cesta tramvají zabere cca 10 minut. Na přepravu je možné využít i metro, ale musí se přestupovat na zastávce Muzeum z linky C na linku A. Od zastávky Malostranská se krátkou procházkou (cca 5 minut) dojde k Hergetově cihelně, kde je umístěno muzeum Franze Kafky. Předpokládaný vstup do muzea je kolem 11. hodiny. Vyhrazený čas na pobyt v muzeu je maximálně dvě hodiny, spíše méně. U muzea bude krátký odpočinek, aby se žáci mohli koupit občerstvení. Nejpozději v 13.00 hod. se bude odcházet od muzea k rodnému domu Franze Kafky na Staroměstském náměstí. Půjde se procházkou přes Karlův most, cestou žáci vyslechnou výklad o vyznaných památkách, které se budou cestou míjet. Podle časových možností bude umožněn žákům rozchod na náměstí. Nejpozději by se však mělo odcházet k Židovskému muzeu ve 14.30 hod. V Židovském muzeu shlédnou žáci expozici v Klausově synagoze, kde se seznámí s židovskými tradicemi a zvyky, následuje prohlídka Pinkasovy synagogy a židovského hřbitova. Strávený čas v muzeu by neměl přesáhnout více jak dvě hodiny. Následuje poslední přesun na Olšanské hřbitovy, kde je pohřben

¹⁵ Je vhodné k harmonogramu exkurze přiložit i dodatečný text, který se vyučujícímu vrátí. Jeho obsahem by mělo být souhlas zákonných zástupců s účastí žáka na exkurzi, jakým způsobem bude žák odcházet domů po příjezdu z exkurze, seznam léků, které žák užívá popřípadě další informace o jeho zdravotním stavu, jenž by mohl nežádoucím způsobem ovlivnit účast na exkurzi.

Franz Kafka. Odjíždět se bude ze zastávky Právnická fakulta autobusem číslo 20 a na zastávce Náměstí Republiky se přestoupí na tramvaj číslo 5, která zastavuje na zastávce Olšanské hřbitovy. Přeprava zabere přibližně 25 minut. Nejpozději v 17.30 hod. by se mělo odjíždět ze hřbitova na hlavní vlakové nádraží v Praze. Odjíždět se bude ze zastávky Olšanské hřbitovy tramvají číslo 5 na zastávku Hlavní nádraží, přeprava zabere přibližně 10 minut. Z hlavního nádraží odjíždí rychlík (EX 541 Ostravan) do Zábřehu na Moravě v 18.24, proto je lepší být na hlavním nádraží s časovým předstihem, nejpozději v 18.10 hod. Předpokládaný příjezd do Zábřehu na Moravě je v 20.20 hod., kde se přesejde v 20.48 hod. na osobní vlak směr Červenka. Příjezd do Červenky je v 21.06 hod. V Července se přestoupí na osobní vlak směřující do Litovle. Předpokládaný příjezd do Litovle na zastávku Litovle Město je ve 21. 17 hod.

Obecné informace: V ceně jsou zahrnuty veškeré vstupy do objektů. V některých objektech je možné fotit za poplatek, ten ale není v ceně. Poplatek za focení většinou činí přibližně 70 Kč.

Vzít s sebou: Kartu zdravotní pojišťovny, sportovní (pohodlnou) obuv a oblečení, batoh, jídlo na celý den a minimálně dva litry tekutin, potřeby na psaní a podložku, kapesné, pláštěnku (deštník) léky, které žák užívá.

Doklady a peníze dobře uschovat, ať nedojde ke ztrátě.

„*Cesta za poznáním Franze Kafky*“

Část první

Téma: Život Franze Kafky

Cíl: Během postupné prohlídky expozice žáci získávají dílčí informace o životě Franze Kafky a následně je zaznamenají do pracovního listu.

Úkol: Na základě výkladu a prohlídky expozice doplňte na vyznačená místa chybějící informace a zodpovězte zadané otázky

* 3. 7. 1883 v

† 3. 6. 1924 v

Vyberete si citát, který vás během expozice nejvíce zaujal a napište si jej.

Obr. 4

(www 8)

Jakého náboženského vyznání byl Franz Kafka.

Popište jaký měl Franz Kafka vztah s otcem.

.....
.....
.....
.....

Zjistěte, jak se spojený pojem „Ravachol“ s Franzem Kafkou. Jak jej tento pojem ovlivnil a co daný pojem znamená.

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Zjistěte, co mínil Franz Kafka svým výrokem „*V tomto malém kruhu...je uzavřen celý můj život*“.

.....
.....
.....

Franz Kafka nebyl jediný německy píšící spisovatel na našem území. Mezi další německy píšící autory patří například Max Brod, Oskar Baum. Zjistěte, co spojuje Franze Kafku s Maxem Brodem.

.....
.....
.....

Na jakém místě se hlavně setkávali mladí pražští spisovatelé německého jazyka?

Do života Franze Kafky vstoupily i ženy. Zjistěte jejich jména a k jedné z žen si vypište, co vás na jejich vztahu zaujalo.

.....
.....
.....
.....

Proč zemřel Franz Kafka tak mladý?

.....

Zde můžete napsat cokoliv, co vás nejvíce zaujalo na celé expozici.

.....
.....
.....
.....

Část druhá

Téma: Tvorba Franze Kafky

Cíl: Během prohlídky expozice a výkladu žáci získávají dílčí informace o tvorbě Franze Kafky a následně je zaznamenají do pracovního listu.

Úkol: Na základě výkladu a prohlídky expozice doplňte na vyznačená místa chybějící informace a zodpovězte zadané otázky.

Dílo

Jakým jazykem píše Franz Kafka?

Zjistěte, co je charakteristické pro hrdiny v dílech Franze Kafky.

.....
.....

Zámek je román vydaný v roce

Hlavním hrdinou je

V krátkosti popište, o čem román vypráví.

.....
.....
.....

Proces je román vydaný v roce 1914.

Zjistěte, zda byl román vydaný dokončený nebo ne.

Napište si název jakéhokoliv díla Franze Kafky, které vás nejvíce zaujalo. K dílu si připište pár základních poznámek, které jej charakterizuje.

.....
.....
.....
.....

Část třetí

Téma: Spisovatelé židovského vyznání

Cíl: Zjistit české významné spisovatele židovského vyznání.

Úkol: Za pomoci internetu, publikací a sešitu literatury zjistěte jména dalších významných spisovatelů židovského vyznání. Ke každému zjištěnému spisovateli si připište zajímavé informace z jeho života a tvorby.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Michaela Skálová
Katedra:	Českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Jana Sladová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2016

Název práce:	Uplatnění literárně zaměřené exkurze ve výuce na druhém stupni základní školy
Název v angličtině:	Application of the literary oriented excursion in teaching second grade of elementary school
Anotace práce:	Práce se zabývá vzdělávacími programy pro základní školu a exkurzí jako organizační formou výuky. První část podává obecný výklad kurikula. Druhá část se věnuje jednotlivým vzdělávacím programům pro základní školy v České republice od roku 1993. Třetí část zahrnuje vymezení jednotlivých organizačních forem výuky s ohledem na exkurzi. Ve čtvrté části jsou srovnány dva školní vzdělávací programy pro základní školu. Pátá část obsahuje návrhy tří exkurzí uplatnitelných ve výuce na druhém stupni základních škol.
Klíčová slova:	kurikulum, vzdělávací programy, školní vzdělávací program, rámcový vzdělávací program, exkurze, Božena Němcová, Jiří Wolker, Franz Kafka
Anotace v angličtině:	The study deals with education programmes for primary school and excursions as the organizational form of the teaching process. The first part defines a general description of the curriculum. The second part is focused on particular education programmes for primary school that have been used in the Czech Republic since 1993. The third

	part includes definition of particular organizational forms of the teaching with respect to the excursion. Two school education programmes for primary school are compared in the fourth part. In the fifth part of the study there are designs of three excursions that can be used in lessons at upper primary schools.
Klíčová slova v angličtině:	curriculum, education programmes, school education programmes, general education programmes, excursions, Božena Němcová, Jiří Wolker, Franz Kafka
Přílohy vázané v práci:	6 příloh
Rozsah práce:	92; 21 stran příloh
Jazyk práce:	Český